

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ
ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ,
м. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ,
23-24 ЖОВТНЯ 2024 р.**

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Кам'янець-Подільський
2024

УДК 37(477)«202»(063)
ББК 74(4Укр)я431
А43

*Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
протокол № 9 від 31 жовтня 2024 р.)*

Рецензенти:

Н. В. Бахмат, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти;

Н. О. Урсу, доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва.

Редакційна колегія:

В. М. Лабунець, доктор педагогічних наук, професор, декан
педагогічного факультету (*головний редактор*);

Н. В. Мелекесцева, кандидат філологічних наук, доцент,
заступник декана педагогічного факультету
з наукової роботи та міжнародних зв'язків;

Н. В. Гудима, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти.

**Актуальні питання сучасної освіти в Україні: виклики
А43 та перспективи:** збірник матеріалів І Всеукраїнської
науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та
молодих вчених, м. Кам'янець-Подільський, 23-24 жовтня
2024 р. [Електронний ресурс] / [ред. кол. В. М. Лабунець
(гол. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-
Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
2024. 161 с.

Електронна версія збірника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8717>

У збірнику вміщено доповіді та повідомлення, виголошені на
І Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів ви-
щої освіти та молодих вчених «Актуальні питання сучасної освіти в
Україні: виклики та перспективи» (23-24 жовтня 2024 р., м. Кам'я-
нець-Подільський). Досліджено проблеми й виклики української
освіти в умовах сьогодення, запропоновано шляхи їх подолання та
визначено перспективи розвитку.

УДК 37(477)«202»(063)
ББК 74(4Укр)я431

Секція 1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Ангеліна ГОРДІЙЧУК,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта*

*Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти*

ДІЯЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність теми розвитку організаторських здібностей у молодших школярів обумовлена тим, що в сучасній системі освіти важливість навичок самоорганізації, комунікації та відповідальності значно зросла. В умовах глобалізації, стрімкого науково-технічного прогресу та зростаючої потреби в соціальній адаптації дітей формування організаторських здібностей стає необхідним для підготовки школярів до майбутнього навчання та подальшої професійної діяльності.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом, коли закладаються основи самостійності, відповідальності та здатності до співпраці з іншими. Діти цього віку активно засвоюють соціальні ролі, вчаться організовувати свою діяльність, брати на себе відповідальність за результати власних дій. У процесі діяльності, особливо колективної, у дітей розвивається здатність ставити та досягати цілей, координувати дії з однокласниками, розв'язувати конфлікти та ефективно спілкуватися.

Застосування діяльнісного підходу в початковій школі дозволяє не лише здобувати знання, а й формувати в дітей навички управління власною діяльністю та спільною

роботою. Це стає важливим для розвитку цілісної, відповідальної особистості, яка здатна до саморозвитку та адаптації до змін у суспільстві [3].

Одне з основних завдань – організувати освітній процес у такий спосіб, щоб, крім знаходження інформації, учні могли б опрацювати її та використовувати в різних життєвих ситуаціях. На заняттях потрібно вчити школярів самостійності, умінню створювати освітній продукт як результат спільної діяльності. Дитина повинна зрозуміти: мало про щось знати, потрібно ще вміло цим користуватися.

Основні принципи діяльнісного підходу спрямовані на активне залучення учнів до освітнього процесу, де вони не є пасивними споживачами знань, а самостійно шукають, аналізують і засвоюють нову інформацію. Самостійне набуття знань відбувається через практичну діяльність, у якій учні самі доходять до розуміння нових понять і явищ. Практична спрямованість навчання дозволяє учням побачити зв'язок між теорією та повсякденним життям. Діяльнісний підхід враховує індивідуальні особливості дітей, підтримує розвиток їхніх сильних сторін і адаптується до потреб кожного, сприяючи особистісному розвитку. Важливу роль відіграє співпраця, яка розвиває комунікативні та організаторські навички через групову роботу та колективну діяльність. Окрім цього, діяльнісний підхід передбачає рефлексію та самооцінку, де учні аналізують власні досягнення, що підвищує якість засвоєння знань і стимулює саморефлексію [2].

Молодший шкільний вік характеризується низкою психолого-педагогічних особливостей, що впливають на навчання та розвиток учнів початкових класів. Діти цього віку мають високу потребу в активній діяльності, що включає постійне залучення до практичних завдань та рухливих форм навчання. Для підтримки інтересу та ефективності засвоєння матеріалу велике значення має використання ігрових методів, які допомагають утримувати увагу та роблять навчання більш захопливим і зрозумілим.

Організаторські здібності у дітей – це комплекс навичок і якостей, що дозволяє ефективно планувати, координувати та спрямовувати діяльність як власну, так і групи однолітків для досягнення спільних цілей. Вони включають здатність до планування, яка передбачає визначення

мети та послідовності дій для її досягнення; координацію, що допомагає узгоджувати власні дії з діями інших; ініціативу, яка спонукає дитину брати на себе відповідальність за процес та результат діяльності.

Організаторські здібності мають велике значення для молодших школярів, оскільки вони становлять основу для успішної навчальної діяльності та соціалізації в колективі. Здатність організовувати власну діяльність допомагає дітям ефективно планувати свій час, розставляти пріоритети і виконувати завдання відповідно до визначених цілей. Самоорганізація сприяє розвитку відповідальності за результати своєї роботи та формує навички самоконтролю. Уміння розуміти завдання та виконувати їх у певній послідовності дозволяє учням не тільки справлятися з навчальними викликами, але й краще взаємодіяти з однокласниками, спільно працюючи над проектами чи завданнями. Таким чином, організаторські здібності формують основи для успішної соціалізації дітей у колективі, сприяють розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді та долати труднощі. Це, в свою чергу, створює позитивну атмосферу для навчання та виховання, що є важливим компонентом загального розвитку молодших школярів [4].

Діяльнісні методи в роботі з молодшими школярами є важливими інструментами для розвитку їхніх організаторських здібностей і соціальних навичок. Вони сприяють активному залученню дітей в освітній процес та допомагають формувати вміння працювати в команді. Робота над спільними проектами дозволяє учням об'єднувати свої зусилля для досягнення спільної мети. У процесі виконання проекту діти навчаються планувати, розподіляти обов'язки та координувати дії один з одним. Групові завдання забезпечують можливість дітям співпрацювати, обговорювати ідеї, спільно вирішувати проблеми. Це вимагає від них комунікативних навичок, відповідальності за свою частину роботи та здатності адаптуватися до думок інших учасників групи. Рольові ігри створюють ігрову ситуацію, у якій діти можуть взяти на себе різні ролі, вчитися взаємодіяти, обговорювати завдання та виконувати організаторські функції. Ці методи сприяють розвитку уяви, критичного мислення, а також вміння адаптуватися до різних соціальних ситуацій [1].

Один із прикладів – виконання спільних проєктів, де діти мають можливість спробувати себе в ролі лідера або організатора. Наприклад, учні можуть працювати над проєктом, присвяченим дослідженню природи, де кожен учасник відповідає за певний процес: хтось займається збором інформації, інші – підготовкою презентації або виготовленням матеріалів. У процесі роботи діти вчаться планувати дії, координувати зусилля та брати на себе відповідальність за результати [5].

Таким чином, діяльнісний підхід в освіті ефективно сприяє формуванню організаторських здібностей у молодших школярів, активізуючи їхній навчальний процес і залучаючи до активної участі в різноманітних завданнях. Завдяки спільній діяльності учні розвивають комунікативні навички, формують відповідальність, а також вчаться критично мислити і приймати рішення. Інтеграція знань з різних предметів і підвищення мотивації через практичні завдання підсилюють значущість навчального матеріалу. У результаті, діяльнісний підхід створює оптимальні умови для всебічного розвитку молодших школярів, допомагаючи їм ефективно організувати свою діяльність і ставати більш активними учасниками навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Біла книга. Діяльнісний підхід у школі. Дослідження інтегрованих педагогик, що ґрунтуються на ігровому діяльнісному підході та сприяють всебічному розвитку дітей початкової школи. Київ: The LEGO Foundation, 2019. 39 с.
2. Зош Дж.М., Хопкінз Е.Дж., Дженсен Х. та ін. Біла книга. Навчання через гру та діяльнісний підхід: огляд доказів. Київ: The LEGO Foundation, 2017. 40 с.
3. Дженсен Х., Пайл А., Зош Дж.М. та ін. Біла книга. Фасилітація гри: мистецтво та наука про залучення дітей дошкільного віку до навчання через гру. Київ: The LEGO Foundation, 2019. 44 с.
4. Гра по-новому, навчання по-іншому: методичний посібник / уряд. О. Рома. Київ: The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
5. Збірка ігрових активностей «RIGHT TO PLAY». Київ: The LEGO Foundation, 2021. 244 с.

Анна ДУБЧАК,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта*

Науковий керівник – Галина ВАТАМАНЮК,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії
та методик дошкільної освіти*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ДОВКІЛЛЯ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Відомо, що особистість дитини формується й розвивається в результаті впливу різних чинників: об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних. Дитина виступає як суб'єкт формування власної особистості, тобто становлення себе як соціальної істоти в результаті взаємовпливу навколишнього середовища та системи виховання. У середовищі дитина соціалізується, засвоюючи соціальний досвід, цінності, норми, установки, властиві соціуму, суспільству і соціальним групам, до яких вона належить, водночас активно входить у систему соціальних зв'язків, завдяки яким і набуває соціального досвіду.

Проблему соціалізації дітей 6(7) року життя у філософського-освітньому контексті вивчали Л. Виготської, І. Кон, В. Сухомлинський. О. Кононко, А. Максименко. Про формування в дитини цілісної картини світу йдеться у дослідженнях С. Ладивір, О. Кононко, А. Шелестової, С. Нечай. Закордонні вчені Р. Байярд, А. Біне, С. Френе, Г. Тард, Ж. Піаже у своїх працях вказували на взаємозалежність між умовами соціального середовища і розвитком особистості. Процеси соціального виховання та соціалізації особистості здійснюються в умовах соціального середовища. Середовище – це сукупність умов існування людини та суспільства. З погляду соціології соціальне середовище людини це економічні, політичні, соціальні, духовні, територіальні умови, що впливають на її становлення. Соціальна педагогіка це поняття розглядає як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини. Це сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи, що впливають на формування її свідомості та

поведінки. Соціальні умови життєдіяльності – це всі ті фактори, які визначають, якою буде поведінка людини, якою буде її доля і місце у суспільстві, тобто, це сім'я, дитячий садок, школи, вулиця, родина, друзі, засоби масової інформації, гуртки. Такі сфери соціального середовища як політична, соціальна, духовна формують очікування щодо поведінки людини в суспільстві, які перетворюються відповідними соціальними інституціями у цілі, завдання, зміст соціального виховання і соціально-громадянської компетентності.

Суспільне середовище існує завдяки зв'язкам його членів та соціальних інституцій. Чим більша і різноманітніша палітра складових соціального середовища, тим інтенсивніше його розвиток та різноманітніші умови життєдіяльності особистості. А. Капська в структурі соціального середовища розрізняє 2 рівні: макрорівень і мікрорівень. Макрорівень визначається матеріальним, культурним, політичним середовищем; загально створеними умовами існування для кожної людини, які є однаковими для всіх і включають: державу, етнос, суспільство, регіон, місто/село, а також ті великі організації, які діють на території даних середовищ – засоби масової інформації, субкультури, контркультури; економічне і політичне становище у країні, які також відіграють чималу роль у соціалізації індивіда [4, с.16]. Макрофактори, до яких входять космос, планета, суспільство, держава, створюють об'єктивні передумови для виховання в дітей планетарного мислення і толерантності. Соціалізація особистості здійснюється і під впливом демографічних, економічних, екологічних, політичних та інших суспільних процесів. Мікрорівень (мікросоціум) – це спільність, що діє на певній території, включає сім'ю, сусідство, групи однолітків, різні громадські, державні, релігійні, приватні і виховні організації, а також різні неформальні групи жителів [4, с.17]. Мікросоціум дітей – обмежується сім'єю, двором; кварталом. Можливості мікросоціуму для соціалізації дітей – це наявність і якість роботи освітніх закладів, кінотеатрів, клубів, спортзалів, стадіонів, басейнів, музеїв, театрів, бібліотек, місцевих засобів інформації.

Сім'я – природний чинник соціалізації для дитини, яка усе життя є мікросередовищем, на тлі якого вона зростає. Батьки – найближчі та найрідніші люди, які не тільки задо-

вольняють потреби в психологічній захищеності, емоційному спілкуванні, фізіологічні потреби, а й виховують її. Особливий вплив на дитину має домашня атмосфера: стиль взаємовідносин у сім'ї, психологічний клімат, ставлення дорослих до різних подій, явищ суспільного життя, до інших людей, до рідних. Дитина в сім'ї «приміряє» себе до суспільства, і це вже стимулює її соціальну активність. Проекція на «світ людей» є діяльністю, що допомагає дитині засвоїти норми людських взаємовідносин та включає дитину у систему цих відносин поза межами сім'ї [3, с.130].

Інтерес до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села) Т. Поніманська розглядає як передумову для формування громадянських почуттів, які на думку вченої ґрунтуються на прикладі дорослих, оскільки діти значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання [2, с.92]. У старшому дошкільному віці і у 1 класі з'являється прагнення переходу на нове, доросле становище, бажання здійснювати нову, важливу для себе й оточуючих людей діяльність. Тому й важлива співпраця закладу дошкільної і початкової освіти з батьками вихованців, яка має систематично проводитися. Йдучи вулицею рідного села чи міста, саме батьки мають розповідати дітям про визначні місця, знайомити з назвою вулиці, відвідувати разом краєзнавчий музей, відвідати прабабусь та прадідусів і розпитати, що вони знають про історію рідного краю, які цікаві легенди, приказки, забавлянки вони знають.

Традиційним засобом громадянського виховання є вивчення символіки нашого народу. Відзначення разом із батьками державних свят (День Державного Прапора України, День Незалежності, День Соборності, День єднання, День української мови і писемності, День вишиванки, День Конституції тощо), відвідування заходів, присвячених їм, дитина, опинившись у реально-громадському середовищі відчує гордість за свою країну, за себе як громадянина України. Придбаний прапорець, браслет, віночок чи інша символіка стає необхідною річчю в дитячій кімнаті чи на велосипеді, скриньці дрібниць, а головне закарбовує в пам'яті дитини образ, що символізує державність.

Цілеспрямована чи мимовільна участь дитини у можливих акціях (концертах видатних митців свого краю чи

України), виручені кошти якого підуть на обладнання майданчика для дітей чи допомоги воїнам та пристарілим людям – це теж крок до свідомого громадянства. Дитина в цей час відчуває причетність до доброї справи, усвідомлює роль громади, з якою вона там перебуває і силу єднання: коли ми разом нас не подолати, коли нас багато – нам не страшно, ми все зробимо тощо. Дії волонтерів серед батьків, знайомих надихають і дітей до подібних вчинків. Тож проведення акційних заходів в умовах освітніх закладів – надзвичайно важлива місія для становлення громадянина-патріота. Ефективність ознайомлення дітей із цікавими фактами рідного краю досягається тоді, коли діяльність педагога включає в себе пізнання рідного села/міста через дидактичні ігри, предмети мистецтва, ознайомлення з краєзнавчим матеріалом. Це ознайомлення відбувається через відвідування музеїв, виставок, покладання квітів до обелісків (загиблим воїнам, відомим митцям, гетьманам тощо).

Існування поблизу чи навіть у рідному місті історичних пам'яток (фортець, замків) також впливає на дитину навіть тоді, коли вона ще його не відвідала. Цей вплив виявляється у підсвідомій спонуці дитини до відвідування його, щоб побачити, зрозуміти, відчути, те, чому в цих місцях завжди буває багато людей, у чому цінність і принада таких об'єктів. Гуляючи парком, дитина бачить пам'ятник жертвам голодомору. Розповідаючи про це жартує над нацією, знуцання над хлібом як святинею, у дитини формується звичка бережливого ставлення до хліба, в інших обставинах – до електрики, води, інших природних ресурсів. Адже для повноцінного формування людини природа створила всі блага, і вже від того, як вона буде ними користуватися, буде залежати якість її життя і членів того середовища, у якому вона зростає.

Любов до рідного краю – це і любов до природи. Спілкування з природою робить дитину чуйною, емоційно багатою. Катання взимку на лижах, чи ковзанах, а влітку – на велосипеді, піша прогулянка польовою дорогою, міським парком буде доречною для пізнання рідного краю. Милування природою лісу, квітучого саду, дзюрчанням струмка і співом пташечок приведе дитину до висновку, що цим можна любовуватися не тільки я, а й інші люди, тут ми можемо

разом відпочивати, збирати плоди, ловити рибу і всі отримаємо задоволення від спільних дій на природі, від фізичного самопочуття після перебування в ній та після споживання і користування дарами природи саме рідного краю. Гартують дитину й туристичні походи разом із батьками чи однолітками в садку, участь у спортивних змаганнях, козацьких забавах, де є державна символіка тощо.

Великий потенціал щодо формування у дошкільників соціально-громадянської компетентності мають і народні свята та обряди у сім'ї, місті, регіоні і загалом – в країні, а зараз уже й у Європі. Підготовка до них, участь, проживання викликаних емоцій і почуттів, а потім приємні спогади – надовго залишаються в душі дитини, де б вона не перебувала. Це і барви національних костюмів і народна символіка, і обрядові пісні та атрибути дійств. При кожній можливості побачити щось із цього перебуваючи далеко від дому буде нагадувати про нього і про те, що ти – великого українського роду.

Наступний чинник мікросередовища – це дитячий садок, школа, де ведеться систематична й цілеспрямована робота, яка охоплює усі напрямки виховання, серед яких – і моральне. Його результатами є моральна вихованість особистості. Як зазначає А. Богуш, це ступінь відповідності рис та якостей, що характеризують моральне обличчя людини у відповідності з моральними вимогами, які пред'являються до даної вікової групи учнів. Критеріями такої вихованості є: *любов до батьківщини* (знання історії, повага до минулого, турбота про історичну долю країни, інтернаціоналізм, дбайливе ставлення до природи, знання сучасних важливих подій); *інтернаціоналізм* (інтерес до культури і мистецтва інших народів, дружба з представниками різних національностей, участь у заходах інтернаціонального спрямування); *ставлення до однолітків* (участь у справах групи, надання безкорисливої допомоги, дружба з хлопчиками і дівчатками, вимогливість і повага до себе, знайомих однолітків); *гуманність* (щирість; виконання обіцянок; правдивість, звичка не брати чужі речі; не брехати, не красти і не прикривати таких вчинків інших дітей, визнання своїх помилок); *працелюбність* (любов, потреба і звичка до праці; сумлінність, у праці: постійна зайнятість корисними справами; якісне і своєчасне

виконання роботи; насолода від трудового процесу; зацікавленість у досягненні позитивних результатів; допомога членам сім'ї у господарстві); дисциплінованість, відповідальність, активність, допитливість, сміливість, сила волі, гідність, достоїнність, любов до прекрасного, прагнення до фізичної досконалості [1, с. 41]. Ці критерії моральності тісно пов'язані з показниками національно-патріотичної і соціальної вихованості, а отже, є основою соціально-громадянської компетентності.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. Концептуальні засади громадянсько-патріотичного виховання дітей і молоді Василя Сухомлинського у вимірі століття. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки.* 2018. Вип. 171. С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_8 (дата звернення: 10.09.2024).
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-е видання, перероблене. Київ: Академія, 2018. 408 с.
3. Роговець О.В. Громадянське виховання молодших школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді:* зб. наук. пр. Вип 16. Кн. 3. С. 128-136. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2348/1/Rogovets_2012_book_3.pdf (дата звернення: 14.09.2024).
4. Соціальна педагогіка: підручник / авт.: А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола [та ін.]; за ред. А.Й. Капської. 4-е вид., перероб. і допов. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 488 с.

Ірина ДЯВОЛЮК,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Ірина ДОРОЖ,
*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти*

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЗЗСО в даний час покликані розвивати в учнів сучасне мислення, комунікабельність, творчі здібності, готовність до здійснення вибору, мобільність, толерантність, конкурентоздатність, готовність до практичної дії. Незважаючи на те, що вчителі намагаються бути в курсі змін, що відбуваються у сучасній освіті, змінюються з плином часу, низка проблем ще існує. Одна з них полягає в тому, що успіх у школі не завжди означає успіх у житті.

Сьогодні найважливішими стають соціальні вміння, критичне мислення, вміння співпрацювати з людьми, вирішувати проблеми. Суспільству необхідна людина функціонально грамотна, яка вміє працювати на результат, здатна до соціально значущих досягнень, тому актуальним стало питання про формування функціональної грамотності учнів. Важливе місце у структурі функціональної грамотності сучасної людини приділяється фінансовій грамотності. Недарма завдання формування фінансової грамотності учнів визначена міжнародною педагогічною спільнотою, як одна з найважливіших та позиціонується як одна з базових навичок XXI століття [3].

Відповідно постає необхідність підвищувати рівень фінансової грамотності в ЗЗСО. Адже сучасні діти самостійно купують товари, користуються мобільними додатками, пластиковими картками, оперують грошовими знаками та є активними учасниками торгово-фінансових взаємин. Формування фінансової грамотності учнів – це один із ефективних способів соціалізації молодших школярів [1].

Оскільки у навчальному плані початкової школи не передбачено вивчення самостійного предмета, пов'язано-

го з формуванням фінансової грамотності, освоєння змісту може спиратися на міжпредметні зв'язки з уроками математики, «Я досліджую світ» та «Дизайн і технології», а також через інтеграцію тем уроків з цих предметів з основами фінансової грамотності.

Звичайно, кожен учитель сам може визначити для себе, як розвинути пізнавальний інтерес своїх учнів, що виражається у фінансово грамотні моделі поведінки, у кожного педагога в арсеналі є такі форми та методи.

Пропонуємо напрацювання, які можна використовувати на уроках «Я досліджую світ» та «Дизайн і технології». Рекомендовані завдання допоможуть виявити знання грамотного поводження з фінансами в учнів початкових класів. Характер завдань дає можливість використовувати їх у різних етапах уроку. Зміст завдань дозволяє застосувати їх як для індивідуальної, так і для групової роботи. Кожне завдання вимагає вирішення та занурює учнів у зрозумілу життєву ситуацію.

Наведемо приклади завдань, які пропонуються учням на уроках ЯДС.

Завдання 1. «Якщо не вимикати телевізор». Основне завдання – формувати уявлення про баланс доходів та витрат при складанні бюджету.

Пропонується ситуація: *«Якось увечері, Світлана сиділа на дивані і читала книгу, а Віктор грав із залізницею, катаючи в вагончиків іграшки. До кімнати зайшла старша сестра Софійка. Вона підійшла до телевізора та вимкнула його. «Соне, навіть ти вимкнула телевізор, там музика грала?» – обурилася Світлана. «Але ж ви його не дивитесь! А електрику даремно витрачаєте, а вона ж грошей коштує». «Подумаєш! Якісь копійки», – пробурчала Світлана. «Але ж ти хочеш планшет, а це додаткові витрати, – сказала Софійка. – Знаєш, що народна мудрість із цього приводу говорить?» І Софійка назвала одне з прислів'їв».*

Дітям пропонується обрати прислів'я, яке назвала Софійка: *«Заощаджуй час – і гроші придуть», «Економний і уві сні гроші рахує», «Копійка гривню береже», «Заощаджений хліб солодший».*

Діти роблять висновок, що не можна бездумно витрачати гроші.

Завдання 2. «На літній відпочинок!» Мета завдання – розуміти, чому важливо враховувати обов'язкові та необов'язкові витрати сім'ї.

Пропонується учням із зразкового списку витрат сім'ї вибрати, на яких із них можна заощадити, щоб зібрати гроші на літній відпочинок: оплата комунальних послуг, телефону, інтернету; купівля морозива, солодощів до чаю; купівля проїзних квитків; купівля лікарських коштів; кишенькові гроші дітям; гроші на бензин для автомобіля.

Діти роблять висновок, що економити можна лише на бажаних витратах, від яких можна або зовсім відмовитися, або їх скоротити.

Завдання 3. «Петрикова втрата». Завдання проводиться з метою прищеплення дбайливого ставлення до особистих грошей.

Пропонується ситуація: *«Петрик прийшов зі школи засмучений. «Що трапилося? – Запитав тато. «Я втратив гаманець зі своїми грошима». «Мені дуже шкода» – сказав тато. «А ти мені грошей не даси, адже до кінця місяця ще тиждень?» – «Ні, Петре, не дам. Ми не маємо зайвих грошей. Думай, як ти обійдешся». Петрик замислився: «Чому тато не дав мені грошей?»»*

Після прочитання тексту дітям пропонуються питання та завдання:

- *Допоможіть Петрикові отримати відповідь на його запитання.*
- *Чому тато не дав Петрикові грошей?*

Діти приходять до висновку, що любов батьків не вимірюється грошима, та розмір кишенькових грошей не пов'язаний із ставленням батьків до дитини.

На уроках дизайну і технологій доцільно проводити сюжетні уроки відповідно до тем запланованих занять. Тому демонструємо приклади завдань, які можна запропонувати учням під час згаданих уроків.

Завдання 1. «Участь у ярмарку». Завдання виконується з метою формування розуміння сутності підприємницької діяльності та її значення у житті людини. Пропонується ситуація: *«Якось на початку осені вчитель за технологією сказала: «Хлопці, зараз вся країна допомагає мешканцям області, яка постраждала від пожежі. Давайте*

і ми приймемо участь. Ми можемо зробити цікаві вироби та продати їх на ярмарку». Марійка з Катрусєю вирішили продати мереживні серветки, які самі в'язали. «Марійко, а раптом їх ніхто не купить?» – Запитала Катруся. Марійка подумала і сказала: «Наші серветки чудові! Потрібно ще щось придумати, щоб вони стали привабливішими». Дітям пропонуються питання та завдання:

- *Допоможіть Марійці та Катрусі зробити серветки привабливими. Що для цього потрібно зробити?*
- *У яких випадках дівчаткам обов'язково доведеться збільшити ціну на свій товар?*

Діти роблять висновок, що збільшити ціну доведеться на товар у тому випадку, якщо для привабливості товару доведеться щось купити.

Завдання 2. «Ознаки реальних грошей». Основне завдання – отримати уявлення про справжні та фальшиві грошові купюри.

Пропонується ситуація: «Тетяню, ти навіть 100-гривневу купюру крутиш?» – Запитав Миколка. – «А я перевіряю: справжня чи фальшива». «Ну і що, перевірила?». «Ага, перевірила». «Фальшива?». «Ні, справжня». «Дай, я теж подивлюся». Коля взяв купюру і почав дивитись світ, повернув проти світла, повторюючи дії сестри. Нічого не виявивши, він звернувся до сестри: «Я нічого не розумію, навчи мене, будь ласка». І Тетянка назвала кілька ознак, за якими можна відрізнити фальшиві гроші від справжніх. Дітям пропонується відповісти на запитання: «А ви знаєте ці ознаки?»»

Здобувши фінансові знання, дитина зможе формувати у себе правильні фінансові звички, приймати розумні рішення та використовувати свої знання практично. Фінансово освічена людина здатна сама вибирати найбільш привабливі шляхи в житті, створюючи матеріальну основу у розвиток суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гриневич Л.М. Фінансову грамотність варто зробити окремим предметом. *Gazeta.ua*. 08 грудня 2017 р. URL: [https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/ finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetom-grinevich/808365](https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetom-grinevich/808365)

2. Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проект. *Географія та економіка в рідній школі*. 2015. №10. С. 2-4.
3. Мунді Ш. Рекомендації щодо розробки національних стратегій з фінансової грамотності. Міжнародний досвід: стратегії і програми фінансової грамотності. URL : http://www.finrep.kiev.ua/download/ukraine_recommendations_finlit_strategy_14mar2013_smundy_ua.pdf
4. Письменний В., Коженівський С. Енциклопедія для фінансово грамотних школярів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2020. 136 с.

Грина КАШИНА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Олена ДОВГАНЬ,
асистент кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Особливо актуально їх використання у початковій школі, де інтерактивність, наочність та залученість дітей грають вирішальну роль у формуванні їхніх знань і навичок. Однією з ключових освітніх дисциплін у Новій українській школі є курс «Я досліджую світ», який об'єднує різноманітні предмети та розвиває в учнів навички самостійного дослідження. Інтеграція ІКТ у викладання цього курсу сприяє не лише підвищенню ефективності навчання, а й розвитку цифрової грамотності учнів.

Розглянемо сучасні підходи до використання ІКТ на уроках «Я досліджую світ» у початкових класах та їхній вплив на освітній процес.

1. *Інтерактивні технології* стали одним із найпоширеніших способів використання ІКТ у початковій школі. Вони дозволяють учителям застосовувати мультимедійні засоби для пояснення складних тем через візуалізацію, що

сприяє кращому розумінню матеріалу дітьми. Наприклад, інтерактивні дошки та програмне забезпечення для їх використання дають можливість демонструвати навчальні матеріали у динамічному вигляді. На уроках «Я досліджую світ» учитель може показати учням тривимірні моделі природних об'єктів, таких як гори, річки, лісові зони, а також інтерактивні карти та схеми [3].

2. *Освітні ігри та тренажери* – це ефективний спосіб підвищення мотивації учнів. Вони допомагають формувати практичні навички у невимушеній формі, роблячи навчання цікавішим і доступнішим для дітей молодшого віку. Наприклад, за допомогою таких ігор учні можуть вивчати природні явища, проводити експерименти у віртуальному середовищі, створювати власні проекти та дослідження. Це також сприяє розвитку креативного мислення та навичок розв'язування проблем.

3. *Віртуальні екскурсії* – це ще один важливий елемент ІКТ, який можна використовувати на уроках «Я досліджую світ». Завдяки доступу до інтернету та спеціалізованих платформ учні можуть «відвідувати» різні музеї, природні парки, історичні пам'ятки, зоопарки, що сприяє розширенню їхнього світогляду. Наприклад, на уроках, присвячених природі України, учні можуть віртуально відвідати Карпатський національний парк, спостерігати за фауною та флорою через інтерактивні ресурси.

4. *Хмарні технології* значно полегшують взаємодію між учнями та вчителями. Вони дозволяють спільно працювати над проектами, обмінюватися файлами та ідеями у реальному часі, що сприяє розвитку навичок співпраці та комунікації. Наприклад, Google Classroom чи Microsoft Teams дозволяють учням створювати групові проекти, проводити дослідження, отримувати та редагувати зворотний зв'язок від учителя у режимі реального часу [6].

5. *Розширена реальність (AR) та доповнена реальність (VR)*. Використання технологій AR та VR відкриває нові можливості для дослідження світу. Завдяки AR учні можуть «бачити» об'єкти, які неможливо побачити в реальному житті, як, наприклад, внутрішню структуру вулкану чи молекули води. На уроках «Я досліджую світ» ці технології можуть використовуватися для пояснення складних наукових понять у доступній та наочній формі.

ІКТ сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу за рахунок підвищення мотивації учнів, покращення розуміння складних понять, а також розвитку різних типів мислення. Основні переваги їх використання включають:

- наочність та інтерактивність – візуалізація матеріалу значно полегшує його сприйняття, що особливо важливо для учнів початкової школи;
- індивідуалізація навчання – за допомогою ІКТ учитель може адаптувати завдання під рівень підготовки кожного учня;
- розвиток цифрових компетенцій – використання цифрових інструментів розвиває навички роботи з інформацією, що є важливим у сучасному інформаційному суспільстві;
- співпраця та комунікація – використання хмарних сервісів та онлайн-платформ дозволяє учням працювати у командах, що сприяє розвитку навичок взаємодії та спільного вирішення проблем [7].

Попри численні переваги використання ІКТ, їх впровадження у початковій школі стикається з низкою проблем:

- недостатня технічна база – багато шкіл досі не мають достатньої кількості комп'ютерів, інтерактивних дошок чи доступу до інтернету;
- недостатній рівень підготовки вчителів – частина педагогів не має достатніх знань та навичок для ефективного використання ІКТ в освітньому процесі;
- проблеми із забезпеченням контентом – існує дефіцит якісних україномовних навчальних ресурсів для початкової школи, що також ускладнює впровадження ІКТ [1].

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках «Я досліджую світ» у початкових класах є перспективним напрямком у сучасній освіті. ІКТ дозволяють зробити навчання більш цікавим, доступним та ефективним для дітей молодшого шкільного віку. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно вирішити низку проблем, пов'язаних із технічним забезпеченням та підготовкою вчителів. Перспективи розвитку цього напрямку пов'язані з подальшим удосконаленням технологій та їх інтеграцією в освітній процес.

Список використаних джерел:

1. Биков В.Ю. Сучасні ІКТ у навчальному процесі початкової школи: виклики та можливості. *Інформаційні технології в освіті*. 2016. №28. С. 5-12.
2. Васьків М.А. Інноваційні методи використання ІКТ у початковій освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. №3 (89). С. 118-124.
3. Грищенко О.В., Дрозд В.М. Використання інтерактивних технологій у початковій школі. *Освітня стратегія в умовах реформування*. 2021. №9. С. 25-33.
4. Кузьменко С.І. Інтерактивне навчання як засіб підвищення ефективності уроків у початковій школі. *Наукові записки педагогічного університету*. 2019. №47. С. 60-66.
5. Левченко І.П. Інформаційно-комунікаційні технології у початковій школі: сучасні тренди. *Освітні інновації в Україні*. 2023. №15. С. 34-41.
6. Сухомлинська В.О. Використання хмарних технологій у початковій школі. *Інноваційні освітні технології*. 2018. №2(37). С. 102-109.
7. Фещенко Н.М. Педагогічні технології в контексті сучасної освіти: ІКТ та їх роль. *Нова школа*. 2022. №9. С. 12-19.

Юлія КЛІЦЬ,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Ольга КОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Початкова освіта є першим рівнем освіти за Національною рамкою кваліфікацій, метою якого є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, з урахуванням вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей та потреб. Під час здобуття початкової освіти учень оволодіває базовими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання простих завдань.

Згідно з Державним стандартом реалізація мети початкової освіти ґрунтується на ціннісних орієнтирах, серед яких визначено такі, що стосуються діяльнісного підходу, а саме: визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини; радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності [2].

На думку Р. Паркер та Б. Томсен, діяльнісний підхід у школі характеризується таким поняттям як «агентність дитини», під яким розуміють наявність у дітей вибору та можливість приймати рішення щодо власного навчання. За діяльнісного підходу агентність виявляється в тому, що учні мають можливість ставити відкриті запитання, висловлювати власну думку; взаємодіють один з одним на основі колаборативного навчання; мають вибір в межах ретельно спланованих чітких завдань вчителя тощо [6].

Дослідження, що покликане з'ясувати роль гри у навчанні в школі, доводять необхідність застосування інтегрованих педагогік для всебічного розвитку дитини, її вміння критично мислити, що є основами діяльнісного підходу:

- активне навчання, за якого учні залучені до процесу навчання, а особисті інтереси учнів використовуються для їхньої зацікавленості;
- кооперативне (колаборативне) навчання, під час якого використовується взаємодія однолітків шляхом об'єднання учнів для виконання певного завдання;
- емпіричне навчання, що передбачає набуття практичного досвіду, як у класі, так і поза його межами;
- навчання через відкриття, за якого в учнів з'являється відчуття контролю над власним навчанням;
- навчання на основі запитів дітей, під час якого частина навчальної роботи організовується навколо тем та відкритих питань, що висувуються учнями;
- проблемне навчання, яке передбачає навчальну діяльність, що фасилітується вчителем навколо вирішення певних проблем, як правило, у невеликих групах;
- проектне навчання, основним результатом якого є створення проекту, навколо якого організовується навчання;

- педагогіка Монтесорі, за якої є важливою взаємодія між вчителем, дитиною і середовищем, а також практичне навчання, групова та парна робота, особистісно зорієнтоване навчання, відсутність конкуренції і зовнішніх заохочень чи покарань [6].

В свою чергу, традиційна система навчання в сучасному світі втрачає ефективність, і школа повинна виховувати творчих особистостей, здатних адаптуватися до змінних умов суспільства. Головна мета навчання – розвиток інтелектуальних здібностей та практичних навичок учнів, зокрема комунікація та ініціативність.

Державний стандарт початкової освіти акцентує увагу на діяльнісному підході, що передбачає активну участь учнів в освітньому процесі та самостійний пошук знань. Вчитель виконує роль підтримки та керівництва.

Нова українська школа намагається навчити дітей ставити цілі і оцінювати результати. Учні мають бути активними учасниками, а знання слугують для їхньої соціальної адаптації. Методи навчання повинні розвивати життєві компетентності, що підготує їх до реальних викликів [4].

Особлива увага діяльнісного підходу приділяється розвитку критичного мислення здобувачів освіти та розглядається як спосіб активного залучення учнів до процесу навчання через практичні завдання, обговорення, аналіз інформації, що допомагає їм поступово опанувати життєві компетентності. Ключовими аспектами діяльнісного підходу є залучення учнів до дій, де вони самостійно обирають підходи до розв'язання проблем, аналізують різні точки зору та відстоюють власну думку. Наприклад, критичне мислення формується під час активної взаємодії з текстами, під час обговорень письмових робіт, у процесі яких учні:

- розглядають проблеми з різних точок зору;
- аналізують та оцінюють джерела різні джерела інформації;
- вчаться обирати мовні засоби для формулювання власної позиції.

Вчитель у цій системі виступає як наставник, який заохочує самостійну пізнавальну діяльність учнів, створюючи середовище, де учні можуть вільно висловлюватися, помилятися та вчитися на цих помилках [5].

The LEGO Foundation запропоновані принципи діяль-
нісного підходу, які підкреслюють, контекстуалізують,
практично спрямовують діяльність учителя, а саме:

- ставити відкриті запитання і завдання;
- не давати готових рішень;
- залучати дітей до співпраці;
- віддавати ініціативу дітям;
- пробувати знову і знову;
- створювати атмосферу радості пізнання [3].

Зауважимо, що діяльність – це засіб як становлення, так і розвитку особистості. При такому підході ми виховуємо людину, яка буде не тільки діяти згідно з інструкціями, вказівками тощо, а особистість, яка здатна оцінювати, аналізувати, вибирати та моделювати різні види діяльності. І саме це задовольнить потреби в саморозвитку й самореалізації.

Діяльнісний підхід у вихованні реалізується в руслі ключової ідеї сучасної педагогіки про необхідність перетворення вихованця із переважно об'єкта виховного процесу в його суб'єкт. Виховання при цьому розуміють як «сходження до суб'єктності». У центрі освітнього процесу мають бути не формули та правила, а дитина, яка у сприятливому освітньому середовищі, створеному педагогом на конкретному уроці та поза ним, розвиває свої риси – відвагу, наполегливість, працьовитість, стійкість, оптимізм, рефлексивне ставлення до помилок, толерантність тощо [6].

Отже, формування життєвих компетентностей на за-
садах діяльнісного підходу є найбільш виваженим шляхом
активної взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Авдєєва С., Мінакова І., Діяльнісний підхід як шлях формування життєвих компетентностей у вихованців закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами). URL: https://znayshov.com/FR/19159/Ped_nauka_XXXVIII_XXXIX-7-11.pdf
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
3. Добровольська Л., Кириленко В. Діяльнісний підхід у початковій школі в реаліях сьогодення. URL: https://znayshov.com/-FR/26295/pv_4_2023-6-8.pdf

4. Коваленко О.Ю. Діяльнісний підхід у початковій школі як засіб формування життєвих компетентностей молодших школярів. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій*. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 06-07 грудня 2023 р. Слов'янськ; Дніпро, 2023. С. 93-96.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Київ: Літера ЛТД, 2018. 61 с.
6. Паркер Р., Томсен Б. Діяльнісний підхід у школі. Білунд: LEGO Fonder, 2019. 75 с.

Руслана КУЧЕРУК,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Тетяна ОЛИНЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Нова українська школа ставить перед освітянами амбітні завдання, серед яких – формування в учнів комунікативної компетентності. Англійська мова як одна з ключових у сучасному світі вимагає не лише знання граматичних правил, а й уміння вільно спілкуватися. Комунікативний підхід, що передбачає використання мови як засобу спілкування, є одним із найефективніших способів розвитку мовленнєвих навичок у молодших школярів.

Основна мета навчання іноземної мови учнів початкової школи полягає у формуванні в них комунікативної компетентності, яка передбачає оволодіння мовою як засобом спілкування, розвиток умінь використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу у межах змісту, визначеного чинною програмою для цього ступеня шкільної освіти.

Комунікативна компетентність є основою комунікативного підходу до вивчення іноземних мов. Комунікативний підхід навчання іноземних мов базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації [1, с.44].

Розробкою комунікативного підходу займалися багато вчених та методистів. Серед них слід назвати Р. Ленса (США), який є автором ідеї даного підходу, У. Літвуда (Велика Британія), Г. Піфо (Німеччина), О. Карп'юк, Н. Складенко (Україна) та інших, які зробили значний внесок в теорію та практику даного методу, розробили та визначили його основні принципи, методи та форми роботи.

Метою статті є схарактеризувати комунікативний підхід до вивчення іноземної мови молодшими школярами та засоби його реалізації в умовах Нової української школи.

Комунікативний підхід до навчання іноземних мов ґрунтується на принципі, що мова вивчається не сама по собі, а як засіб спілкування. Головна мета – навчити учнів використовувати мову для взаємодії з іншими людьми [3, с.6].

Основна ціль цього підходу – навчити учня спочатку вільно говорити мовою, а потім думати нею. Для цього потрібно відтворювати різні ситуації, в яких учень може мислити. Найчастіше використовують комунікативні вправи.

Кожен із принципів, що лежать в основі комунікативного підходу (мовленнєво-розумової діяльності, індивідуалізації, функціональності, ситуативності та новизни), робить навчальний процес привабливим, стимулює активність та залученість учнів.

Під комунікативними вправами розуміємо вправи, що спонукають учнів до невимушеного вербального спілкування. Методологічні дослідження доводять, що «вправи повинні бути вправами говоріння, коли в мовця є певна мовна задача та коли ним виконується певний мовний вплив на співрозмовника» [1, с.29].

Можна виділити такі основні комунікативні вправи:

1. Респонсивні вправи (запитання – відповіді, вправи-репліки, умовна бесіда). В умовах Нової української школи такі вправи дозволяють учням розвивати мовленнєві навички в живому контексті, наближеному до реальних ситуацій. Основна мета респонсивних вправ – навчити учнів оперативно відповідати на запитання, реагувати на репліки та ініціювати діалог, що сприяє розвитку їхньої комунікативної компетентності.
2. Ситуативні вправи (ситуації для доповнення, проблемні ситуації, рольові ситуації). Такі вправи допомагають

школярам вчитися застосовувати англійську мову в контекстах, наближених до тих, що вони можуть зустріти у реальному житті. Ситуативні вправи особливо актуальні в умовах Нової української школи, де акцент робиться на розвиток комунікативної компетентності.

3. Репродуктивні вправи (переказ, переказ-переклад, інсценізація); Репродуктивні вправи – це завдання, метою яких є допомогти учням закріпити й автоматизувати засвоєні мовні знання, такі як граматики, лексика та вимова, через багаторазове повторення та відтворення матеріалу. Вони слугують для того, щоб навчити учнів правильно використовувати новий матеріал, готуючи їх до більш складних комунікативних завдань. Репродуктивні вправи можуть бути особливо корисними на початкових етапах вивчення іноземної мови, коли учням потрібно засвоїти базові конструкції та словниковий запас. У Новій українській школі ці вправи часто комбінуються з комунікативними методами для підтримки інтересу учнів.
4. Описові вправи (опис елементарних зображень, описання фабульних сюжетів, опис реальних об'єктів). Завдяки таким вправам учні навчаються складати логічно послідовні висловлювання, використовувати багатий словниковий запас і структурувати інформацію. В умовах Нової української школи описові вправи є важливими, оскільки сприяють не лише мовленнєвому розвитку, а й креативності, критичному мисленню та вмінню формулювати аргументовані думки.
5. Дискусійні вправи (навчальна дискусія). Вони допомагають учням навчитися формулювати і захищати власну точку зору, висловлювати незгоду та поважати думки інших. У Новій українській школі такі вправи є важливими для формування критичного мислення, комунікаційних навичок, соціальної компетентності та інші [2, с.74].

Ігрова діяльність також посідає важливе місце серед вправ. Ігрова форма завдань допоможе розвинути у молодших школярів зацікавленість англійською мовою, виробити стійкість мовних навичок.

Основні завдання, що реалізуються через комунікативні вправи:

- розвиток комунікативної компетентності учнів;

- продуктивне засвоєння навчального матеріалу та розвиток його практичного використання;
- підвищення пізнавальної активності та мотивації навчання в учнів;
- формування критичного мислення учнів;
- збагачення соціального та комунікативного досвіду школярів;
- виховання особистостей як громадян демократичного суспільства.

Отже, упровадження комунікативного підходу до вивчення іноземних мов у рамках Нової української школи є важливим кроком у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. Цей підхід дозволяє учням сприймати англійську мову не як сукупність правил і фактів, а як живий інструмент для повсякденного спілкування та інтеграції у світову культурну спільноту.

Список використаних джерел:

1. Карп'юк О.Д. Особливості комунікативного орієнтованого навчання англійської мови в початковій школі за серією навчально-методичних комплексів 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Навчальна книга, 2004. 78 с.
2. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / за ред. О.І. Пометун. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
3. Скліренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування навичок і вмінь. *Іноземні мови*. 2009. №3. С. 3-8.

Ліна КУЧИНСЬКА,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта*

*Науковий керівник – **Наталія ГУДИМА,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та методик початкової освіти*

МЕТОДИКА РОБОТИ ЗІ СЛОВНИКОВИМИ СЛОВАМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Основною метою «вивчення української мови та літератури є формування комунікативної, читацької та інших компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою» [2]. Одним із важливих елементів загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи є формування орфографічної грамотності. Важливою частиною роботи з орфографії у початковій школі є засвоєння списку слів, вимову і написання яких школярі мають запам'ятати. Ефективна робота зі словниковими словами сприяє розвитку в учнів зорової пам'яті та орфографічної пильності, глибокому розумінню ними мовних закономірностей і як результат формуванню орфографічної грамотності.

Питання формування орфографічної грамотності молодших школярів досліджували психологи й педагоги, зокрема Л. Айдарова, А. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, О. Запорожець, Г. Костюк. Питання методики формування правописної компетентності та її складників у початкових класах досліджували М. Баранов, Н. Грона, І. Дацюк, С. Дорошенко, М. Вашуленко, М. Разумовська, Л. Рубан, І. Хом'як, Н. Шкурятяна та ін. [3, с.100].

У кожному класі початкової школи програма з української мови передбачає вивчення слів, правопис і вимову яких потрібно запам'ятати. Робота зі словниковими словами є доцільною на всіх етапах уроку: під час актуалізації опорних знань, вивчення нового матеріалу, на етапі закріплення навчального матеріалу.

В організації роботи над словниковими словами необхідно дотримуватись принципів цілісності (сприйняття учнями слова на різних рівнях: графічному, фонетичному, лексичному, морфемному, морфологічному, синтаксичному), інтеграції, систематичності (послідовне та неперервне вивчення на основі добору навчальних вправ з поступовим нарощування складності), доступності, повторюваності (часте вживання словникових слів у різних вправах, які націлені на зону найближчого розвитку школярів), активності і самостійності, а також текстоцентричності [1, с.10].

Методика налічує чимало прийомів ознайомлення учнів з новим словом і його значенням, а саме: демонстрування предмета чи малюнка (для слів із предметним значенням); з'ясування значення слова за тлумачним словником, використання контексту; добір синонімів та антонімів; пояснення слова з опорою на його видову чи родову ознаку; морфемний або елементарний словотворчий аналіз.

Виділяють чотири етапи етимологічного аналізу слів: підготовчий, орієнтувальний, закріплювальний та етап контролю та самоконтролю. На підготовчому етапі відбувається ознайомлення дітей зі словниковим словом, з'ясовується та уточнюється його лексичне значення; учні вчать орфографічно та орфоепічно його промовляти, формується вміння свідомо знаходити орфограму. На орієнтувальному етапі об'єктом є слово, а мета – правильність та усвідомленість його написання. На закріплювальному етапі за допомогою різноманітних вправ, які спрямовані на практичне застосування знань та вмінь виробляються такі орфографічні навички як свідомість і правильність. Метою етапу контролю та самоконтролю є виконання робіт творчого характеру, які сприяють мовленнєвому розвитку учнів, а також підвищенню їхньої грамотності щодо написання певних слів.

Важливою умовою успішного засвоєння молодшими школярами словникових слів є прищеплення їм навичок користуватися орфографічним словником. Із орфографічного словника учень має навчитися отримувати такі види лінгвістичної інформації, а саме: орфографічну (як правильно пишеться слово); орфоепічну (як слово вимовляється, на який склад падає наголос); семантичну (що означає слово, які має антоніми, синоніми, в яких фразеологічних сполу-

ченнях уживається); морфемно-словотворчу (до яких груп спільнокореневих слів входить дане слово); синтаксичну. Варто пропонувати учням відшукати певне слово в тлумачному словнику, визначити, що воно означає, а потім ввести це слово у словосполучення або в речення. Це сприяє в учнів виробленню орфографічної пильності, формує в них уміння розв'язувати без сторонньої допомоги проблеми, які найчастіше виникають у них в процесі самостійної роботи. З цією метою доцільно використовувати такі ігри, як «Дешифрувальник», «Продовж словникові слова за зразком».

Як зазначалося раніше, робота зі словниковими словами є актуальною на кожному етапі уроку. Розглянемо фрагменти роботи й види вправ, які доречно використовувати з метою засвоєння словникових слів на уроках української мови початкової школи:

Вправа 1. Встав пропущені букви у прислів'я.

1. У вер...сні і листя на дереві тримається. 2. Г...рої ніколи не помре, вінвічно в народі живе. 3. Кращого за Ба...ків...ну місця не знайти. 4. У в...дмедя десять пісень і все про мед. 5. Ч...тання – дорога до пізнання.

Вправа 2. Вибери і встав пропущені букви.

Д...тина (е, и), космона...т (в, ф), кастр...ля (у, ю), м...тро (е, и), ч...твер (е, и), д...ц...метр (е, и), ...л...трика (е, и), ас...альт (в, ф), во...зал (г, к).

Вправа 3. Допиши речення, користуючись словами для довідки.

1. Цілий день працює.... 2. Наталка уважно слухає пояснення.... 3. Яскраво цвітуть у саду.... 4. Прилітають з-за моря.... Слова для довідок: л...леки, дят...л, а...стри, вчит...ль.

Вправа 4. Перестав букви та утвори словникові слова.

ртеат, фепольрт, ивдна, илмки, акелрадн, идатин, втмоксона, ромте, ийговчер, йвонкожаро.

Вправа 5. виправ помилки в словникових словах.

В цьому році Мар'янци виповнилось шість років. Восни вона стане учиницею. Їй подарували новий портвель та пенал, у якому лежать олівець, лінійка, ручка. Купили чирвоні чиривики.

Щодня заглядає дівчинка у калиндар, чекає першого вирисня. Коли з букетом астр ітиме святковою вулицею до школи. Там дитину зустрине лагідний учитиль [1].

Отже, формування орфографічної грамотності у молодших школярів є важливою складовою мовної освіти, що має тривалий вплив на загальний рівень їхньої грамотності та успішність у навчанні. Робота зі словниковими словами займає особливе місце в цьому процесі, адже саме вона сприяє розвитку в учнів умінь правильної орфографії, збагаченню їх словникового запасу та підвищенню загальної культури письма. Використання словникових слів дозволяє не лише запам'ятовувати написання окремих лексем, а й формувати орфографічні навички в цілому, сприяючи кращому розумінню мовного закону.

Список використаних джерел:

1. Вітюк В.В., Федіна М.С. Робота над словниковими словами. 4 клас: робочий зошит. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2018. 131 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення: 01.11. 2024).
3. Гудима Н. Інноваційні технології навчання української мови та читання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 248 с.
4. Собко В. Орфографічний словник для учнів початкових класів. Київ: Освіта, 2020. 224 с.
5. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/-zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019> (дата звернення: 28.12.2023).

Віктор МАШИНЦЕВ,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

*Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти*

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасний заклад загальної середньої освіти повинен ставити перед собою завдання формування правильного ставлення до цінностей матеріального світу та їх практичного застосування, компетентностей для прийняття правильних рішень, пов'язаних із грошима, витратами, операціями на фінансовому ринку. Формування основ фінансової грамотності учнів має починатися із початкової школи, оскільки саме на першому рівні повної загальної середньої освіти відбувається становлення особистості дитини та її всебічний розвиток.

Новий Державний стандарт початкової освіти (2018 р.) визначає фінансову грамотність однією з одинадцяти ключових компетентностей. Вищезазначена компетентність передбачає наявність в учнів початкових класів «ініціативності, готовності брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективною співпраці, готовності до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень» [1].

Нами було проведено дослідно-експериментальну роботу з метою формування фінансової грамотності учнів 4 класу. В експерименті взяли участь 14 учнів 4 класу Ходоровецького ліцею Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Мета експерименту полягала у визначенні вихідного рівня сформованості фінансової грамотності учнів 4 класу ЗЗСО, розробленні педагогічних умов і програми формування фінансової грамотності учнів початкових класів та перевірки ефективності їх впровадження у роботу почат-

кової школи; описі експериментальної роботи та аналізі результатів впровадження експериментальної програми в освітній процес закладу загальної середньої освіти

У межах дослідження проводилася експериментальна робота упродовж березня-квітня 2024 року під час проходження виробничої організаційно-методичної практики в початковій школі. На основі виділених нами показників було обрано класичну градацію, тобто три рівні сформованості фінансової грамотності молодших школярів: низький, середній та високий. Характеристика кожного з них представлена у табл. 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості фінансової грамотності молодших школярів

Низький рівень	<ul style="list-style-type: none"> • учень/учениця не оперує фінансовими поняттями; • не має чіткого уявлення про нагальні потреби людини та свої зокрема; • не виявляє інтересу до фінансової сфери життя; • не застосовує набутті знання в практичній діяльності; • не виявляє ініціативності; • не зацікавлена у вирішенні поставлених проблем; • не розуміє, що співпраця є ефективним шляхом досягнення цілі; • не готова відповідати за прийняті рішення, частково пов'язує набутті знання з досвідом.
Середній рівень	<ul style="list-style-type: none"> • в учня/учениці сформовані часткові уявлення про гроші та правила поведінки з ними; • називає свої особисті потреби та з допомогою вчителя може визначити першочергові; • не виявляє інтересу до фінансової сфери життя; бере участь у спільній діяльності, але неохоче, якщо вона йому не цікава; • у пріоритеті власні бажання, а не досягнення цілі; • сформовані нестійкі мотиви; • проявляє ініціативу лише в окремих випадках; • пов'язує знання з практикою з попереднім поясненням вчителя; • потребує допомоги з боку дорослих щодо вирішення будь-яких ситуацій.

Продовження таблиці 1

Високий рівень	<ul style="list-style-type: none"> • в учня/учениці наявні знання про гроші, їх види та те звідки вони беруться; • має уявлення про бюджет сім'ї, заощадження, розподіл коштів на першочергові витрати; • розрізняє поняття «потреби» та «бажання»; • активно використовує набуті знання та навички поводження з грошима в ігровій діяльності та особистому житті; • активна, наполеглива, організована особистість, що уміє планувати свої дії; • здатна пов'язувати нові знання з попереднім досвідом, застосовувати набуті знання на практиці; • бере на себе відповідальність за прийнятті рішення, ініціативна, творча; • розуміє користь ефективної співпраці; • - знаходить шляхи вирішення будь яких ситуацій.
----------------	---

Рівні сформованості фінансової грамотності за мотиваційним, когнітивним та діяльнісним критеріями визначались комплексно й ураховували виконання трьох видів завдань: анкетування для визначення рівня сформованості мотиваційного компонента, виконання діагностувальної роботи для визначення рівня сформованості когнітивного компонента та практичний проєкт для визначення рівня сформованості діяльнісного компонента фінансової грамотності.

Результати констатувального експерименту показали необхідність цілеспрямованого формування фінансової грамотності молодших школярів.

Під час формувального експерименту здійснювалася реалізація розробленої нами програми формування фінансової грамотності учнів 4 класу. Головна мета програми – підвищення рівня сформованості фінансової грамотності здобувачів початкової освіти.

Педагогічними умовами формування фінансової грамотності молодшого школяра визначено такі: інтегровані уроки (інтеграція понять фінансової грамотності в зміст навчальних предметів початкової школи), розвиток знань, умінь та навичок учнів початкових класів з фінансової грамотності у позаурочній діяльності, застосування ігрових технологій, активних і інтерактивних методів навчання та взаємодія з батьками.

Під час первинної діагностики ми визначили, що рівень сформованості фінансової грамотності переважно середній; показники високого рівня мала незначна кількість здобувачів початкової освіти. По завершенні експерименту рівень сформованості фінансової грамотності у молодших школярів зріс. Спостерігаючи позитивну динаміку, можна стверджувати про ефективність запропонованих нами педагогічних умов та програми формування фінансової грамотності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. Учитель початкової школи. 2018. № 4 (вкладка). С. 1-16.

Олександра НИЧВИДЮК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник – Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРО ГЕОМЕТРИЧНІ ТІЛА

Важливим завданням вивчення геометричного матеріалу в 1-4 класах згідно Державного стандарту початкової освіти є підготовка учнів до успішного засвоєння систематичного курсу геометрії. Особлива увага звертається на формування вмінь оперувати поняттями, «вироблення досвіду дослідження просторових відношень, форм об'єктів навколишнього світу, виконання найпростіших вимірювань та побудов, конструювання площинних і об'ємних геометричних фігур» [1, с.135].

У зв'язку з цим істотно зростає актуальність проблеми формування в молодших школярів уявлень про геометричні тіла.

Проведений теоретичний аналіз проблеми формування уявлень молодших школярів про геометричні тіла підтвердив необхідність дослідно-експериментальної роботи.

Мета дослідно-експериментальної роботи – експериментально перевірити методику навчання молодших школярів просторових відношень і геометричних фігур на рівень сформованості у них уявлень про геометричні тіла.

Важливою частиною дослідження є визначення компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості в учнів початкових класів уявлень про геометричні тіла.

У структурі сформованості в учнів початкових класів уявлень про геометричні тіла виділяємо ціннісно-мотиваційний, змістовий, діяльнісний та рефлексивний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент включає внутрішні мотиви засвоєння просторових відношень і геометричних фігур та ціннісне ставлення до геометричних способів і засобів пізнання світу. Цей компонент передбачає активізацію в учнів початкових класів інтересу до вивчення просторових відношень і об'ємних геометричних фігур.

Змістовий компонент передбачає формування системи знань про геометричні тіла, практичних умінь і навичок з побудови геометричних тіл, розвиток математичного світогляду, просторового, логічного і конструктивного мислення.

Діяльнісний компонент уможливує готовність застосовувати отримані знання у навчальній (геометричній) та практичній діяльності.

Рефлексивний компонент формує здатність учня до адекватного самооцінювання власних уявлень про геометричні тіла та прагнення до самовдосконалення.

Високий рівень характеризується пізнавальним інтересом до вивчення просторових відношень і об'ємних геометричних фігур; усвідомленням значення геометричної підготовки для життя та продовження навчання; наявністю знань про геометричні тіла, умінь і навичок їх практичного застосування достатніх для виконання геометричних завдань (середній бал результатів анкетування та діагностувальної роботи знаходиться у межах 10-12 балів); розвиненими просторовою уявою та просторовим, логічним і конструктивним мисленням.

Достатній рівень характеризується пізнавальним інтересом до вивчення просторових відношень і об'ємних геометричних фігур; усвідомленням значення геометричної підготовки для життя та продовження навчання; ная-

вністю знань про геометричні тіла, умінь і навичок їх практичного застосування достатніх для виконання геометричних завдань (середній бал результатів анкетування та діагностувальної роботи знаходиться у межах 7-9 балів за 12-бальною шкалою); недостатньо добре розвиненими просторовою уявою та просторовим, логічним і конструктивним мисленням.

Середній рівень характеризується незначним пізнавальним інтересом до вивчення просторових відношень і об'ємних геометричних фігур; поверхневим усвідомленням значення геометричної підготовки для життя та продовження навчання; наявністю знань про геометричні тіла, умінь і навичок їх практичного застосування достатніх для виконання певної частини геометричних завдань (середній бал результатів анкетування та діагностувальної роботи знаходиться у межах 4-6 балів за 12-бальною шкалою); середньо розвиненими просторовою уявою та просторовим, логічним і конструктивним мисленням.

Низький рівень характеризується пасивним ставленням до вивчення геометричних тіл; неусвідомленістю особистісного значення геометричної підготовки для життя та продовження навчання; наявністю знань про геометричні тіла, умінь і навичок їх практичного застосування недостатніх для виконання геометричних завдань (середній бал результатів анкетування та діагностувальної роботи знаходиться у межах 0-3 балів за 12-бальною шкалою); слабо розвиненим просторовим, логічним і конструктивним мисленням і просторовою уявою.

Визначення рівня сформованості у молодших школярів уявлень про геометричні тіла на констатувальному і контрольному етапі проводилося за розробленими критеріями, зокрема:

- 1) ціннісно-мотиваційним (усвідомлення необхідності і важливості вивчення геометричних тіл);
- 2) змістовим (рівень теоретичних знань про геометричні тіла);
- 3) діяльнісним (сформованість конструктивно-геометричних умінь та навичок);
- 4) рефлексивним (сформованість уміння здійснювати самооцінку власних уявлень про геометричні тіла з метою самовдосконалення).

Оцінка результатів експериментальної роботи велася за допомогою діагностувальних заходів і анкетування.

Для встановлення рівня ціннісно-мотиваційного та рефлексивного компонентів сформованості у молодших школярів уявлень про геометричні тіла застосовувалось анкетування.

Мета анкетування полягала у визначенні розуміння учнями 3 класу цінності геометричних тіл для життя та продовження навчання, виявленні навичок самооцінювання своїх уявлень про геометричні тіла.

Для встановлення рівнів змістового та діяльнісного критеріїв сформованості у молодших школярів уявлень про геометричні тіла було розроблено й впроваджено діагностувальну роботу. Діагностувальна робота містила завдання теоретичного і практичного характеру.

Завдання були запропоновані такі:

- Розгляньте геометричні тіла. Назвіть їх.
  - 1а. Намалуйте геометричне тіло. Позначте вершини червоним, ребра – синім, а грані – зеленим кольором.
  - 1б. Як і з яких елементів утворюється геометричне тіло?
  - 1в. Які істотні ознаки і властивості геометричного тіла?

Отже, використання розроблених критеріїв, показників та діагностичних завдань допомогло оцінити якість і рівень сформованості геометричних уявлень учнів 3 класу про геометричні тіла.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4.

Любов НОВАК,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Наталія МЕЛЕКСЦЕВА,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та методик початкової освіти*

LEGO ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У сучасному світі головним завданням освіти є створення умов і середовища для всебічного розвитку дитини, що передбачає використання нових методів навчання, спрямованих на покращення розвитку пам'яті, стимулювання творчого мислення, розвиток ментальної гнучкості та формування комунікативних та соціальних навичок.

Сучасні діти, народжені у XXI столітті, відрізняються від попередніх поколінь. Вони розвиваються в епоху стрімкого розвитку комп'ютерних технологій і завжди оточені гаджетами. Їх важко здивувати, і якщо це вдається, вони швидко втрачають інтерес. Старі стандарти навчання, засновані на підручниках і дошці, для них вже застарілі. Натомість вони віддають перевагу стратегічному самонавчанню, розвитку креативності, ініціативності, а також критичному та аналітичному мисленню.

У цьому контексті Міністерство освіти і науки України впровадило концепцію «Нова українська школа» (НУШ), що ставить перед собою амбіційну мету трансформувати освітній процес з метою підготовки учнів до успішного функціонування в сучасному світі.

Для ефективного розвитку умінь і навичок учнів початкових класів у Новій українській школі навчання здійснюється через гру. У цьому контексті виникає важливе поняття LEGO-технологій, які впроваджуються в освітній процес з метою сприяння навчанню та розвитку дітей. LEGO визнана як одна з наріжних педагогічних систем, яка активно використовує тривимірні моделі реального світу та предметно-ігрове середовище для здійснення процесу навчання та розвитку дитини.

Слово «LEGO» походить від данських слів «leg» (гра) і «godt» (добре), які разом утворюють фразу «leg godt», що означає «грай добре» або «грай гарно». «LEGO» – у перекладі з латинського означає «я зробив», «я зібрав» [10].

Спрямованість LEGO-технологій в освіті надзвичайно широка і має безліч переваг. Ця технологія використовується для підвищення інтерактивності та залучення учнів до навчання. Вона сприяє розвитку творчого мислення, просторової уяви та проблемного мислення учнів. LEGO допомагає у відтворенні концепцій і тем, що допомагає зрозуміти складні математичні, наукові та інженерні концепції. Крім того, вона сприяє розвитку комунікативних навичок та співпраці, оскільки учні часто працюють у групах над спільними проєктами. LEGO також допомагає залучити увагу учнів з різними стилями навчання, адже вона поєднує в собі візуальні, тактильні та аудіальні елементи. Отже, впровадження LEGO-технологій в освітній процес сприяє зростанню активності та зацікавленості учнів у процесі навчання.

У наш час виробник розробляє спеціальні конструктори, які мають за мету полегшити освітній процес для учнів початкової школи. Один із таких конструкторів – LEGO Education MoreToMath «Захоплююча математика», спрямований на покращення розуміння математичних концепцій та вміння їх застосовувати. LEGO Education MoreToMath «Захоплююча математика» створений для того, щоб забезпечити учням цікаві та захоплюючі заняття, які сприяють активному навчанню та розвитку логічного мислення [5].

Крім того, виробник розробляє конструктори, спрямовані на вивчення літератури та української мови, зокрема LEGO Education StoryStarter «Розвиток мови 2.0», створений для підтримки учнів у навчанні мови через творчий процес створення історій та оповідань [9, с.173]. Цей конструктор допомагає стимулювати уяву, розвивати навички письма та сприяти розумінню мовних структур, що є важливими для вивчення мови у початковій школі.

Сьогодні одним із найбільш розповсюджених застосувань LEGO-технологій в освіті є метод «Шість цеглинок».

Наукове дослідження, проведене О. Ромою [8], відображає значення та ефективність методики «Шість цеглинок» у сфері освіти. Ця методика знаходить широке застосування в

освітньому середовищі, сприяючи розвитку різних когнітивних процесів учнів, таких як мислення, мовлення, увага, самоконтроль та гнучкість розуму. Результати дослідження підтверджують, що метод «Шість цеглинок» є корисним інструментом для стимулювання освітнього процесу та розвитку креативності учнів у школах [8, с.5].

Отже, цей метод передбачає використання шести стандартних LEGO-деталей для створення різноманітних конструкцій. Його правильне застосування дозволяє адаптувати учнів молодшого шкільного віку до вивчення будь-якого предмета. Кожна з цих шести цеглинок має своє значення і може символізувати певний аспект навчальної теми.

Діти мають різний темп росту та розвитку, тому можна легко пристосувати вправи «Шести цеглинок» до відповідного рівня кожної дитини, забезпечуючи таким чином відповідний рівень складності для всіх.

Ця технологія враховує різноманітні стилі навчання, використовуючи різноманітні методи викладання, що задовольняють потреби візуально орієнтованих, аудіально орієнтованих та тактильно орієнтованих учнів.

Технологія «Шести цеглинок» не лише сприяє розвитку когнітивних навичок, таких як мислення, мовлення та увага, але й стимулює самоконтроль та ментальну гнучкість, які є ключовими для успішного навчання в школі і в подальшому житті.

Концепція «Шість цеглинок» (Six Bricks) ґрунтується на таких основних принципах:

- 1) простота – використання лише шести цеглинок дозволяє зосередитися на простоті та доступності завдань;
- 2) універсальність – ця методика підходить для розвитку різних навичок та здібностей, оскільки може бути застосована в будь-якій навчальній ситуації;
- 3) гнучкість – завдяки своїй гнучкості «Шість цеглинок» можна використовувати для стимулювання творчості та розвитку різних аспектів пізнавальної діяльності;
- 4) інтеграція – методика «Шість цеглинок» може бути успішно інтегрована в різні педагогічні підходи та методи навчання;
- 5) позитивна атмосфера – використання методики «Шість цеглинок» сприяє створенню позитивного навчального

середовища, де учні відчувають себе впевнено та зацікавлено у навчанні [8, с.5].

Гра виступає як головне правило у Концепції «Шість цеглинок» (Six Bricks). Важливо підкреслити, що гра вже давно визнана основним методом навчання дітей. Через ігровий процес вони можуть випробовувати свої ідеї, тестувати теорії, експериментувати та досліджувати соціальні відносини, не боячись помилок. Навіть невдача розглядається як можливість спробувати ще раз.

Під час ігрового навчання діти знаходяться в стані залученості, розслабленості та зацікавленості, що сприяє ефективному засвоєнню знань [3, с.12]. Слід зазначити, що цей підхід не обмежується лише початковою школою, а може застосовуватись у будь-якій галузі, де активна участь учня є ключовою для отримання значущого навчального досвіду.

Отже, ігрове навчання відкриває унікальні можливості для розвитку інтелектуального, соціального, емоційного та фізичного потенціалу учнів. Гра допомагає дітям розвивати творчість, логічне мислення, уяву та інші когнітивні навички. Вона створює сприятливе середовище для активного навчання та взаємодії, а також заохочує дітей досліджувати та експериментувати. Головною метою гри є стимулювання навчального процесу через цікаві та захоплюючі активності з використанням LEGO-цеглинок.

Фонд LEGO виділив п'ять ключових характеристик ігрового навчання:

- а) радісний характер – навчання через гру відчувається як радість та задоволення;
- б) пошук сенсу – гра допомагає учням знаходити сенс у тому, що вони роблять або навчаються;
- в) активне мислення – ігрове навчання передбачає активне, залучене та усвідомлене мислення;
- г) ітераційне мислення – гра стимулює ітераційне мислення, що включає експериментування та перевірку гіпотез;
- д) соціальна взаємодія – гра сприяє соціальній взаємодії між учнями [6].

Технологію «Шість цеглинок» розроблено з метою забезпечення структурованого та керованого ігрового навчання, щоб кожна дитина у кожному класі мала можливість активно навчатися. Працюючи з конструктором,

дитина легко займається грою, яка стає невід'ємною частиною її розвитку. Правильно організована гра навчає дитину чогось нового, корисного та необхідного для подальшого життя, сприяючи формуванню міжпредметних зв'язків» [2, с.26].

Таким чином, LEGO-технологія реалізується через інтегровані принципи, які об'єднують елементи гри й експериментування, що допомагають дитині досліджувати і орієнтуватися в реальному світі, просторі і часі.

Список використаних джерел:

1. Бережко Ю. 5 речей, яким діти навчатися граючи LEGO. *На Урок*. 2019. URL:<https://naurok.com.ua/5-rechey-yakim-diti-navchatsya-grayuchi-lego-136594.html> (дата звернення: 12.09.2024).
2. Буяк Р.Р. Навчаємо граючи. *Початкове навчання та виховання*. 2016. №25. С. 26-28.
3. Гриценко С.В. Використання ігрової діяльності у навчальному процесі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. №34. С. 12-19.
4. Кукшин В. Ігрові технології в освітньому шкільному процесі. *Іпрофікація та освітні ігри для розвитку спільнот*. URL: <https://gameblog.woc.org.ua/igrovi-tehnologiyi-v-osvitnomu-shkilnomu-protsezi/> (дата звернення: 14.09.2024).
5. Мукій Т. Вивчаємо математику за допомогою LEGO. *Освіта нова*. 2018. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1711-vyvchajemo-matematyku-za-dopomohoiu-lego.amp> (дата звернення: 12.09.2024).
6. Палазова І.М. Використання LEGO – технологій в освітньому просторі Нової Української Школи (практичний досвід). *На Урок*. 2019. 17 с. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-lego--tehnologiy-v-osvitnomu-prostori-novo-ukra-nsko-shkoli-123419.html> (дата звернення: 14.09.2024).
7. Рома О.Ю. Гра по-новому, навчання по-іншому: методичний посібник. Київ: The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
8. Рома О.Ю. Шість цеглинок в освітньому просторі школи: методичний посібник. Київ: The LEGO Foundation, 2018. 32 с.
9. Сірант Н.П. Впровадження методики LEGO в освітній простір Нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. №71, Т. 1. С. 172-175.
10. LEGO. Словник іншомовних термінів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CB%E5%E3%EЕ> (дата звернення: 14.09.2024).

Марія ОНИШКО,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта*

*Науковий керівник – Олесь МАРТИНА,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та методик початкової освіти*

КОМУНІКАТИВНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У «Концепції навчання державної мови в школах України» окреслено основну мету початкового курсу української мови, яка полягає у вихованні поваги й любові до рідної мови, бажанні досконало її вивчати, у формуванні початкового уявлення про мовну систему, взаємозв'язок одиниць мовних рівнів. Оволодіння молодшими школярами українською мовою є важливою умовою й основним засобом їх мовно-мовленнєвого розвитку та інтелектуального зростання, що забезпечує готовність здобувати подальшу сучасну освіту [3, с.12].

Сучасна школа потребує вдосконалення методики та методичного процесу формування комунікативних умінь, оскільки програмні вимоги спрямовано на вдосконалення національної системи освіти, збереження культурної спадщини українського народу, зокрема української мови. Культура мовлення – це проблема, що так чи інакше присутня в усякій національній спільноті і буває предметом публічного обговорення та пильної уваги мовознавців, письменників, загалом людей, небайдужих до можливостей слова і престижу своєї мови. Адже літературна мова в усіх народів відрізняється від розмовної, «народної», і потребує постійного дбайливого догляду, культивування [1, с.183-185].

Проблемі формування мовленнєвої компетентності школярів приділяли увагу чимало вчених: В.І. Бадер (розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів у взаємозв'язку), А.М. Богуш і Н.В. Гавриш (розвиток мовленнєвої діяльності), Т.В. Коршун (відбір лексики для початкового етапу засвоєння української мови), М.О. Орап (розвиток мовлення першокласників), Л.М. Паламар (комуні-

кативне мовлення), О.Є. Смолінська (мовний розвиток засобами українського фольклору), Л.О. Хомич (психолого-педагогічна підготовка вчителів до розвитку мовлення дітей). Важливість досліджуваної проблеми пояснюється тим, що добре розвинене мовлення допомагає сприймати довілля, реалізувати навчальні, пізнавальні й виховні функції освітнього процесу. Від рівня сформованості мовленнєвих умінь залежить успішність осмисленого засвоєння мови та розвитку мовлення в майбутньому [2, с.34].

Мета пропонованої статті – обґрунтувати комунікативні умови формування мовленнєвої компетентності молодших школярів та окреслити шляхи оптимізації мовного виховання учнів.

Сучасна школа потребує вдосконалення методики та методичного процесу формування комунікативних умінь, оскільки сучасні програмні вимоги спрямовано на вдосконалення національної системи освіти, збереження культурної спадщини українського народу, зокрема української мови. Особливої значущості набуває своєчасно організована робота щодо формування комунікативних умінь, яка є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання читання і письма дітей у школі.

Комунікативна спрямованість формування культури спілкування полягає у виділенні навчальної одиниці побудови самостійного мовленнєвого висловлювання. Це означає, що методи, які використовувалися для цього, орієнтовані не на засвоєння ізольованих мовних одиниць, а на формування цілісної інтегрованої мовленнєвої дії, що має свою мотивацію, комунікативну мету й обслуговується складним комплексом мовленнєвих навичок, комунікативно-мовленнєвих умінь. Навчання культури мови потребує добору методів і прийомів, співвідносних із комунікативною метою. Провідними серед них є: комунікативні доручення, розмови, бесіди, проблемні ситуації, ігрові мовленнєві ситуації, словесні дидактичні ігри, ігровий тренінг спілкування, сеанси активізувального спілкування [4, с.21].

У початковій школі формування культури спілкування здійснюється у процесі вивчення всіх розділів мовного курсу шляхом збагачення, уточнення й активізації словникового запасу школярів, формування вміння правильно наголошувати слова під час вимови, поєднувати їх

одне з одним, дотримуватися нормативних граматичних форм, доречно вживати виражальні засоби мови, формули мовленнєвого етикету.

Формування мовленнєвих умінь учнів початкових класів доцільно здійснювати комплексно, тобто одночасно працювати над уживанням слова, його вимовою й використанням граматичних форм. Вирішення цього питання можливе лише при використанні різних методів, які тісно пов'язані між собою, взаємно доповнюють один одного.

Практична сформованість процесу навчання мови передбачає правильне співвіднесення теорії й практики на уроці. Єдність теорії й практики в навчанні мови – загальнодидактичний принцип, що передбачає встановлення правильного співвідношення теорії з практикою під час навчання мови, добір тренувальних вправ і завдань, які даватимуть можливість закріплювати й формувати необхідні уміння й навички [1, с.85].

Зацікавити школярів українською мовою як предметом навчання потрібно передусім шляхом уникнення одноманітності, шаблону і схематизму. Чітке і доказове опрацювання мовних явищ та варіювання форм, методів і прийомів навчання є тими чинниками, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів. У зв'язку з цим має бути належно оцінена роль і місце в освітньому процесі цікавих мовних матеріалів.

Отже, формування комунікативної компетентності необхідні для вміння контролювати правильність і доцільність своїх висловлювань, а також для вільного володіння мовою. А це, в свою чергу, допомагає особистісному розвитку учня. Набуті учнями в початкових класах знання, особистісні якості, пов'язані з формуванням комунікативно-мовленнєвих умінь, стануть фундаментом для подальшого навчання, виховання, розвитку самовираження, значною мірою зумовляють практичну, громадську, професійну діяльність у майбутньому, адже мовленнєвий розвиток – необхідна умова життєдіяльності школяра.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н.М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.

2. Григоренко О.В. Методика формування мовленнєвої компетентності молодших школярів в умовах сучасної школи. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. С. 34-56.
3. Іваненко О.М. Мовленнєва компетентність молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти. *Освіта*. 2019. С. 12-19.
4. Ковальчук Л.І. Психолінгвістичні аспекти формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів. *Педагогічна думка*. 2018. С. 21-27.

Марія ОНИШКО,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Тетяна ОЛИНЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ КОЛАЖНОЇ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасний освітній простір продовжує реформуватися та адаптуватися до вимог суспільства і наукового прогресу. Традиційний підхід системи освіти, орієнтований на засвоєння знань, який був виправданим ще кілька десятиліть тому, більше не відповідає соціальному запиту і потребує коригування змісту та методів навчання, спрямованих на розвиток світогляду, ціннісних орієнтацій здобувачів, вміння вчитися та критично мислити, а не просто виконувати дії за аналогією чи зразком [5, с.72].

Початкова освіта є важливим етапом у формуванні особистості дитини. Саме в цей період у неї формується фундамент для розвитку, становлення та усвідомлення своєї ролі в суспільстві. Вивчення іноземних мов не лише розширює можливості в майбутньому здобувачів освіти, але й сприяє їх особистісному зростанню. Викладання англійської мови у початковій школі варто здійснювати в ігровій формі з використанням пісенно-віршованого матеріалу, сторітелінгу, колажної наочності, що робитиме процес навчання веселим та захопливим.

Значний внесок у теоретичний та практичний розвиток проблеми використання наочності, зокрема й колаж-

ної, в навчальній діяльності зробили у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Ю. Безкоровайна, Л. Боллен, А. Дідик, Н. Елліс, О. Казанічер, О. Ковальова, М. Лоусон, Б.-Д. Мюллер, С. Ніколаєва, С. Роман, С. Созлер, В. Філатова та ін.

Мета статті – продемонструвати ефективність використання колажування як візуального засобу для покращення засвоєння навчального матеріалу на уроках англійської мови в початковій школі.

Колажна наочність відіграє важливу роль у засвоєнні іноземних мов на всіх етапах навчання у школі, однак вона особливо ефективна для учнів молодшого шкільного віку. Це зумовлено тим, що один із ключових психофізіологічних факторів успіху у вивченні іноземних мов у початковій школі – це образне мислення та асоціативна пам'ять дітей. Яскрава та ретельно підібрана наочність допомагає учням краще запам'ятовувати матеріал. Колажі використовують здебільшого на етапі подання нового матеріалу, оскільки вони впливають на сприйняття, активізуючи відчуття та рецептори учнів – слухові, зорові, моторні [4, с.128].

Німецький педагог Б.-Д. Мюллер першим запропонував визначення колажу як методичного інструменту. Важливими, на його думку, є такі аспекти, пов'язані з колажуванням:

- використання колажу на уроках іноземних мов надає учням реальну можливість оволодіти поняттями, працювати з різними категоріями та формулювати як конкретні, так і абстрактні ідеї;
- у процесі роботи з колажем учні здійснюють самостійний пошук продуктивних лінгвістичних рішень;
- у самому колажі, якщо його створення має цілеспрямований характер, можуть відобразитися концептуальні позиції іншого менталітету;
- колаж виступає засобом кодування і декодування інформації, що дозволяє проникати в іншу культуру;
- колаж робить процес передачі інформації про іншу культуру наочним, контрольованим і керованим вчителем, що робить його відкритим і доступним для учнів [3, с.156].

Колажна наочність на уроках англійської мови є ефективним засобом навчання, який забезпечує:

- найкраще засвоєння матеріалу та його збереження в пам'яті завдяки комплексному впливу на органи чуття учнів;
- формування основ для розвитку творчої уяви і мислення, збагачуючи словниковий запас та розвиваючи мовлення;
- розвиток мовної спостережливості, допомагаючи встановлювати асоціації між зображенням і його назвою;
- покращення пам'яті через опору на різні органи чуття;
- сприяння розвитку іншомовного мовлення з емоційним забарвленням [1, с.7].

Наприклад, на тему уроку «Animals» для кращого запам'ятовування можна організувати інтерактивні завдання з використанням колажів. Вчитель демонструє колаж, а учні повинні знайти певну тварину або описати її. Це сприяє розвитку уваги, спостережливості і мовленнєвої активності. Колажі можуть використовуватися для вивчення середовища, де живуть різні тварини. Учні можуть створювати колажі, які представляють ліс, савану, океан і т. д., підписуючи тварин, які там мешкають. Це допомагає розширити їх знання про природу і словниковий запас англійською мовою.

Наведемо фрагмент уроку з використанням колажної наочності, який покращує засвоєння навчального іншомовного матеріалу.

Мета: to improve students' vocabulary and grammar skills in the context of «Zoo animals».

Обладнання: плакат із мовленнєвим зразком, колаж із зображенням тварин.

Хід уроку: Гра «Що на колажу?»

Клас ділиться на дві команди. Вчитель вивіщує на дошці плакат із мовленнєвим зразком: «*I can see a/an ... on the collage*». Перший учень 1-ї команди називає будь-яку літеру, наприклад «e». Перший учень 2-ї команди закінчує речення, назвавши слово (назву тварини), що починається з цієї літери. Наприклад, *There is an elephant on the collage*. За правильну відповідь команда отримує 1 бал. Перемагає команда з більшою кількістю балів [2].

Отже, техніка колажування позитивно впливає на розвиток навичок усного мовлення. Завдяки цьому методу у молодших школярів підвищується інтерес до роботи в

групах, розкриваються їхні творчі здібності та збагачується лексичний запас, що загалом підсилює мотивацію до вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Близнюк О.І. Організація парної роботи учнів на уроках англійської мови з опорою на зображувальну наочність. *Іноземні мови*. 2001. №3. С. 8-9.
2. Дідик Л.В. Колажна наочність та прийоми роботи з нею на уроках англійської мови в початковій загальноосвітній школі. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. URL: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/-elopen/actprob17_179.pdf (дата звернення: 14.10.2024).
3. Кириченко О. А. Техніка колажування як засіб навчання англійської та німецької мов і формування творчої особистості школярів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2017. Вип. 64. Ч. I. С. 154-157.
4. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Котенко, А.В. Соломаха [та ін.]. Київ : Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 356 с.
5. Раєвська І. М. «Актуалізація ідей В. Сухомлинського у використанні принципу наочності». *Педагогічний альманах*. 2015. №28. С. 72-77.

Віта ПРОЦКОВА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Ірина ДОРОЖ,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ЇХ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема виховання особистості нового типу, здатної вирішувати високому науковому рівні сучасні завдання суспільного розвитку, тісно пов'язана з розвитком інтелектуальних здібностей кожного людини. Завдання розумового виховання – формування творчо та самостійно мислячої, інтелектуально розвиненої особистості.

Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає креативність із різних точок зору. Зокрема, дослідники визначають загальні основи креативності (Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, А. Маслоу, В. Моляко, С. Сисоева, Р. Стернберг, П. Торренс та ін.), механізми креативного мислення (Г. Альтшуллер, Д. Богоявленська, Е. де Боно, Дж. Гілфорд, О. Лук, В. Моляко, П. Торренс та ін.); розглядають креативність як різновид інтелектуальної поведінки (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг); вивчають «самоактуалізацію» у зв'язку з креативністю (Л. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.); досліджують особливий характер мотивації креативів (С. Голлан, Р. Кеттел, Д. МакКіннон та ін.), рефлексію креативності й творчу продуктивність у наукових співробітників (В. Пятруліс).

Креативність – здатність продукувати незвичайні ідеї, відхилення від традиційних схем мислення швидко вирішувати проблемні ситуації.

В працях О. Дубасенюк розглянуто психологічні основи розвитку креативності в акмеології; взаємозв'язок креативності мислення і креативності спілкування вивчала С. Канн; місце креативності в структурі особистості – О. Солдатова; розвиток креативності школярів – К. Лютова, А. Назаретова; розвиток педагогічної креативності – І. Гриненко, О. Дунаєва, В. Моляко, С. Сисоева, Т. Сущенко та ін. [1].

Кожному педагогові, який працює в сучасній початковій школі, необхідне розуміння побудови уроку та заняття з позаурочної діяльності, щоб у результаті у дітей постійно відбувався розвиток творчого мислення та творчої діяльності, причому такою системою методів та прийомів, яка б відповідала молодшого шкільного віку.

Це можуть бути: суб'єктивно-творчі завдання під час уроків; мовні ігри, олімпіади, конкурси, вікторини; проектні роботи; твори; спостереження та експерименти; виступи на святах, позакласних заходах, ранках; захист досліджень.

На відміну від репродуктивного, творче мислення спрямоване на отримання нового результату, для відкриття нових знань. Відповідно воно вимагає здійснення продуктивних пізнавальних процесів.

Поняття креативність (лат. *Creatio* – створення, образ) у перекладі з англійської означає *творчість*, тобто у най-

загальнішому вигляді це створення нових, оригінальних, досконаліших матеріальних та духовних цінностей, які мають об'єктивну або суб'єктивну значимість. Е. Фромм звужує поняття до визначення його як «здатності дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, націленості на відкриття нового та здатності до глибокого усвідомлення свого досвіду» [3, с.55], підкреслюючи не якість результату, а характеристики та процеси, що активізують творчу продуктивність.

Для визначення рівня креативності Дж. Гілфорд виділив кілька гіпотетичних інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність. Серед них: швидкість думки – кількість ідей, що виникають в одиницю часу; гнучкість думки – здатність перемикатися з однієї ідеї на іншу; оригінальність – здатність виробляти ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів; допитливість – чутливість до проблем у навколишньому світі; здатність до розробки гіпотези; ірреальність – логічна незалежність реакції від стимулу; фантастичність – повна відірваність відповіді від реальності при наявності логічного зв'язку між стимулом та реакцією; здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу; здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі, тощо [2].

Креативність залежить від умов, у яких формується людина. Дитина виростає пасивною і нетворчою не тому, що такою народилася, а тому, що в дитинстві отримувала мало евристичного матеріалу, тобто матеріалу, який сприяє розвитку пізнавальних здібностей. Щоб формувати творчу особистість у процесі виховання та навчання, кожен вчитель-вихователь повинен знати особливості творчого процесу навчання та виховання, вміти діагностувати рівень розвитку творчості у дітей, знати сучасні організаційні форми, шляхи та механізми формування творчої особистості як системи якостей, щоб уміти формувати такі якості у своїх учнів.

Як у будь-якій методичній системі достатньо виділити п'ять основних компонентів: мета, зміст, методи та прийоми, організаційні форми та засоби навчання. Зміст навчального матеріалу складають теоретичний матеріал та система вправ, передбачені програмою, підручниками та соціальна система прикладів та завдань, які впливають на розвиток творчості учнів та які називають творчими.

Творчим завданням називають завдання, яке є новим або незначною мірою містить деяку новизну, яка і обумовлює значні розумові труднощі, спеціальний пошук нового способу її рішення. На початкових етапах організації навчально-творчої діяльності найефективнішими є методи проблемного навчання як дидактичної системи.

Досвід показує, що розвитку креативності сприяють різні види нестандартних завдань: логічного змісту; комбінаторні завдання; з елементами дослідження; на кмітливість.

Але вирішити такі завдання, не маючи спеціальної підготовки, можуть дуже не багато учнів. Тому є сенс попередньо показати учням спеціальні прийоми їх розбору та пошуку рішення.

Проблема творчості нині, по праву, вважається проблемою сторіччя. Багато педагогів та психологів минулого звертали увагу на її вирішення. Проведені заходи сприяли впровадження в теорію та практику навчання у початковій школі необхідних методів, прийомів та засобів навчання, які розвивали б креативність учнів початкової школи.

Величезну роль формуванні творчої особистості учнів належить шкільному навчанню та вихованню. Школа повинна як можна раніше виявити якості творчої особистості в учнів та розвивати їх у всіх школярів, звертаючи увагу і на те, що діти народжуються із різними задатками творчості.

Одним із засобів його розвитку є творчі завдання. До завдань творчого характеру відносять проблемні завдання, проблемні питання, ситуації та завдання дивергентного типу, головна особливість яких полягає в тому, що вони припускають безліч правильних відповідей. Саме з такими завданнями найчастіше стикається людина в творчій діяльності, у науковому пошуку, під час створення творів мистецтва, у керівній роботі, роботі з дітьми – тут розроблені проблеми мають не один, а безліч способів вирішення та безліч правильних відповідей [4, с.111].

Щоб сформувати у школярів уміння творчо вирішувати математичні завдання, необхідно, перш за все, подбати про розвитку у них математичного кругозору, про створення реальної чуттєвої основи для уяви.

Учень працює на уроці з інтересом, якщо він виконує посильне йому завдання. Одна з причин небажання вчитися полягає саме у тому, що дитині на уроці пропонують завда-

ння, до виконання яких вона ще не готова, з якими впоратися не може. Можна зробити висновок, що творчі завдання, що використовуються на уроках математики, є необхідним засобом для розвитку творчого мислення, вони вчать дітей нестандартно підходити до вирішення проблеми.

Таким чином, єдиним результативним шляхом розвитку творчого мислення у молодшому шкільному віці стає максимально повне розкриття потенційних можливостей і природних задатків житини. Вчитель повинен створити сприятливе середовище для формування креативності для учнів, щоб їхній потенціал не залишився незатребуваним.

Список використаних джерел:

1. Дубасенюк О.А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Креативна педагогіка*. 2021. №4. С. 23-28.
2. Guilford J.P. Three faces of intellect. 1961.
3. Fromm E. The creative attitude. *Creativity and its cultivation* / ed. H. Andercon. New York : Harper and Row, 1959. С. 55.
4. Кочарян І., Пуханова Ю. Емоційні чинники креативності підлітків. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. «Психологія»*. 2021. №64. С. 110-128.

Марина ТАТАРЧУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Наталія МЕЛЕКЕСЦЕВА, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасному світі, де діти постійно стикаються з різноманітними культурними впливами, важливо зберегти і зміцнити їхню національну ідентичність. Українська дитяча література допомагає дітям усвідомити себе частиною української нації, виховує повагу до своїх традицій, історії та культури. Через літературні твори діти пізнають історію своєї

країни, долучаються до національних цінностей, у них формується почуття патріотизму та громадянської відповідальності. Це особливо важливо в умовах сучасних викликів, коли Україна потребує згуртованості та єдності.

Аналіз наукової літератури виявив, що питання формування національно-культурної ідентичності особистості досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, Б. Ступарик та ін. Колективом авторів (К. Журба, І. Бех, О. Докукіна, С. Федоренко, І. Шкільна) укладено монографію [3], яка висвітлює теоретичні й методичні засади формування національно-культурної ідентичності підлітків. Проте бракує наукових праць, присвячених формуванню національно-культурної ідентичності молодших школярів, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – проаналізувати роль сучасної української літератури для дітей у формуванні національно-культурної ідентичності молодших школярів.

Національно-культурна ідентифікація – це складний психологічний процес, протягом якого людина усвідомлює свою приналежність до певної нації, культури, а також формує стійкі погляди, цінності та установки, характерні для цієї спільноти. Це почуття є результатом соціалізації, тобто взаємодії індивіда з оточуючим соціальним середовищем, і формується протягом усього життя.

Національно-культурна ідентичність дитини виявляється у суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України [3, с.37].

Формування національно-культурної ідентичності дитини відбувається поетапно:

- на першому етапі дитина ідентифікує себе через розмежування «ми – вони», тобто починає розуміти, що ми (українці) відрізняємося від інших народів;
- другий етап характеризується формуванням уявлень про унікальність власної національної культури та усві-

домленням її ключових рис, тобто дитина дізнається більше про свою культуру: які в нас традиції, звичаї, що робить нас особливими;

- третій етап передбачає розвиток національної свідомості та самосвідомості, формування почуття національної гідності, поваги до інших етносів і культур, а також готовності до діалогічної взаємодії, тобто дитина пишається тим, що вона належить до свого народу, і при цьому поважає інших людей, їхню культуру, вмє здійснювати міжкультурне спілкування [3, с.37].

Навчальні предмети, які вивчають учні початкових класів, мають великий потенціал для формування національно-культурної ідентичності дітей, проте найбільші можливості, на нашу думку, мають уроки літературного читання.

Аналіз оновленої програми з літературного читання для 2-4 класів виявив, що з метою подолання надмірної архаїзації програми було вилучено застарілі за змістом і художньою мовою тексти та введено близько 40 нових авторів. Значне місце в колі читання молодших школярів відведено творам сучасних українських дитячих авторів: Івана Андрусяка, Катерини Бабкіної, Василя Голобородька, Сашка Дерманського, Оксани Луцевської, Галини Малик, Зірки Мерзантик, Тараса та Мар'яни Прохаськів, Тетяни Стус, Галини Ткачук, Григорія Фальковича й інших. Це твори, близькі світу сучасної дитини, які відображають актуальні теми та реалії сьогодення, віддзеркалюють суспільно-психологічні й культурні трансформації, написані живою «сучасною» мовою. Саме в сучасній дитячій літературі, здатній задовольнити читацькі інтереси молодшого школяра, вбачаємо потужний потенціал для формування національно-культурної ідентичності особистості дитини молодшого шкільного віку [2, с.383].

До сучасних поетичних творів, які мають потенціал для формування національної ідентичності молодших школярів, відносимо вірші: «Рідний край» Варвари Гринько, «Рідний край» Наталки Поклад, «Моя родина», «Україна» Тетяни Винник, «Україна у нас одна», «Маки» Галини Римар, «Над моєю Україною» Марії Деленко, «Моя земля» Світлани Пасенюк, «Де знаходиться Україна?» Юлії Забіяки, «Не забудь» Віктора Терена, «Три матусі» Леоніда Полтави, «Україна» Надії Гуменюк, «Соняшна пісенька» Гали-

ни Могильницької, «Волошкова Україна», «Україна» Юлії Хандожинської (Цикл поезій «Я – українка!») й інші.

Серед прозових творів особливо актуальними, на нашу думку, є твори Зірки Мензатюк, зокрема її «Київські казки». Казкові та легендарні герої мандрують містом, милуються краєвидами, пізнають його історію, відвідують найвизначніші місця і дізнаються більше про киян. Соловейко запрошує читачів на виставу «Запорожець за Дунаєм» у театр («Солов'їна казочка»), голуби потрапляють у редакцію («Казочка про голубів»), Вітько і прибульці – на Майдан, високу дніпрову кручу, яку вкривали тисячі розквітлих бузкових кущів («Бузкова казочка»). Гумором і перегуками із народною творчістю приваблює казка «Пригоди кози Дерезовської»; давньоукраїнськими віруваннями і містичними уявленнями – «Про Лису гору, відьом та дівчинку-балетницю»; новорічними дивами – «Ялинка на Трухановому острові», а різдвяними колядками та зимовими вітхами на Володимирській горі [1, с.288].

Детективна книжка про козаків і привидів для дітей Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» розповідає про мандрівку й пригоди сімейки Руснаків чудовими місцями та місцинами України: Києвом, Дубном, Тараканівським фортом, Берестечком, Підгірцями, Кам'янець-Подільським та Хотиним. Головна героїня твору – Наталка Руснак, допитливе дівча, яке навчається любити рідну землю й розкриває безліч таємниць.

Драма-казка «Дочка Троянди» Зірки Мензатюк торкається важливих питань рідної мови та національної ідентичності. У творі розкривається історія обдарованої дівчинки, яка, щоб досягти успіху, змушена зректися своїх традицій, забути рідну мову і вдаватися до неправди, що поступово призводить до втрати її душі.

До творів, які формують національно-культурну ідентичність молодших школярів, належать також повісті Андрія Кокотюхи «Таємниця козацького скарбу», «Таємниця зміїної голови» та «Таємниця підводного човна».

Окрему категорію прозових творів, що висвітлюють героїчне минуле українського народу, складають біографічні тексти. Зокрема, це твори із серії «Життя видатних людей», які розповідають про дитинство видатних особистостей – письменників, акторів, громадських діячів,

спортсменів, наприклад: «Анна Багряна про Марію Заньковецьку, Олену Телігу, Марію Приймаченко, Славу Стецько: оповідання для дітей молодшого та середнього шкільного віку», «Богдан Жолдак про Карпа Соленика, Йосипа Тимченка, Івана Піддубного, Юрія Кондратюка, Миколу Лукаша», «Лариса Денисенко про Максима Рильського, Ігора Стравінського», «Яна Дубинянська про Олю Кобилянську», «Ірен Роздобудько про Катрусю Білокур», «Андрусак Іван про Григорія Квітку-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Олексу Довбуша» й ін. У таких текстах біографічні факти про ранні роки життя знаменитостей поєднуються з авторським домислом, цитатами з творів та інтерпретаційними коментарями [1, с.328].

Отже, сучасна українська література для дітей є важливим інструментом формування національно-культурної ідентичності молодших школярів. Через казки, оповідання та вірші діти засвоюють національні цінності, культурні символи та традиції, що сприяє їхньому розумінню української історії та культури. Твори українських дитячих письменників допомагають молодшим школярам пізнавати історичні події, національних героїв та важливі постаті, сформувані в них гордість за свою країну та її здобутки.

Список використаних джерел:

1. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 352 с.
2. Мелекесцева Н.В. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами сучасної української дитячої літератури. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. В.М. Лабунець]. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2019. Вип. 27 (2-2019). Ч. 2. С. 380-386.
3. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (констатувальний етап дослідження): науково-методичний посібник / авт. кол. за заг. кер. К.О. Журби. Черкаси: ЧОПОПП, 2017. 83 с.
4. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для 1-2 класів: навч. посіб. / [упоряд.] О.І. Петренко. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 128 с.
5. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для 3-4 класів: навч. посіб. / [упоряд.] О.І. Петренко. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 128 с.

Анастасія ШКІЛЬ,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник – Олесь МАРТИНА,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та методик початкової освіти*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Процес інтеграції України в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні соціально-політичні перетворення в багатьох галузях економіки нашої країни, особливо в освіті. Зростаючі потреби в спілкуванні між людьми з різними мовами та культурними традиціями вимагають впровадження нових підходів, навчально-виховних систем, форм і методів навчання й виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей, створенню у навчально-виховному процесі умов, що виховували б суб'єктність як головну рису особистості сучасної людини.

У Національній доктрині розвитку освіти серед пріоритетних напрямів реформування освітнього процесу визначається формування в дітей і молоді вміння міжособистісного спілкування та підготовки їх до життя в умовах ринкових відносин. Це пов'язано не тільки з прагненням української держави приєднатися до західної європейської цивілізації (як відомо, вміння спілкуватися в західній культурі вважається одним із компонентів ділової й загальної культури людини), а й з тенденцією до подолання відчуження людей, викликаного розповсюдженням засобів масової комунікації, комп'ютеризації, висуненням у центр суспільного життя особистості як вищої цінності з її ініціативою, динамізмом і самостійністю, проведенням у життя принципу свободи і самовираження особистості [2, с.34].

Проблема культури мовлення завжди була в центрі посиленої уваги вітчизняних лінгвістів і методистів (Н. Бабич, І. Білодід, О. Біляєв, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Каніщенко, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк,

М. Пилинський, В. Русанівський та ін.). Ученими визначено питання мовної культури людини та суспільства, теорії мовної норми, комунікативні якості культури мовлення, психологічний та психолінгвістичний аспекти породження та особливостей усномовленневих висловлювань, які досліджували Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, І. Синиця та ін.

Метою статті є окреслення процесу спілкування молодших школярів, аналіз проблем у цій діяльності та визначення сутності комунікативного акту як невід'ємного складника процесу спілкування.

Формування культури спілкування молодших школярів на уроках української мови відбувається насамперед засобом виконання системи вправ і завдань в усіх видах мовленнєвої діяльності: під час сприймання (аудіювання і читання) і продукування (говоріння і письмо), дотримуючись правил спілкування; уміння вести діалог, монолог в усній і письмовій формах відповідно до ситуації спілкування, користуючись формулами українського мовленнєвого етикету.

Зміст завдань має відповідати життєвому досвіду учнів; вправи повинні бути комунікативно спрямованими; кількість вправ і завдань повинна бути достатньою для формування навичок культурного спілкування. Основним напрямом роботи у формуванні вмінь культури спілкування є створення ситуацій спілкування (максимально наближених до життєвих), у яких учні набувають навички орієнтуватися в ситуації, вести діалог, використовуючи формули мовленнєвого етикету і збагачуючи лексичний запас [4, с.56].

На основі загальнопсихологічної теорії діяльності можна виділити чотирифазну динамічну структуру мовленнєвого акту. Кожна фаза відповідає певному етапу породження зв'язного висловлювання, а саме:

- 1) орієнтуванню в умовах мовленнєвої ситуації (виявлення умов спілкування, визначення типу висловлювання, його загальної мети, адресата, стилю);
- 2) плануванню висловлювання (про що саме треба сказати), яке передбачає добір таких мовних одиниць, котрі б відповідали темі і меті висловлювання, а також розташуванню їх у відповідній послідовності;
- 3) реалізації програми висловлювання – породження зв'язного тексту;

- 4) контролю, який передбачає співвіднесення результатів мовленнєвого впливу на слухача (читача) із завданням висловлювання; виявлення і виправлення припущених помилок у структурі, змісті та мовленнєвому оформленні висловлювання [1, с.45].

Процес спілкування як багатогранний аспект діяльності молодших школярів передбачає моделювання безпосередніх актів спілкування, які розглядаються як набір правил:

1. Асоціативний спосіб спілкування. Це обмін репліками, за змістом асоціативно взаємопов'язаними. Бесіда не має певної мети, але у процесі бесіди досягається задоволення. Це обмін думками, почуттями, хоч і не логічними, але щирими. Співрозмовники туг рівноправні, не добирають фраз, а вільно спілкуються.
2. Розв'язування задач. Мовленнєве висловлювання, спрямоване на досягнення спільної точки зору, допускає наявність певної мети. Кожне висловлювання ретельно підбирається й оцінюється. Прийняттям рішення закінчується один і починається новий спосіб спілкування.
3. Задавання запитань – спосіб спілкування, коли один із партнерів зацікавлений в одержанні інформації. Право задавати запитання визначається соціальною роллю.
4. Уточнення розуміння – спосіб спілкування, схожий з попереднім, виявляється в спробі виявити, що становить собою зміст [3, с.112].

Успішність роботи з формування вмінь культури спілкування молодших школярів залежить від раціонального використання активних форм роботи учнів на уроках, методів навчання (пояснення вчителя, бесіда, виконання вправ і завдань, спостереження за мовним процесом, робота з літературою; інтерактивне навчання: моделювання життєвих ситуацій, сюжетно-рольові ігри, робота в парах, групах тощо), від засобів навчання.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Н.С. Формування комунікативної компетентності учителів початкових класів в умовах сучасної освітньої парадигми. *Педагогічна освіта в Україні*. 2015. №2. С. 45-52.
2. Вторнікова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського*. Одеса, 2013. С. 34-42.

3. Гавриш Н.А. Комунікативні аспекти підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки Інституту психолого-педагогічної освіти імені М.П. Драгоманова*, 2018. Вип. 30. С. 112-120.
4. Кудіна Л.П. Психолого-педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Психологія та педагогіка*. 2016. №4 (61). С. 56-63.

Юлія ЯРОВА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник – Олена ДОВГАНЬ,
асистент кафедри теорії та методик початкової освіти

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасному світі технології швидко проникають у всі сфери життя, включаючи освіту. Штучний інтелект (ШІ) є однією з найперспективніших технологій, здатних змінити освітній процес, особливо в початковій школі. Проблема полягає в тому, що традиційні методи навчання часто не враховують індивідуальні потреби учнів, що призводить до низької мотивації та поганих результатів.

ШІ в освіті може бути використаний для автоматизації адміністративних завдань, оцінки успішності, створення індивідуальних навчальних планів, розвитку навичок критичного мислення та інтерактивного навчання через освітні платформи. Очікується, що ці технології допоможуть вирішити ключові наукові та практичні завдання, спрямовані на підвищення ефективності навчання, зменшення навантаження на вчителів та забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів [3].

За останні роки з'явилося багато досліджень, присвячених впровадженню штучного інтелекту в освітній процес. Проте більшість зосереджуються на вищій освіті, тоді як початкова освіта залишається недостатньо дослідженою сферою.

Про використання штучного інтелекту в навчанні учнів початкової школи вперше згадується у 1988 році в

статті Й. Бернард та Й. Сандберг, де зазначається про шляхи застосування ідей штучного інтелекту в програмі САІ для розв'язування математичних задач. Наступні публікації на зазначену тему починають з'являтися лише на початку 2000-х років, з поступовим зростанням інтересу науковців після 2014 року [4].

Необхідно адаптувати штучний інтелект до конкретних потреб учнів початкової школи, оскільки підходи, що працюють у старшій школі або вищій освіті, не завжди підходять для молодших учнів. Також важливо враховувати роль вчителя в цьому процесі та його здатність ефективно використовувати ШІ в навчанні.

Один з найбільших потенціалів штучного інтелекту в освіті – це можливість персоналізації освітнього процесу. Прикладом адаптивної електронної системи навчання є «DreamBox Learning» [1], яка пропонує навчальний матеріал відповідно до рівня знань учнів у галузі математики та літератури. «DreamBox» адаптується до наявних в учнів знань пропонуючи їм завдання, що відповідають їхнім поточним потребам та забезпечує оптимальне навантаження. Для учнів початкової школи це особливо важливо, оскільки різниця в рівні розвитку може бути значною [5]. У початковій школі такий підхід допомагає дітям розвиватися з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, що підвищує їх мотивацію та інтерес до навчання.

ШІ також може допомогти вчителям у автоматизації оцінювання учнів. Інструменти на базі ШІ, такі як Gradescope [2], можуть швидко й точно оцінювати тестові завдання та надавати зворотний зв'язок учням. Це заощаджує час для вчителів і надає змогу їм більше уваги приділяти індивідуальній роботі з учнями. Дане оцінювання зменшує суб'єктивність та підвищує рівень об'єктивності.

Хоча переваги впровадження штучного інтелекту (ШІ) у початковій школі є суттєвими, впровадження цієї технології заважають різноманітні проблеми, які вимагають комплексної стратегії для їх вирішення. Перш за все, відсутність технічних ресурсів становить значну проблему. Численні навчальні заклади, не мають необхідної інфраструктури, такої як високошвидкісний Інтернет, передові комп'ютери чи інші пристрої, щоб ефективно включити ШІ в освітнє середовище. Відсутність цих ресурсів перешкоджає використанню навіть найпростіших цифрових рішень.

Крім того, в цьому процесі важлива участь людини. Є викладачі, які стикаються з труднощами в набутті навичок нових технологій. Недостатня технічна підготовка та обмежене розуміння можливостей ШІ можуть перешкоджати його впровадженню в класі, тим самим обмежуючи потенційні переваги для учнів. Крім того, побоювання щодо незнайомого та відсутність підтримки з боку шкільних адміністрацій можуть стати додатковими проблемами для вчителів, які прагнуть застосовувати інноваційні методи навчання.

Одним із основних етичних питань є захист особистої інформації. Оскільки системи штучного інтелекту збирають велику кількість даних про студентів, надзвичайно важливо гарантувати безпеку та відповідальне використання цієї інформації, дотримуючись правил конфіденційності.

Отже, ШІ здатний змінити основні підходи до навчання. Його можна використовувати для тренування, генерування завдань, моделювання ситуативних задач, об'єктивності оцінювання/ Однак існують також проблеми, пов'язані із використанням ШІ в освіті, серед них: упередженість, порушення приватності, відсутність програмного забезпечення тощо. Важливо брати до уваги переваги та недоліки ШІ, перевірити його експериментально в деяких класах, а потім вже поступово впроваджувати у всій школі.

Список використаних джерел:

1. DreamBox Learning. DreamBox Learning Math. URL: <https://www.dreambox.com/>
2. Gradescope AI. URL: <https://www.gradescope.com/>
3. Zilberman A. Як ШІ впливає на систему освіти. URL: <https://www.facerua.com/iak-shi-vplivaie-na-sistiemu-osviti/>
4. Морзе Н.В., Варченко-Троценко Л.О., Терлецька Т.С., Смирнова-Трибульська Є.М. Штучний інтелект у ролі асистента вчителя початкової школи. *OpenEdu*. 2023. С. 97-115.
5. Радкевич О.П. Використання штучного інтелекту як електронного засобу для внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти. *Актуальні проблеми науки, освіти та технологій: досвід та перспективи*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Ізмаїл, 24 травня 2023 р.). Ізмаїл: ЦФЕНД, 2023. С. 27-28.

Секція 2

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

*Уляна АНТОЩИПЕНА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація*

*Науковий керівник – Наталія УРСУ,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДАТУВАННЯ РЕСТАВРАЦІЙНИХ ПОЛОТЕН НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ «ЧУДЕСНИЙ УЛОВ РИБИ»

Одним з фундаментальних завдань, що стоять перед музейними установами, є точне датування та встановлення походження кожного артефакту, який потрапляє до їхніх фондів. Ці завдання є не просто бажаними, а й необхідними для збереження культурної спадщини, проведення наукових досліджень та створення достовірних експозицій.

Визначення віку та походження музейної пам'ятки – це делікатна та багатогранна процедура, яка вимагає застосування цілого комплексу наукових методів. Однак, на практиці, такі завдання часто виявляються досить складними, і навіть досвідчені фахівці можуть стикатися з труднощами при їх виконанні. Одним з прикладів є реставраційне полотно під назвою «Чудесний улов риби». Незважаючи на те, що цей твір мистецтва був ретельно вивчений і описаний фахівцями, в музейних документах було зазначено невірний вік полотна. Такий збій може мати серйозні наслідки, оскільки спотворює історичну картину та ускладнює подальші дослідження та реставраційні втручання.

Існує чи мало факторів, які могли вплинути на помилкове визначення. Часом стан твору після його реставра-

ції може ввести в оману дослідників. Якщо картина була сильно пошкоджена або піддавалася декільком реставраціям, це може змінити її зовнішній вигляд настільки, що її стиль або техніка виконання можуть бути хибно ідентифіковані. Музейні установи часто працюють із обмеженою кількістю даних щодо походження певних полотен. У випадку «Чудесний улов риби» це могло призвести до того, що вік картини було встановлено на основі непрямих джерел, які не були повністю надійними [3, с.239].

Правильне визначення періоду створення картини має вирішальний вплив на процес реставрації, оскільки від нього залежить на скільки точно реставратор підбере методи, техніки і матеріали для безпечного відновлення та збереження твору. В документаціях які надійшли в реставраційну майстерню було вказано що вік полотна орієнтовний ХХ ст. Проте візуальний аналіз реставратором вказує що матеріали, які застосовувалися при написанні картини «Чудесний улов риби» є значно старішими. Це підтверджує стан оригінального дерев'яного підрамника, полотняної основи та адгезію ґрунта з нею. На жаль, такий метод аналізу є лише примітивним та неточним [4, с.98].

На сьогодні існує декілька надійних технологій, які допомагають точно визначити вік живописних полотен. До таких методів належить взяття проби на аналіз пігменту. Кожна епоха мала свої унікальні пігменти та фарби, які використовували художники. За допомогою хімічного аналізу фарб, що використовувалися на полотні, можна точно встановити часові рамки його створення [1, с.28-46].

Радіовуглецевий аналіз – метод, який є особливо корисним для датування полотен, які виконані на основі органічних матеріалів. Завдяки цьому аналізу можна визначити вік самого полотна або рамки. Також бувають випадки, коли оригінальні шари фарби замальовують новими. В такому випадку застосовують метод інфрачервоного сканування. Це дозволяє побачити оригінальні мазки та техніки, що можуть вказати на конкретний період створення [2, с.346].

Вірне датування картини не лише допомагає зрозуміти її історичну та культурну значимість, але й впливає на її ринкову цінність, а також на правильну атрибуцію конкретному художнику чи мистецькій школі. У випадку «Улову риби», перераховані технології можуть допомогти

виправити помилку у музейних документаціях, правильно встановити вік полотна та здійснити безпечну реставрацію та консервацію. Це не лише дозволить музею оновити свої записи, але й відкриє нові горизонти для дослідження цього твору, включно з його художнім значенням та історичним контекстом.

Невірне визначення віку полотен є поширеною проблемою у сфері збереження культурної спадщини. Полотно «Чудесний улов риби» – це лише один із прикладів, де помилка у датуванні може призвести до неточностей в оцінці твору. Однак завдяки сучасним технологіям та методам дослідження, такі помилки можуть бути виправлені, що дозволяє краще зберегти історичну та культурну спадщину для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Босенко А. Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. *Збірник наукових праць «Проблем сучасного мистецтва» АМУ*. 2005. Вип. 2. С. 28-46.
2. Любківська В.Є. Роль реставрації в атрибуції творів. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності*: мат. міжнародної. наук.-практ. конф. Київ: НАКККіМ, 2017. 346 с.
3. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності / за ред. В.Г. Чернеця. Київ: Асоціація реставраторів, 2016. 239 с.
4. Тимченко Т.Р. Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології): навч. пос. Київ: Задруга, 2015. 98 с.
5. Тимченко Т.Р. Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики. *Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва»*. 2020. №8 (11). С. 112-120.

Андрій БАРДАЧОВ,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – **Надія ЛАВРЕНТЬЄВА,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри музичного мистецтва*

ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

На сучасному етапі розвитку суспільства значно зросла роль інтерактивних технологій (медіа технології, ІКТ технології, комп'ютерні технології тощо). Традиційна система навчання в закладах загальної середньої освіти постійно вдосконалюється з урахуванням новітніх наукових і технологічних досягнень. Значне збільшення обсягу і складності інформаційних потоків та нових технічних можливостей у сучасній системі навчання вимагає використання актуальних методів і технологій організації та проведення навчального процесу. Важливим напрямком для посилення навчально-пізнавальної діяльності в освітніх установах є впровадження аудіовізуальних технологій.

Аудіовізуальні технології – це засоби навчання, що використовується для передачі та сприйняття інформації, зафіксованої на різних запам'ятовуючих пристроях (кіноплівках, аудіоплівках, компактних дисках і таке інше) та на друкованих основах (схемах, таблицях, діаграмах, графіках, репродукціях картин тощо).

Як зазначає Т. Бабійчук, аудіовізуальні технології, або «скранно-звукова наочність», є «синтезом достовірно наукового викладу фактів з елементами мистецтва», що сприяють зацікавленню учнів до освітнього процесу [1, с.9].

Застосування аудіовізуальних технологій, а саме: відео-презентація, відео-фрагменти, відео-фільми, відеозаписи, відео-кейси тощо, на думку Л. Добровольської, запускає механізм ефективної взаємодії зорових і слухових центрів людини, стимулює розвиток внутрішнього мовлення, сприяє функціонуванню механізмів мовленнєвої діяльності, спонукає учнів до комунікативної діяльності [2, с.191-193].

За даними досліджень В. Федчик, використання аудіовізуальних технологій «справляє паралельний одночасний вплив (зображення, звук) по всіх каналах сприйняття (зоровий, слуховий тощо)», що автоматично сприяє ґрунтовному засвоєнню матеріалу, розвиває асоціативне мислення і творчу уяву, мотивує та стимулює до активності та самостійності [4].

Ю. Руденко визначає поняття «аудіовізуальні технології» як «групу засобів навчання, що: використовуються педагогом для обробки, передачі, сприйняття професійно-орієнтованої інформації; забезпечують створення нового, унікального медіа продукту, з наперед визначеною методичною, сприяють обробці, збереженню, презентації професійно-орієнтованої інформації у вигляді аудіо, відео, аудіовізуальних джерел; засновані на раціональному поєднанні звуку, зображення, кольору, і на цій основі забезпечують наочно-слухову форму сприйняття інформації формування інтегральної та низки загальних (ЗК) та фахових (ФК) компетентностей» [3, с.233].

У сучасних умовах впровадження цифрових технологій в освітній процес аудіовізуальні технології надають нові можливості для інтерактивного та багатовимірного навчання мистецьких дисциплін. Використання аудіовізуальних технологій на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти є важливим інструментом для навчання, розвитку креативності, формування естетичного сприйняття у школярів.

Аудіовізуальні технології значно розширюють межі традиційного викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», що поєднує різні види мистецтв – музику, образотворче мистецтво, літературу, театр та хореографію. За допомогою аудіовізуальних технологій вчитель може продемонструвати учням нові мистецькі форми, інтерактивні аудіо- та відеоінтерпретації, звукові ефекти, що робить навчання більш живим і цікавим.

Сучасний вчитель може застосовувати різноманітні аудіовізуальні файли, аудіокниги, цифрові музичні інструменти та спеціалізовані програми для створення інтерактивних уроків. Учні мають можливість насолоджуватись відомими музичними творами, ознайомитись з творчістю художників та скульпторів, переглянути інсталяції та перформанси, фрагменти театральних вистав.

Аудіокниги допомагають учням краще сприймати твори (наприклад лібрето) через голосові інтонації і виразність читецького виконання, що покращує розуміння тексту та емоційний зв'язок з твором. Окрім того, подкасти можуть використовуватися як додаткові навчальні матеріали, де учні можуть слухати інтерв'ю з письменниками, літературознавцями або ж слухати аналіз творів у сучасному контексті.

Під керівництвом вчителя учні можуть записувати власну музику, експериментувати зі звуками та мелодіями за допомогою цифрових інструментів. Такі програми, як GarageBand або Soundtrap, дозволяють школярам створювати композиції навіть без глибоких знань музичної теорії.

В процесі виконання творчого завдання аудіовізуальні технології можуть використовуватися для створення синтетичного досвіду. Звукові ефекти допомагають учням глибше поринути в атмосферу мистецького твору або навіть створити емоційний контекст під час виконання художньої роботи. Наприклад, під час вивчення живопису або скульптури різних епох вчителі можуть використовувати звукові доріжки, що відповідають епосі або темі твору. І навпаки, візуальний ряд допомагає розкрити зміст музичного твору, поринути в задум композитора.

Інтеграція аудіовізуальних елементів, таких як: звукові ефекти, фонові мелодії, шумові фони, спеціалізовані програми для озвучення сцен, візуальні ефекти, проєкції, анімації, слайд-шоу впливають на сприйняття публікою театралізованої вистави та можуть допомогти учням ґрунтовніше зрозуміти зміст твору. Завдяки аудіовізуальним технологіям, учні за допомогою вчителя можуть брати участь у створенні власних радіовистав, мюзиклів, хепінінгів та перформансів, або слухати записи відомих театральних постановок для кращого розуміння драматичних технік.

Використання аудіовізуальних технологій у сучасній системі навчання на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» є важливим компонентом сучасного освітнього процесу в галузі мистецтва. Застосування аудіовізуальних технологій сучасним вчителем в закладах загальної середньої освіти покращує увагу та концентрацію учнів, мотивує їх і підвищує рівень інтерактивного залучення. Аудіовізуальні технології допомагають вчителю урізноманітнити навчальні методи та роблять уроки більш динамічними та цікавими для учнів.

Список використаних джерел:

1. Бабійчук Т.В. Методика створення і використання відеофрагментів художніх творів у процесі вивчення української літератури в педагогічному коледжі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 23 с.
2. Добровольська Л.С. Формування лексичної компетенції на старшому ступені навчання з використанням відеопрезентації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія Філологічні науки*. 2014. №3. С. 191-194.
3. Руденко Ю.А. Використання аудіовізуальних засобів навчання у формуванні професійно-методичної спрямованості культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2020. №1. С. 223-239.
4. Федчик В.А. Аудіовізуальне навчання української мови з використанням фільмів. URL: http://www.rusnauka.com/-6_NiTSB_2009/Philologia/41863.doc.htm (дата звернення 11.10.2024).

Анна БАШИНСЬКА,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник – Оксана КЛІЩ,

кандидат архітектури, старший викладач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва

АНАЛІЗ ГРАФІЧНО-ОПОВІДНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МАЛЬОПISY

Графічний роман (мальопис) – це літературний вид, у якому основним засобом вираження сюжету є графічні зображення. Мультифільми чи комікси займають особливе місце у світовій культурі, адже текст і малюнок у них утворюють цілісну історію, де кожен елемент є взаємодоповнюючим. Основну роль у таких творах відіграє графічна складова, яка через ілюстрації занурює читача у світ, створений автором, розкриває основні ідеї сюжету [3, с.45].

Мальописи чи мальовані історії – це форма мистецтва, яка поєднує графічні зображення та текст для створення всієї історії. Мальописи можуть мати різні теми,

жанри, стилі, формат, аудиторію та функцію. Термін «мальопис» позначає питомий український графічний літературний продукт, який відображає дух та ідентичність нації в сучасному світі [2, с.29].

Українські мальописи почали формуватися як окрема частина культури у 1920-х роках. Першим таким твором вважається «Чорнокнижник з Чорногори» Я. Вільшенка з ілюстраціями А. Манастирського [1, с.1-72]. Для українських графічних оповідань характерна жанрова різноманітність – від фантастики та детективів до екранізацій класичної літератури. Відсутність жанрових обмежень дозволила мальопису зайняти своє місце в національному мистецтві [2, с.38].

Аналізуючи доступні відомості про мальопис, можна вивести його основні характерні риси, які притаманні більшості оглянутих зразків.

По-перше – стилізація та архетипічність персонажів: образи героїв картин завжди легко впізнавані завдяки стилізованому викладу, що допомагає читачеві швидше орієнтуватися в сюжеті [3, с.52].

По-друге – типографіка та текстові хмари: замість повного тексту в мальописах використовуються текстові «бульбашки», де кожна фігура та шрифт передає інтонацію, емоції чи думки персонажа. Це дозволяє графічно виділити репліки, внутрішні думки та емоційний стан героїв [3, с.52].

По-третє – композиція сторінки: ефективне розміщення рамок і панелей допомагає структурувати історію та зосередити увагу на важливих деталях. Розвороти часто мають обмежену кількість панелей (не більше шести на сторінці), щоб зберегти якість графіки та забезпечити легкість сприйняття для читача.

Важливу роль у побудові мальованих історій відіграють і композиційні елементи коміксу, до яких ми відносим лнії, ідеограми та текстові хмари. Виокремлений фрагмент сторінки, що містить певний момент історії, називається панеллю, яка є найважливішою складовою інкапсуляції оповіді. Основна мета інкапсуляції – визначити, які моменти історії слід донести до читача для найбільш ефективного розуміння загального сюжету [4, с.52-53].

До основних графічних прийомів, що розвивають сюжет в графічних романах, відносяться:

- лнії та їх символіка – лнії в коміксах використовуються для створення емоційного фону та додання динамічності.

Наприклад, агресивні лінії підкреслюють напругу або силу, хвилясті лінії показують дим або відчуття легкості, нерівні лінії виражають стан тривоги або розгубленості.

- колір і світло – використання контрастних кольорів і світла допомагає посилити атмосферу сцен, підкреслити певні події чи емоції, які можуть домінувати в певному епізоді. У багатьох картинах колірна гамма символізує різні настрої або час доби.
- візуальна мова для передачі звуків і руху – спеціальні графічні маркери, такі як символи руху або звукові ефекти, виражають темп і ритм історії, роблячи читання більш динамічним [4, с.52-53].

Отже, мальовиси – це не лише графічні історії, а й форма мистецтва, яка поєднує унікальну графіку з текстом для створення глибокої та емоційно насиченої історії. Їхня візуальна мова, використання стилізації та типографіки, а також динаміка композиції перетворюють мальовані начерки на унікальний інструмент для передачі культури, емоцій і значення, роблячи їх універсальним способом оповіді.

Список використаних джерел:

1. Вільшенко Я. Чорнокнижник з Чорногори. С. 1-72. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/23190/-file.pdf>
2. Димова А.П. Виявлення художньо-естетичних особливостей розробки авторського мальовису «Байстрія». С. 29-38. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/18243>
3. Козак О.М. Книжкова графіка та верстка авторського манга-коміксу «Хо-Ван-Ки». С. 45-52. URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/items/04571828-1bae-43c8-9dac-9c52d1b7c536>
4. Крикуненко С.В. Структурно-стилістичні компоненти коміксу в реальному просторі формування видовищної культури. С. 52-53. URL: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/-issue/view/17187>

Андрій БУТЕРА,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 014.13 Середня освіта
(Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – Олена АЛІКСІЙЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

У період сьогодення, на етапі активного розвитку нашого суспільства, особливого значення набуває процес виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості. Це передбачає насамперед виховання духовності підростаючого покоління, пізнання культури рідного народу, його національної свідомості, загальнолюдських культурних цінностей та громадянської активності.

Процес громадянського виховання передбачає поєднання досвіду соціально-політичного життя, громадянських якостей, усвідомлення демократичних норм та установок поведінки. Комплекс цих компонентів складає основу громадянської компетентності особистості, яка формується на базі загальнолюдських, національних надбань та пріоритетів відкритого, вільного громадянського суспільства.

У працях вітчизняних педагогів висвітлено питання теорії та практики процесу громадянського виховання, зокрема: І. Беха, В. Дряпкіки, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької та інших. Вони акцентували увагу педагогів на тому, що саме в закладах загальної середньої освіти має бути синтезований процес становлення інтелектуального, громадянського та духовно-культурного простору учнів. Українські та зарубіжні психологи О. Киричук, В. Моляко, Р. Мей, А. Мілтс, А. Маслоу, К. Роджерс та ін., досить широко та різнобічно висвітлювали різні аспекти духовного та громадянського становлення індивіда у процесі його розвитку.

Звертаючись до творчого доробку В. Сухомлинського, варто відзначити, що громадянське виховання педагог позиціонував як головне завдання у закладі освіти. У праці «Народження громадянина» він розглядав форму-

вання громадянської компетентності у тісному взаємозв'язку з вищими категоріями людяності та гуманізму. Педагог вважав, що успішне формування свідомого громадянина є важливою умовою організації діяльного життя школи. Процес формування індивіда з активною громадською позицією відбувається завдяки урокам мистецтва.

Завдання вчителя у процесі виховання громадянина-патріота полягає у методичному впливі на дітей з метою розвитку в них духовної, емоційно-моральної й освіченої особистості. Засобом для реалізації цього завдання є, з одного боку, впровадження відповідних методів та створення необхідних умов на уроках і позаурочний час, а з іншого – особистий приклад учителя.

Розглянемо орієнтовні методи, форми та педагогічні знахідки, які можна використовувати у процесі формування громадянської активності учнів.

Методи: роз'яснювально-ілюстративного типу (зустріч, бесіда, розповідь, повідомлення, концерт тощо), дослідно-пошукового типу (екскурсії, знайомство з історичними місцями та мистецькими джерелами тощо); загально-дидактичного типу (цілісне уявлення учнів про предмет певної тематики; наступність в ознайомленні молодших школярів з базовими знаннями про свята, традиції, календарно-обрядовий цикл, природу, народних героїв, історичні події тощо; доступність інформації для учнів, її теоретико-практичне скерування, емоційна насиченість тощо).

Педагогічні знахідки: виставка дитячих робіт, зокрема малюнків, аплікацій, виробів «Пам'ятні куточки міста»; виготовлення «Родинного дерева», «Родинного альбому»; конкурс на краще знання народної пісні «Українські думи та балади», «Пісня – душа народу», «Кобзарі – співці про волю України»; розв'язання ребусів; розгадування загадок; виготовлення класного календаря «Видатні дати країни»; віртуальний еккурс «Моя Україна»; проведення інформаційних бесід про історичні події, пісні, народний костюм свого регіону тощо.

Форми: індивідуальні (бесіда, читання, вільне обговорення теми тощо); масові (зустрічі з цікавими людьми, вечори, виставки, конкурси, концерти, творчі проекти тощо), групові (творчі проекти, літературно-музичні композиції, бесіди, екскурсії тощо).

Основними умовами реалізації змісту формування громадянської компетентності учнів підліткового віку можна визначити:

- умови професійної діяльності учителя;
- умови, що визначаються врахуванням вікових психологічних особливостей учнів;
- специфічні особливості впливу національної культури на особистість учнів підліткового віку.

Отже, громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, що уналежнює певний рівень її готовності до активного здійснення суспільного життя. Сформована громадянська компетентність напряму пов'язана з громадянською активністю як важливою духовно-моральною цінністю, світоглядно-психологічною характеристикою індивіда, зумовленою державною самоідентифікацією, усвідомленням приналежності до конкретної країни.

Громадянська компетентність є сукупністю знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань учня, які допомагають йому зрозуміти своє місце у сучасному суспільстві та відповідальність за себе і свої дії. Це сприяє процесу усвідомлення себе громадянином, відповідальним за країну у якій він готовий реалізовуватися та працювати. Громадянська компетентність охоплює такі категорії як: громадянська активність, громадянська позиція, вибір та відповідальність. У свою чергу, громадянська активність проявляється у соціально-комунікативних та інформаційно-дослідницьких здатностях учнів, в їх уміннях розв'язувати соціальні конфлікти й проблеми, ефективно діяти в ситуації невизначеності, робити відповідальний вибір й ухвалювати рішення, що слугує передумовою саморозвитку й самореалізації особистості, вибудовування нею власної життєвої стратегії.

Список використаних джерел:

1. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/> (дата звернення 15.10.2024).
2. Олексін Ю. Сучасні підходи до формування рис громадянськості особистості. *Нова педагогічна думка*. 2021. №4. С. 145-152.

3. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. №23. С.18-20.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Вибр. тв.: В 5 т.* Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 283-582.

Леся БУГЕРЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)

Науковий керівник – Людмила ВОЄВІДКО,
кандидатка педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО УЧНІВ НУШ ПІД ЧАС ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ СПІВОЧИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Індивідуальний підхід до учнів НУШ під час гурткової діяльності з формування співочих умінь та навичок – це процес, орієнтований на максимальне врахування особливостей кожного учня, що сприяє розвитку їхніх музичних здібностей у співі. Це питання розглядали такі вчені: Н. Ветлугіна, А. Зіміна, О. Овчарук, В. Сухомлинський та інші.

До основного принципу індивідуального підходу відносять оцінку вокальних показників кожного учня. Перед початком навчання необхідно провести діагностику, щоб визначити сильні та слабкі сторони кожного учня: вокальні дані, музичний слух, відчуття ритму та артистизму. Основним компонентом гурткової діяльності з формування співочих умінь вбачаємо в розвитку вокальної техніки. Учні опановують основи правильної вокальної постановки, дихання, звукоутворення, звуковедення, артикуляцію та інтонацію.

Гурткова робота є хорошим доповненням до уроків Мистецтва з формування музично-творчих здібностей учнів та мистецького розвитку. Вона повинна бути тісно пов'язана з уроками Мистецтва в Новій українській школі і, безперечно, чітко і системно спланована. Участь в гуртковій роботі відкриває перед школярами можливість поглиблено займатися тим, що їм подобається. Працюючи з

зацікавленими учнями, прагнемо більше залучати їх до музики, формувати індивідуальність та творчу активність кожного учасника освітнього процесу в НУШ. Успіх всієї різноманітної роботи з митецького навчання здебільшого визначається тим, наскільки здобувачі освіти оволодівають різними видами музичної діяльності і мають потребу в ній. На формування їх інтересів і смаків великий вплив мають сім'я, засоби масової інформації, однолітки, і це потрібно враховувати в кожному окремому випадку. Наведемо декілька прикладів гурткової роботи з музичного мистецтва, які використовуємо у своїй практиці:

- вокальний гурток сприяє результативності роботи – участь у конкурсах, фестивалях районного та обласного значення;
- шкільні заходи, які є однією з масових форм гурткової роботи. Їх тематика може бути дуже різноманітною та спрямованою на формування ціннісних, громадянських, патріотичних, світоглядних, етичних, моральних, естетичних та інших орієнтацій учнів Нової української школи.

Гурткова робота має величезні можливості для залучення здобувачів освіти до формування особистості, більше ніж звичайні шкільні заняття. Величезна кількість позаурочних виховних методик і прийомів дозволяє робити це всебічно, зокрема, вчителю музичного мистецтва. Серед форм роботи по формуванню музично-творчих здібностей учнів, їх художньо-естетичних смаків найбільш вдалими вважаємо наступні:

- театралізовані форми роботи – найскладніші й найцікавіші форми. Вони розкривають тему за допомогою художніх образів, засобів театралізації, використання творчих здібностей. Під час їх підготовки відбувається креативна діяльність педагогів та учнів;
- літературно-музична композиція – композиційно побудоване подання літературного матеріалу у музичному оформленні;
- концерт – поєднання різних за жанром художніх номерів у одній програмі для всебічного охоплення тематики заходу та реалізації його мети;
- ток-шоу. Інтерактивна програма (від англ. *talk show* – розмовне шоу), в якій один або декілька запрошених

учасників ведуть обговорення запропонованих тем. Як правило, при цьому присутні запрошені в аудиторію (клас, залу) глядачі. Іноді глядачам надається можливість задати питання або висловити свою думку;

- тематична дискотека. Захід пізнавально-профілактичного, розвивального, формувального, громадянського, патріотичного спрямування. Для отримання «вхідного квитка» на дискотеку пропонуються певні умови, пов'язані з тематикою заходу (наприклад, вечірка в рок-стилі). Під час такої дискотеки можна поширювати інформацію з обраної тематики, розповідати про відомих музикантів, які постраждали або загинули внаслідок соціальних «хвороб» або про тих, які активно виступають за, наприклад, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, дотримання прав людини, захист України від російських загарбників тощо. Такий захід може стати своєрідним діагностичним інструментарієм для з'ясування вже наявного рівня обізнаності учнів з обговорюваної проблеми;
- гра станціями (квест). Інтерактивний жанр, де учасникам пропонуються рухатися від «станції» до «станції» і, зупиняючись, отримувати чи показувати свої знання;
- флеш-моб (англ. *flash mob* – «спалахуючий натовп») – це заздалегідь спланована масова акція, зазвичай організована через інтернет або інші сучасні засоби комунікації, у якій велика кількість людей оперативно збирається у громадському місці, протягом декількох хвилин виконує заздалегідь узгоджені дії (сценарій), і потім швидко розходяться;
- проекти (дослідження) – це самостійне дослідження різних тем, що проводиться учнями протягом тривалого (чи не дуже) періоду часу, в кінці якого вони представляють певний результат своїх досліджень в обраному форматі.

Індивідуальний підхід до учнів Нової української школи під час гурткової діяльності з формування співочих умінь та навичок проявляється у процесі всієї діяльності і дає учням змогу розкрити свій емоційний та творчий потенціал. Шляхом використання індивідуального підходу до кожного учасника освітнього процесу з'являється змога ефективного формування співочих умінь та навичок учнів з урахуванням їх вподобань стосовно тематики та формату гурткової діяльності в Новій українській школі.

Л. Воевідко зазначає, що «мистецтво справляє на людину цілісний і особистісний вплив. Цілісність впливу мистецтва визначається передусім включенням у процес художнього сприймання всієї, особистості, взаємодією в художньому переживанні всіх рівнів психіки людини – її відчуттів, почуттів, уявлень, інтелекту, пам'яті, інтуїції тощо. Особистісний вплив художнього твору на людину зумовлений психологічним механізмом «перенесення» її в ситуацію, зображену художником, коли виникає ефект ототожнення себе з героями твору. Цей ефект виникає в результаті вияву своєрідного феномена: асоціативний механізм повідомляє про деяке переживання й одночасно викликає його співпереживання. Читач, слухач, глядач ніби впізнає в героях твору власний світ, заглиблюється в близькі образи, почуття і переживання, порівнює героїв один з одним і себе з ними. Тут найважливіше те, що в процесі такого співпереживання з'являються ставлення, естетичні й моральні оцінки, які мають незрівнянно більшу спонукальну силу, ніж оцінки, які просто передаються й засвоюються» [2, с.73].

В. Сухомлинський говорив: «Тільки емоційне пробудження розуму дає позитивні результати в роботі з дітьми...». Немає сумніву, що саме творча діяльність приносить учням незрівнянну радість, естетичну насолоду, розвиває музично-творчі здібності, робить їх гуманними, духовно багатшими, сприяє самовираженню, прояву самостійності в засвоєнні художньо-смісловій інтерпретації творів музичного мистецтва. Отже, у міру оволодіння завданнями та формування нових умінь учні поступово включаються у процес виконання творчих завдань, які мають бути: по-перше, комплексними, тобто охоплювати різні види музичної діяльності; по-друге, забезпечувати досягнення мети, сприяти формуванню творчої індивідуальності та формуванню ціннісних орієнтацій здобувачів освіти Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини. Київ : Музична Україна, 1978. 256 с.
2. Воевідко Л.М. Методика музичного виховання: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І., 2019. 220 с.

3. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ, 2004. С. 6-15.

Ігор БУЛИГІН,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – Олена ПРЯДКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

ОСОБЛИВОСТІ СПІВАЦЬКОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Співацький розвиток учнів початкових класів на уроці мистецтва та у позаурочний час є важливою складовою їх музично-естетичного розвитку. Співаючи, школярі отримують можливість долучатися до активного музикування на уроці. В ході співацького розвитку відбується виявлення музичних, художньо-естетичних здібностей школярів, стимулювання творчої активності, пробудження духовних сил особистості. «Спів – доступний і улюблений вид діяльності молодшого школяра. Завдяки ньому відбувається розвиток довільної уваги, музичної пам'яті, фонетичного та різних видів музичного слуху» [1, с.70]. Співацький розвиток є елементом загального культурного розвитку особистості учня, формування його естетичного смаку, здатності розуміти красу та гармонію в мистецтві, стимулювання зацікавленості світом музики.

У ході співацького розвитку учнів важливим є виявлення індивідуальних психологічних, фізіологічних особливостей дітей, врахування специфіки розвитку голосового апарату учнів молодшого шкільного віку. Обов'язком вчителя музичного мистецтва є врахування індивідуальної динаміки та темпів розвитку організму дитини, її голосового апарату. Л. Хлебникова зазначає: «Необхідність врахування вікових особливостей дітей у процесі їхнього виховання й навчання є провідним принципом вітчизняної педагогіки, яким треба керуватися і в навчанні музики» [3, с.25]. Розвиток співацьких умінь та навичок учнів

у молодшому шкільному віці закладає основу для успішного оволодіння вокально-хоровими навичками підлітками та старшокласниками. Турбота про збереження здоров'я голосового апарату, формування правильного режиму функціонування голосоутворювальних органів забезпечує можливість гарного поступального руху учня на шляху до удосконалення його співацьких умінь.

У роботі з учнями молодших класів педагог має враховувати звуковисотні можливості їх співацьких голосів. Так, у окремих дітей діапазон голосу може налічувати лише декілька нот, а інший учень може співати в діапазоні більше октави. Нерозвиненість музичного слуху в окремих дітей, відсутність досвіду спілкування з музикою вимагає особливо уважного ставлення з боку педагога у справі виховання навичок вокально-інтонаційної саморегуляції учнів, розвиненості доброї скоординованості роботи слуху та голосу. Окремі учні саме на уроках мистецтва у школі вперше пробують відтворювати музичний матеріал власним голосом та здобувають елементарні співацькі навички. Педагогу важливо пам'ятати, що побачити вокальний потенціал учня можливо лише в ході тривалого спостереження за поступовим розвитком його вокальних можливостей. Анатомо-фізіологічні особливості голосового апарату учнів молодшого шкільного віку полягають у тому, що вокальний м'яз всередині голосових складок ще перебуває у стані свого формування, що зумовлює особливу вразливість голосів дітей, специфіку тембрального забарвлення, обмеженість динамічних можливостей звучання. Голоси учнів молодших класів характеризуються прозорим, світлим забарвленням. «У молодших школярів коливаються краї голосових зв'язок, внаслідок чого голоси дітей мають малий діапазон і невелику силу» [2, с.84]. Дзвінкістю вирізняються голоси старших школярів, які наближаються до періоду мутаційних змін голосу. «У хлопчиків та дівчаток раннього та молодшого віку немає різниці у будові та величині голосового апарату» [2, с.84].

Працюючи над формуванням співацьких умінь та навичок учнів будь-якого віку, важливим є дотримання принципів індивідуального підходу, поступовості та послідовності навчання. Це передбачає добір вокально-дидактичного матеріалу та пісень відповідно до фізіологічних та психологіч-

них можливостей юного виконавця, готовності відтворювати голосом вокальний матеріал лише певного рівня складності. Кожен наступний щабель співацького зростання передбачає сформованість ґрунтовної вокально-технічної бази. Працюючи з учнями початкових класів, важливо враховувати обмеженість діапазону співацького голосу школярів, їх швидку втомлюваність, неготовність витримувати тривалі голосові навантаження, невеликі динамічні можливості співацьких голосів вихованців.

Список використаних джерел:

1. Велігура О.О. Зміст співацьких навичок учнів молодшого шкільного віку загальноосвітніх закладів. *Актуальні проблеми загальної освіти*. Вісник. 2015. №124. С. 70-73.
2. Кушка Я. С. Методика навчання співу: посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 288 с.
3. Хлебникова Л.О. Методика хорового співу у початковій школі: методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 216 с.

Олександра ГАВАЗА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник – Олена ПРЯДКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ НА УРОЦІ МИСТЕЦТВА

В українському культурному просторі пісенний фольклор займає особливе місце. Він відображає побут, традиції, світогляд народу, є потужним інструментом для виховання молодого покоління. Використання українського пісенного фольклору на уроках мистецтва відкриває нові горизонти для розвитку учнів, формуючи їхню культурну ідентичність, емоційну чутливість та творчі здібності. В

сучасному полі різноманітної інформації та великих можливостей інтернету особливо важливо звернутися до фольклору як першоджерела української культури.

Сучасні підходи у музично-естетичному та духовному вихованні мають ґрунтуватися на найкращих зразках українського фольклору та виховувати любов до українських народних традицій, історії минулих поколінь. Таке виховання сприяє формуванню основних складових духовного світу молоді, її національної самосвідомості та патріотичного мислення. Ці ідеї знайшли відображення в сучасній системі освіти та реалізуються у комплексному використанні кращих зразків української музичної творчості.

Музичне виховання є важливою складовою становлення особистості учня, тому необхідно надавати великої уваги справі формування музичні здібності школярів. Важливо, щоб вагому частку музичного матеріалу, який використовується вчителями мистецтва у роботі з учнями, складали народні пісні. Про важливість народнопісенного матеріалу у процесі музичного виховання дітей наголошував видатний вітчизняний композитор, класик української музики, музичний педагог М. Лисенко, який «...глибоко усвідомлюючи високу «місію» музичного фольклору в естетичному вихованні підростаючого покоління, дотримувався принципу визначальної ролі народної пісні в становленні та налагодженні системи музичного виховання дітей» [3, с.198]. Як талановитий музикант-педагог, він прагнув до максимального її використання в педагогічній діяльності. Педагоги-практики зазначають: «У початковому вихованні нічим не можна замінити народної пісні, як не можна замінити нічим молока матері для немовляти... Маючи в запасі розкішний освітній матеріал народної музичної творчості, було б вкрай необачно не скористатися ним на користь школи, на користь освіти народу» [1, с.10]. Завдяки дитячому музичному фольклору формується світосприймання дитини, при цьому сама дитина немов не помічає такого впливу. Певна мелодія або ж визначений ритм на рівні емоцій та підсвідомості опосередковано розпочинають формувати її світогляд, активізувати роздуми дитини над проблемами добра і зла, формуються естетичні ідеали, моральні цінності тощо.

Як зазначає А. Іваницький: «Фольклор увібрав естетичний, утилітарний, моральний, правовий, світоглядний дос-

від сотень поколінь. В широкому розумінні фольклор – це своєрідний концентрат духовної історії людства від найдавніших часів і до сьогодення» [2, с.237]. В народних обрядових святах втілено емпіричний освітньо-виховний досвід народу, творчий дух, духовну велич і художню самобутність. В українських сім'ях здавна з раннього віку у сім'ях заохочували дітей до музики, співу, танців. Виховання і навчання базувалось на пісенному жанрі дитячого фольклору – утішках, забавляннях, пестушках, колискових, колядках, щедрівках, веснянках, жартівливих піснях, – на якому формувалися естетичні смаки дитини, відбувалось морально-етичне становлення та розвиток особистості

Навчальна програма з музичного мистецтва, зокрема в початкових класах насичена українськими народними піснями. Серед них «Ходить гарбуз по городу», «Щедрик», «Журавель», «Як діждемо літа», «Ой на горі та й жінці жнуть» та багато інших. Текст і музика народних пісень не важкі, але виразні і легко запам'ятовуються дітьми.

*Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко...*

У мелодійно простих, та ніжних колискових піснях відчувається щира любов до дитини. У них зустрічаються епізоди, пов'язані з тваринами, птахами, комахами (котик-сіренький, мишка, бджілка, зайчик та ін.), що розвиває емоційність дитини, викликаючи усмішку, впливає на розвиток таких важливих моральних рис, як доброта, чуйність, сприяє розвитку музичних здібностей і формує співацькі навички кантиленного звучання. Народні пісні дають дітям нові знання та ідеї, формуючи яскраві образи навколишнього світу, вчать радіти добру і співчувати чужим бідам. Народні пісні справляють позитивний вплив на дітей та стимулюють їхню творчу активність. Важливо, щоб народні пісні діти засвоювали не лише під час співацької діяльності, а в поєднанні з інструментальним музикуванням.

Отже, український пісенний фольклор має великий потенціал для виховання моральних і духовних цінностей підростаючого покоління. Він є невмирущим надбанням українського народу і має старанно зберігатися та актив-

но використовуватися в процесі сімейного виховання, у системі шкільної та позашкільної освіти. З огляду на величезне пізнавальне і виховне значення фольклору як одного з найважливіших компонентів рідної культури, необхідно постійно турбуватися про його активне використання у вихованні підростаючого покоління. Використання пісенного фольклору має розглядатися як високоефективний і незамінний інструмент виховного та розвивального впливу на учнів.

Список використаних джерел:

1. Губ'як В. Виховання учнів на засадах народної творчості і фольклору. *Початкова школа*. 1999. Вип. 4. С. 9-11.
2. Іваницький А.І. Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 320 с.
3. Мартинюк Л.В. Використання обробок календарно-обрядових пісень Миколи Лисенка в роботі з молодшими школярами в дитячому музичному театрі. *Теорія і методика мистецької освіти*. Київ: НПУ, 2004. Вип. 5. С. 197-204.

Богдана ДАНИЛОВА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник – Майя ПЕЧЕНЮК,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Поняття «музичні інформаційні технології» розглядається як цілеспрямована та організована сукупність інформаційних процесів, які необхідні у музичному мистецтві для створення, збирання, зберігання, опрацювання, відображення, передавання, розповсюдження, використання, захисту інформації.

У наш час не можна уявити навчання без нових технологій. Новітні технології заповнили наше суспільство своїм широким використанням, а саме комп'ютерами та

інноваційними дошками. Саме вони дозволяють повною мірою розкрити педагогічні, дидактичні функції нових методів освіти, реалізувати закладені в них потенційні можливості. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій відкриває для вчителя нові можливості у викладанні свого предмету.

Цифровізація музичної освіти включає використання цифрових технологій для навчання музичного мистецтва та охоплює онлайн навчальні платформи, віртуальні інструменти, інтерактивні програми для навчання, програмне забезпечення, відео уроки та майстер-класи.

Сучасний урок музичного мистецтва – це урок, у ході якого застосовуються сучасні педагогічні технології, комп'ютерні технології, використовуються електронні музичні інструменти. Урок музичного мистецтва характеризується створенням творчої обстановки, так як зміст музичних занять складають емоції і їх суб'єктивне переживання. Подібне специфічний зміст зумовлює вибір різноманітних методик, видів роботи і нових мультимедійних засобів.

Комп'ютер надає широкі можливості в творчому процесі навчання музики, як на професійному рівні, так і на рівні аматорської творчості. У будь-якій сфері діяльності людини доцільне застосування комп'ютера підвищує її результативність, що позитивно позначається на якості. Відтак комп'ютер бере на себе всю технічну роботу, вивільняючи творчі сили людини і тим самим сприяючи оптимізації її діяльності. Музика в цьому плані не є винятком. Використання цифрового інструментарію в музичній освіті є проявом процесу загальної комп'ютеризації. У її рамках позначилися два напрями, пов'язані із застосуванням комп'ютера в музичній освіті – це музична інформатика, а також електронна (комп'ютерна) музична творчість.

Навчання на основі цифрового інструментарію варто визнати надзвичайно перспективним напрямом музичної педагогіки, що дозволяє залучити до активних форм музичної творчості значну кількість учнів. Добір комп'ютерних програм зорієнтований на методіку навчання музичному мистецтву в школі. Найбільш популярними з комп'ютерних засобів є програми запису звуку Audio CD (Ahead Nero), програми нотного набору і верстки музичного тексту (Finale), програми запису та опрацювання звуку

(Adobe Audition, Sound Forge), програми підготовки презентаційної графіки (MS Power Point). Нові комп'ютерні технології допомагають учителеві активізувати творчу уяву учнів, розвивають внутрішню музичну пам'ять, зацікавленість музикою.

Використання комп'ютера на уроках з навчальної дисципліни «Музичне мистецтво» здійснюється за такими напрямками:

- 1) застосування сканера, мультимедійного проектора на уроці, в презентаціях, що дає можливість більш ретельного добору матеріалу, робить візуальний ряд більш якісним і разом з тим дозволяє виносити на екран необхідні терміни, таблиці та схеми;
- 2) створення презентацій рефератів в програмі Power Point, що дозволяє зробити доповідь більш наочною та цікавою. Ця програма входить у програмний пакет Microsoft Office і не належить до групи спеціальних музичних програм, але може бути використана педагогом-музикантом у професійній діяльності. З її допомогою можна створити презентації до уроку, котрі включають як наочний, так і звуковий матеріал. Програма Power Point дозволяє поєднати аудіо- та відеоматеріали в єдине ціле. З цих позицій комп'ютер стає універсальним засобом навчання, а зручність його використання допомагає організовувати процес навчання раціонально й ефективно.

Поступовий перехід від «знаннєвої» парадигми навчання до тієї, що розвиває, супроводжується впровадженням в освітній процес такої особистісно-орієнтованої технології, як метод проектів. Використання його, як показує досвід, у поєднанні з класно-урочною системою підвищує ефективність розвивальних, освітніх і виховних функцій шкільної освіти. Проектна діяльність учнів завжди спрямована на вирішення проблеми, глибина дослідження якої визначається віковими особливостями учнів, рівнем їх інтелектуального та духовного розвитку. У сфері мистецтва реалізація методу проектів вимагає специфічних підходів. Тут неможливо обійтися без творчої складової, що виражається в різних формах діяльності: сценічної, образотворчої, літературної, створенні відеопрограм, відеофільмів тощо. Так, наприклад, використання слайд-презентацій у програмі Power Point

дасть прекрасний фон для сценічної дії (декорація). Тут можливе використання як фотоматеріалів і репродукцій, так і графічних авторських робіт учнів.

Робота із звуковими редакторами (Adobe Audition, Sound Forge) дозволяє записувати, редагувати й опрацьовувати звук, допомагаючи вчителю добирати і компонувати фрагменти музичних творів для створення аудіо-альбомів, котрі можуть бути використані як дидактичні матеріали до уроку. Вміння користуватися звуковими редакторами допоможе вчителеві самому компонувати аудіохрестоматію, опрацьовувати готові фонограми, створювати аудіоматеріали для організації самостійної діяльності учнів поза уроком. Звук є основним матеріалом музичного мистецтва. Так, наприклад, учні-першокласники можуть на уроці музичного мистецтва створювати власні музичні композиції з готових звукових зразків, комбінуючи і моделюючи їх відповідно до свого задуму. Така діяльність зробить урок більш продуктивним.

Використання комп'ютерних програм дозволить збагатити навчальні, предметні кабінети змістовними матеріалами на електронних носіях, систематизувати методичний фонд кабінетів, сформує навички роботи з систематизації знань, грамотного пошуку інформації на сучасному рівні. В епоху інформаційних технологій немає проблем, пов'язаних з пошуком інформації. Головне завдання – навчитися нею користуватися, добирати, структурувати, пред'являти. Можливості комп'ютерних засобів навчання дозволяють вибирати програми, рекомендовані до використання на уроках музичного мистецтва. У числі таких програм – сучасна мультимедійна енциклопедія Кирила і Мефодія «Шедеври класичної музики», що включає статті та ілюстрації про композиторів та їх твори, відеофрагменти оперних і балетних спектаклів, словник музичних термінів. Енциклопедія популярної музики є ілюстрованою історією вітчизняної та зарубіжної популярної музики. Програма «Соната» з музичної колекції історії культури містить інформацію про композиторів, фрагменти музичних творів, ілюстрації з історії музики. У програмі «Музичний клас» представлені уроки музичної грамоти, історія музичних інструментів, вправи для закріплення, творчі завдання.

На сучасному етапі інформатизації суспільства все більшого поширення в різноманітних сферах життя набувають комп'ютерні технології, вони виступають як один із інструментів пізнання. Тому одним із завдань сучасної освіти є підготовка викладача, який вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі, який має знання та навички щодо пошуку, опрацювання та зберігання інформації, використовуючи сучасні комп'ютерні технології. Цей напрям вважається перспективним, адже загалом освіта характеризується як велика система, якісне функціонування якої неможливе без використання сучасних телекомунікаційних і комп'ютерних засобів зберігання, опрацювання, передавання, подання інформації.

Інтенсифікація навчання, що характеризується збільшенням обсягу навчального матеріалу та зменшенням часу засвоєння, потребує пошуку ефективних методів навчання, засобів контролю засвоєння знань, що значно підвищували б якість навчання. Комп'ютерні технології можуть стати надзвичайно ефективним засобом оптимізації музичної освіти, якщо вчитель чітко усвідомлює мету, котра визначає результат як його діяльності, так і діяльності учнів.

Список використаних джерел:

1. Приходько В.М. Впровадження новітніх технологій у вищій школі. *Постметодика*. 2002. №2/3. С. 115-118.

Анна ЛЕХМАН,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація*

*Науковий керівник – **Наталія УРСУ,**
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ ПРОРИВІВ НА ПОЛОТНАХ ТА ХОРУГВАХ

Ліквідація проривів на полотнах і хоругвах є ключовим етапом у процесі збереження культурної спадщини. Ці об'єкти, які мають велику історичну та художню цінність, часто зазнають пошкоджень через вплив різних зовнішніх факторів. Наприклад, механічні ушкодження можуть виникати під час транспортування або неправильного зберігання. Крім того, на стан тканини можуть негативно впливати світло, вологість і різкі коливання температури, що призводить до її поступового руйнування. Нерідко на полотна також нападають шкідники, які можуть спричинити появу проривів або розривів.

З часом тканини, з яких виготовлені старовинні хоругви та інші полотна, втрачають свою міцність. Це призводить до утворення проривів, які руйнують не лише матеріальну структуру самого полотна, але й можуть пошкодити важливі елементи зображень, що на них зображені. Втрата цих елементів може суттєво вплинути на художню цінність та автентичність твору.

Для того, щоб зберегти ці унікальні об'єкти культурної спадщини, застосовуються різноманітні методи реставрації. Фахівці ретельно досліджують стан полотен, аналізують характер пошкоджень і вибирають оптимальні способи відновлення. У процесі реставрації важливо не лише відновити пошкоджені ділянки, але й забезпечити збереження автентичних матеріалів та технік, які використовувалися під час створення цих об'єктів. Застосування сучасних технологій дозволяє досягти високої точності в реставраційних роботах, зберігаючи при цьому оригінальність і історичну цінність полотен та хоругв [3].

Однією з головних причин пошкодження старовинних полотен та є вплив зовнішніх чинників, серед яких особливе місце займає світло. Ультрафіолетове випромінювання значно прискорює процеси деградації тканинної основи, що є важливим аспектом у контексті збереження таких історичних об'єктів, як хоругви. За даними досліджень, фотохімічний вплив світла особливо небезпечний для шовкових волокон, які часто використовувалися для виготовлення цих реліквій.

Під впливом ультрафіолетового випромінювання, шовкові волокна поступово втрачають свою міцність. Цей процес відбувається через порушення внутрішньої структури волокон, що робить їх більш крихкими та схильними до розриву. З часом на таких полотнах починають утворюватися дрібні прориви або так звані «вікна». Ці пошкодження можуть розширюватися, утворюючи наскрізні отвори, які значно погіршують зовнішній вигляд полотна і спричиняють втрату цінних елементів зображення.

У результаті подальшого пошкодження тканини, відновлення стає більш складним процесом, що потребує залучення висококваліфікованих реставраторів та застосування спеціальних технологій. Врахування впливу зовнішніх чинників, таких як світло, є надзвичайно важливим не лише на етапі реставрації, але й при організації зберігання цих цінних предметів. Зменшення експозиції до світла, використання спеціальних захисних матеріалів та контроль умов зберігання можуть значно уповільнити процеси руйнування і допомогти зберегти старовинні полотна на довгі роки [1].

Одним із ключових завдань при ліквідації проривів на старовинних полотнах, таких як хоругви, є відновлення цілісності тканинної основи. Цей процес відіграє важливу роль у забезпеченні довготривалого збереження культурних артефактів, адже пошкоджена тканина не лише втрачає свою міцність, але й стає вразливою до подальших ушкоджень.

Як зазначено в наукових працях, одним із поширених методів, що використовується для відновлення тканинної основи хоругв, є реконструкція. Цей підхід полягає у ретельному вшиванні нових волокон у структуру пошкодженої тканини з метою відновлення її механічної стійкості та попередження подальших руйнувань. Нові волокна підби-

раються з урахуванням фізичних характеристик оригіналу, щоб забезпечити максимальну автентичність і зберегти художню цінність об'єкта.

Окрім вшивання волокон, часто застосовується техніка додавання спеціальних підкладок. Ці підкладки слугують додатковим шаром, який не лише стабілізує основу полотна, але й допомагає відновити його міцність. Підкладки можуть бути виготовлені з матеріалів, що мають схожі властивості з оригінальними тканинами, забезпечуючи тим самим баланс між реставраційними потребами і збереженням автентичності твору.

У деяких випадках для відновлення пошкоджених ділянок застосовують накладні матеріали, які за текстурою та зовнішнім виглядом ідентичні оригіналу. Такі матеріали ретельно підбираються для забезпечення естетичної гармонії та відповідності історичному контексту об'єкта. Завдяки застосуванню цих методів, можна зберегти структуру та зовнішній вигляд полотен, що дозволяє зберегти їхню культурну і художню цінність для майбутніх поколінь [2].

У процесі реставрації важливо не тільки відновити пошкоджені частини, але й зберегти автентичність об'єкта. Принцип мінімального втручання передбачає, що всі реставраційні роботи повинні бути оборотними, щоб у майбутньому можна було видалити додані матеріали без шкоди для оригіналу. Це особливо актуально для хоругв, які мають не лише художню, але й релігійну цінність [4].

Отже, ліквідація проривів на полотнах і хоругвах є складним і багатоступеневим процесом, що вимагає застосування як традиційних, так і сучасних методів реставрації. Важливо правильно оцінити стан ушкоджень та використовувати передові технології для стабілізації і відновлення зображення, адже кожен етап є критично важливим для збереження цих унікальних творів мистецтва. Завдяки інноваційним матеріалам і методам реставратори можуть не лише відновлювати, але й захищати ці об'єкти культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Ярема-Винар О. Західноєвропейський гобелен, технічні особливості його виконання та принципи музеєфікації. *Збірник наукових праць*. 2011. №19.

2. Ярема-Винар О. Методи реставрації gobеленів. *Збірник наукових праць*. 2010. №18.
3. Kajitani N. Conservation of Courtier. P. 70-98.
4. Lennard F., Hayward M. Tapestry Conservation. Principles and Practice. Oxford, 2006.

Руслана ЛОЦМАН,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри вокального виконавства
факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
УДУ імені Михайла Драгоманова*

УКРАЇНО-КАНАДСЬКИЙ ПРОЄКТ «ЗБЕРЕЖИ МОВУ І КУЛЬТУРУ СВОЄЇ БАБУСІ» В ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВИТИ

Підтримка культурного потенціалу нації рухає молодь до пошуку давно забутого і справжнього мистецтва, адже саме в українській культурі закладено моральні постулати народу та любов до рідної землі. У час, коли Україна відстоює власну державність на очах в усього світу, важливо знаходити можливість для реалізації мистецько-просвітницьких проєктів, що сприятимуть підвищенню патріотизму та освіченості нашої молоді. Одним з таких є започаткований наприкінці 2021 року проєкт «Збережи мову та культуру своєї бабусі», ініціаторами якого виступили Юрій Білінський та Канадсько-Українська Фундація.

Основна ідея проєкту полягає в тому, щоб стимулювати підростаюче покоління до вивчення та використання у житті діалектів та говорів – різноманітного багатства нашої рідної мови. Актуальність проєкту підкреслюється ще й тим, що відходять носії української «живої», не літературної мови, а тієї, якою говорили наші предки і яку ще можуть передати бабусі своїм онукам. Серед перспективних завдань на початку реалізації програми «Збережи мову і культуру своєї бабусі» ми визначили наступні: інформування суспільства про важливість збереження мовно-пісенних діалектів України, запрошення до проєкту широкої аудиторії учасників проєкту та прихильників цієї ідеї; зібрання архіву відеоматеріалів фольклору з різних областей України для вивчення мовно-пісенних діалектів та залучення молоді

до експедиційно-пошукової роботи в рідних місцевостях; активізація процесу дослідження, вивчення та відтворення мовно-пісенних діалектів здобувачами освіти – школярами та студентами, стимулювання цього процесу преміальними виплатами за кожен якісний відеоролик, створений в межах проекту; просування концепції проекту в навчальні програми українських закладів освіти задля вивчення та збереження мовно-пісенних діалектів України.

Виконавцем проекту в Україні стала громадська організація «Центр української пісні «Народна філармонія», яка з 2014 року проводить активну просвітницьку, арт-волонтерську та науково-методичну роботу. За перший рік реалізації програми «Збережи мову і культуру своєї бабусі» ми віднайшли 100 носіїв мовно-пісенних діалектів України, що є здобувачами мистецької освіти – вихованцями творчих колективів при закладах позашкільної освіти, шкіл мистецтв, студентами коледжів та університетів. Так, за 2022 рік було нагороджено 100 учасників проекту спеціальними преміями від засновників проекту, що сприяло заохоченню української молоді до подальшої дослідницько-виконавської діяльності. Проект активізував до відеофіксації мовно-пісенних діалектів устами первинних носіїв та створення власних відеороликів з відтворенням говірки й пісні учасниками проекту з різних областей України. Вихованці фольклорних колективів з Хмельниччини («Перлінка», кер. М. Сайпель), Тернопільщини («Голосинка», кер. О. Москалик-Загородня), Харківщини («Вербиченька», кер. О. та Т. Коваль), Черкащини («Калинята», кер. В. Лобунець), Вінниччини («Оберіг», кер. Н. Бегас), Рівненщини («Джерело», кер. Р. Цагун), Київщини, Закарпаття, Донеччини, Львівщини та інших областей України, студенти вищих навчальних закладів та сольні виконавці долучились до проекту.

Незважаючи на те, що активна фаза проекту припала на час повномасштабного вторгнення московських військ на українські території, проект відбувся в умовах воєнного стану в режимі онлайн. Методично-практичний підхід до реалізації проекту полягав у створенні веб-сайту, що містив посилання на базу ресурсів з відео та аудіо записами виконання фольклору автентичними виконавцями. Тут же на сайті викладені відео учасників проекту, серед яких розкрились імена зовсім юних талантів та самодостатніх виконавців українського фольклору (А. Христенко,

Є. Астахова, М. Бережнюк, О. Заєць, А. Бабаханян, С. Аль-Хадіді, Г. Москаленко та багато інших). Зразковими в прикладі наслідування діалектів свого краю є фольклорні колективи «Перлинка», «Вербиченька», «Джерело», «Кралиця» та інші, керівники яких організують експедиції по селах для міської молоді, забезпечуючи прямий контакт з тими бабусями і дідусями, які бережуть в своїй пам'яті народні знання та володіють живим словом.

Другий етап програми стартував навесні 2023 року і дав змогу зосередитись на роботі з регіональними центрами, якими були визначені фольклорні колективи шести областей України: Черкащини («Калинята», с. Гельмязів, кер. В. Лобунець), Полтавщини («Коралі», с. Новооржицьке, кер. Д. Андрусенко), Рівненщини («Криниченька», с. Велике Вербче, кер. Н. Добровольська) та Харківщини («Вербиченька», с. Нова Водолага, кер. О. та Т. Коваль), Хмельниччини («Перлинка», м. Славута, кер. М. Сайпель), Вінниччини («Мокоша», м. Вінниця, кер. Ю. Васюк). За участю оргкомітету, керівником якого є автор статті, було проведено цикл онлайн-зустрічей з керівниками колективів щодо критеріїв відтворення учасниками усіх деталей говірки і пісенної традиції рідного краю, рекомендованого репертуару, формату відеороликів, процесу підготовки учасників тощо. За другий етап реалізації проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» ми преміювали 80 учасників за створені ними відео, в яких детально відтворена місцева говірка і фольклорні зразки.

На даний момент триває третій етап проекту, який триватиме до весни 2025 року. Продовж трьох конкурсів – осіннього, зимового, весняного – ми плануємо відібрати ще 70 зразкових відео. Запрошуємо долучитися до програми всіх бажаючих, перейшовши за посиланням на к'юар-код, що дозволить дізнатися детальніше про умови участі в проекті та побачити відео переможців для орієнтування і підготовки власних робіт (К'юар-код 1).

*К'юар-код 1: посилання на сайт проекту
«Збережи мову і культуру своєї бабусі»*

Олег МАЛАНЧІЙ,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.13 Середня освіта
(Музичне мистецтво)*

Науковий керівник – Світлана ЧАБАН-ЧАЙКА,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

РОЗВИТОК ВІДЧУТТЯ РИТМУ У ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У системі актуальних завдань, що постають перед сучасною Новою українською школою, одне з центральних місць посідає розробка технологій і методик гармонійного розвитку особистості дитини з урахуванням її унікальності, власної активності, творчих нахилів та здібностей.

Зв'язок музики з рухами відомий з давнини. Прикладом можуть бути гра на елементарних музичних ударних інструментах, використання пісень у трудових процесах. Найбагатшим і найрізноманітнішим за своїм змістом видом злиття рухів і музики є хороводи, де рухи учасників ілюструють слова виконуваної під час танцю пісні.

Ритм – один із центральних, основоположних елементів музики. Переживання музики завжди супроводжується тими чи іншими руховими реакціями.

Як зазначає О. Ростовський, в широкому розумінні ритм – тимчасова структура будь-яких сприйманих процесів, що утворюється акцентами, паузами, розчленуванням на відрізки, їх угрупованням, співвідношеннями по тривалості і т. п. У музиці ритм – це її розподіл в часі або (вужче) – послідовність тривалості звуків, відвернута від їх висоти (ритмічний малюнок на відміну від мелодійного) [4, с.87].

Розвиток музично-ритмічного чуття школярів включає організацію рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок, усвідомлення учнями естетичної виразності ритму як елемента музичної мови тощо.

В. Ковалів підкреслює, що «дитяча здібність реагувати на висоту звуків розвивається з віком; шести-семирічні діти в більшості випадків погано орієнтуються у висоті звуків, а багато з них не можуть правильно заспівати на-

віть найпростішу пісеньку; вони набагато краще орієнтуються в ритмічних рухах, добре відрізняють біг від ходіння, швидкий темп від повільного, довгі звуки від коротких. Перші ритмічні вправи засвоюються ними дуже швидко і дають можливість вчителю за короткий час досягти високих ритмічних показників і, зокрема, ритмічного унісону, як передумови унісону звукового» [2, с.57].

Музично-ритмічне виховання розвиває чуття музичного ритму, його сприймання, виконання, імпровізування. Я. Кушка підкреслює, що «Імпровізування – особливий вид роботи, елемент творчості, за допомогою якого можна успішно уточнити і збагатити ритмічну яву дітей» [3, с.93].

Коли учень грає мелодію на одному звуці, вона повинна точно відтворювати ритмічний малюнок. Для цього, наспівуючи мелодію зі словами, можна орієнтуватися на ритм віршів. Якщо мелодія виконується на металофоні, то відзначити, що при грі довгих нот молоточок повинен підстрибувати вище, при грі коротких – нижче. Діти прагнуть відповідності ритму руху та ритму музики. Отже, при грі на музичних інструментах розвивається відчуття ритму. Спочатку школярам пропонують ритмічні малюнки, основані на чергуванні однакових тривалостей: четвертних або восьмих в двох чи чотирьохдольному розмірі. Музичний матеріал поступово ускладнюється. Потім даються більш складні ритмічні структури: ритм сумування, дроблення, пунктирний та синкопований ритм. Далі з'являється завдання на відтворення різних ритмічних структур в конкретних музичних творах.

Можна створити ритмічні ансамблі з дерев'яних ударних інструментів: дерев'яних ложок, кастаньєт; металевих: трикутника, румби, тарілок, дзвіночків, а також бубна, маракасів. Таким чином, грою на ударних інструментах краще за все супроводжувати виконання педагогом на фортепіано, баяні та акордеоні веселих танцювальних мелодій або акомпанувати співу, не заглушуючи його [3].

Щоб музично-ритмічні рухи сприяли художньому розвитку дітей, слід підготувати учнів до цієї діяльності на уроці музичного мистецтва. Тому найперше діти отримують уявлення про рухові навички. Вони вчаться реагувати на умовні музичні сигнали. Наприклад, сигналами до шиккування можуть бути звуки труби. Сигналом до того,

щоб ритмічно бігати по класу може бути супровід до музики на трикутнику, а перехід від бігу до кроку підкаже удар барабану (підкреслюючий заключний такт музики, під яку учні бігали).

Спочатку дітям пропонують ритмічні малюнки, основані на чергуванні однакових тривалостей: четвертних або восьмих в двох чи чотирьохдольному розмірі. Музичний матеріал поступово ускладнюється. Потім даються більш складні ритмічні структури: ритм сумування, дроблення, пунктирний та синкопований ритм. Далі з'являється завдання на відтворення різних ритмічних структур в конкретних музичних творах.

Проаналізувавши музично-теоретичну, психологічну літературу з зазначеної проблеми, ми пропонуємо наступну дефініцію музичного ритму: музичний ритм – це тимчасові процеси в музиці, для яких характерна повторюваність і наявність акцентів. Ритмічна організація музичного полотна здійснюється за допомогою таких компонентів як ритмічний малюнок, метр, темп.

Список використаних джерел:

1. Каратигін В. Музичне виховання. Харків: Основа, 2019. 102 с.
2. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі. Київ: Музична Україна, 1973. 149 с.
3. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей. Вінниця: Нова книга, 2007. 216 с.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: навч.-метод. посібник. Тернопіль, 2001. 50 с.
5. Черкасов В. Психофізіологічні характеристики учнів молодших класів, їхній вплив на музично-творчий розвиток школяра. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* 2015. Вип. 135. С. 37-40.

Христина МАЛАНЧІЙ,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.13 Середня освіта
(Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – **Світлана ЧАБАН-ЧАЙКА,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Вітчизняна педагогіка за останні десятиріччя в особі вчених В. Сухомлинського, І. Беха, О. Падалки, В. Крутецького, І. Підласого, В. Кременя, О. Киричука, О. Онищука та багатьох інших зробила вагомий внесок у наукове обґрунтування теоретико-методологічних основ розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Проте методика формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення музичної грамоти як психолого-педагогічна проблема залишається ключовою і для науки, і для практики. В свій час, аналізуючи стан освітнього процесу в школі, В. Сухомлинський зазначав: «Уся система навчання і розумового розвитку в нинішній школі потребує докорінного наукового удосконалення. Нехай у школі панують яскрава думка, живе слово і творчість дитини. На цих трьох китах повинен стояти весь зміст, весь характер духовного життя і розумового розвитку школярів» [1].

Сьогодні музична діяльність дитини розглядається як інтерпретаційно-імпровізаційна творчість, що виникає в результаті пізнавально-пошукового її спрямування й стимулює розвиток творчих здібностей дітей. Вона є цілісним процесом сприймання – мислення, виконання і творення, через який наскрізно проходить творчість.

Пізнавальну активність у процесі вивчення музичної грамоти ми можемо трактувати як таку властивість особистості, що проявляються в творчому стилі діяльності, який передбачає наявність новизни й оригінальності як процесі діяльності, так і в її результаті. В основі творчої

активності – пізнавальний інтерес до музичної грамоти, образно-асоціативне мислення, здібність до інтерпретації та інтонаційної імпровізації.

Умовою успіху розвитку творчої активності учнів є їх висока пізнавальна активність. Тому ефективне засвоєння знань передбачає таку організацію творчої діяльності учнів, за якої навчальний матеріал є предметом активних розумових і практичних дій кожної дитини. При цьому психологічно обґрунтованою стає така організація уроку, коли діти вчаться не з примусу, а за бажанням і внутрішніми потребами.

Пізнавальна активність молодшого школяра на уроках музичного мистецтва є своєрідним поштовхом до проявів творчості та розвитку творчих здібностей. Таким чином, можна з впевненістю констатувати, що уроки музичного мистецтва мають колосальні можливості для розвитку духовності, загальної музично-естетичної культури та пізнавальної активності учнів, так як музика в силу своєї специфічної особливості і неповторності, шляхом цілеспрямованого і систематичного впливу облагороджує людину, робить її сприйнятливою, чуйною, доброю, допомагає формуванню світогляду, моральних якостей, духовної культури [3, с.284].

Музична грамота – це базові знання та навички, які дозволяють розуміти музику, читати нотний запис, а також виконувати музичні твори. Вона є важливою частиною музичної грамотності, що охоплює здатність емоційно сприймати музику, розпізнавати її виразні засоби та оцінювати якість виконання.

Основна мета навчання музичної грамоти – розвинути музичні здібності, зокрема музично-слухові уявлення молодших школярів, на основі яких формуються знання про музичні явища, необхідні для свідомого сприймання та виконання музичних творів.

Музичну грамоту не можна зводити до нотної грамоти, як це іноді буває в шкільній практиці. Її завдання ширші: навчити дітей не тільки розуміти нотний запис, а й опанувати музичну мову. Через те знання з музичної грамоти можна умовно поділити на:

- а) музично-історичні, набуті на основі ознайомлення школярів з творами народної творчості, композиторів минулого і сучасних (музичні жанри, стилі тощо);
- б) музично-теоретичні, пов'язані з нотним записом [2, с.8].

Вивчення нотної грамоти доцільно підпорядковувати орієнтації на поступове систематичне виховання слухових уявлень учнів, музично-ритмічного почуття, навичок співу по нотах. Записувати мелодію або інтонацію на дошці слід лише тоді, коли потрібно підкреслити якісь особливості звуковисотної будови мелодичної лінії, ритмічного рисунка, почути відмінність між фразами, інтонаціями, або коли нотний запис допоможе швидше розучити пісню.

Музична грамота – це система музичних знань або початкових відомостей про музичні явища й об'єкти, про елементи музичної мови, що викладені в доступній формі й пов'язані в практиці навчальних закладів з одночасним розвитком музично-слухових уявлень, ладового, інтонаційного, ритмічного чуття, із цією метою об'єднані із сольфеджіо, що включає у себе як теоретичні, так і практичні форми роботи.

Однак слід констатувати той факт, що однією з найбільших проблем навчання музичної грамоти є низький рівень засвоєння дітьми музичних знань, недостатня сформованість уявлень про елементи музичної мови, про їх значення у створенні музичного образу. Для учнів молодшого шкільного віку це складний і трудомісткий процес, який вимагає від школяра стійкої уваги, зосередженості, концентрації емоційних та інтелектуальних зусиль. В центрі уваги вчителя має бути міцне й свідоме засвоєння школярами таких засобів музичної виразності, як звуковисотність, метроритм, динаміка, тембр, лад, темп, форма тощо.

Використовуючи інтегрований підхід до викладання музичної грамоти, вчитель робить процес опанування дітьми основних елементів музичної мови радісним і цікавим, розширює, розвиває сенсорну сферу учнів, дає цілісне уявлення про мистецькі та життєві явища

Музична грамота в початковій школі допомагає глибше розуміти, вправно й осмислено виконувати музику. Вона виступає засобом реалізації дидактичного принципу свідомості в музичному навчанні.

Безперечно, ознайомлення молодших школярів з музичною грамотою – важливе завдання уроку, оскільки сприяє підвищенню свідомості в навчанні, рівня освіченості й культури. Складність у тому, що музично-теоретичні відомості потрібно викладати з урахуванням вікових особливостей молодших школярів: просто, доступно, але водночас цікаво й не примітивно.

Список використаних джерел:

1. Поплавська Ю.О. Методика навчання музичної грамоти. Вінниця: Нова книга, 2007. 128 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 5. 639 с.
3. Хомич М.М., Прокопчук В.І. Діяльнісний підхід у розвитку музичних здібностей молодших школярів. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*: зб. наук. пр. / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Piwnen. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. Рівне: Волинські береги, 2019. Вип. 5. С. 283-288.

Святослав МОРОЗОВ,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник – **Наталія УРСУ,**
доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва

ТРИПІЛЬСКА ОРНАМЕНТИКА – БАГАТОВИМІРНЕ ДЖЕРЕЛО СВІТОГЛЯДНИХ КОНЦЕПЦІЙ

Трипільська культура, що існувала на території сучасної України в IV-III тисячолітті до н. е., залишила по собі унікальні зразки орнаментальної мальованої кераміки, які не тільки служили естетичним прикрасою, але й відображали метафоричні основи світобачення цієї давньої цивілізації. Орнаментальні мотиви на трипільських артефактах є важливими символами, що передавали глибокі ідеї про структуру світу, релігійні вірування та природні цикли. Мета цієї роботи – дослідити, як орнаментальні мотиви Трипілля виступали засобом комунікації і втілювали метафоричні уявлення про всесвіт.

Космогонічна символіка орнаментів. Одним із найпоширеніших мотивів трипільської орнаментики є спіраль – символ безперервного руху і циклічності. Спіраль можна

трактувати як відображення ідеї вічного колообігу часу і перетворення. За даними досліджень Бурдо і Вщейка [1, с.110], цей символ використовувався не тільки для прикрашання посуду, але й як релігійний знак, що позначав космічний цикл і безперервність життя. Кожен елемент трипільської кераміки, орнаментований спіраллю або колом, мав метафоричне значення переходу від одного стану до іншого, від народження до смерті і знову до відродження.

Символіка родючості та жіночого начала. Символи родючості займали особливе місце в трипільській культурі. Жіночі сакральні образи, про які йдеться у джерелі Ukrainku [3], представлені у вигляді геометричних фігур, таких як ромби та трикутники. Ці символи, за своєю природою, пов'язані з материнством та відтворенням, адже втілювали лоно жінки і родючу землю. Така орнаментика відображала метафоричний зв'язок між землею, що дарує життя, і жінкою, яка забезпечує продовження роду. Важливими елементами трипільської символіки є також кола та овали, що символізували яйце – символ зародження нового життя [2].

Орнаменти як форма писемності. За твердженням авторів ресурсу Supremus [4], трипільські орнаменти виконували роль своєрідної системи знаків, які можна вважати ранньою формою писемності. Їхня символіка, від найпростіших геометричних форм до складних комбінацій знаків, передавала інформацію про побут, вірування та соціальні структури трипільців. Ці орнаменти, нанесені на кераміку, передавали метафоричне уявлення про світ як про місце постійної взаємодії природних і надприродних сил.

Природні стихії в орнаментиці. Природні сили, такі як вода, вітер, вогонь та земля, відігравали важливу роль у релігійних уявленнях трипільців, що відобразилось у їх орнаментиці. Згідно з матеріалами Sribnovit [5], хвилясті лінії, що часто зустрічаються на кераміці, символізували воду, яка була джерелом життя та родючості. Також виявлено, що трипільці активно використовували символи, що зображали сонце та місяць, як втілення природних циклів і взаємодії між денним і нічним, світлим і темним початками. Метафоричне відображення цих стихій підкреслює світогляд трипільців, у якому кожен елемент природи виконував важливу роль у житті громади.

Ритуальний контекст орнаментів. Окрім символічного та естетичного значення, трипільські орнаменти ма-

ли також глибоке ритуальне значення. Орнаментовані керамічні вироби використовувались не тільки у повсякденному житті, але й у релігійних обрядах. Джерело *Supremus* підкреслює, що орнаменти на трипільських артефактах вважались оберегами, що захищали від злих духів і приносили успіх у різних життєвих сферах. Вони використовувались під час ритуалів, пов'язаних з родючістю, урожайністю та захистом громади [4].

Таким чином, можна констатувати, що орнаментальні мотиви Трипільської культури є багатовимірними метафоричними знаками, які виконували роль не лише прикрас, але й передавачів глибоких світоглядних концепцій. Їх метафорична сила полягає у здатності поєднувати природні явища, релігійні вірування та ритуальні дії в одну символічну систему. Трипільські орнаменти відображають уявлення про світ як про циклічну систему, де природні сили взаємодіють з людським життям, забезпечуючи гармонію між ними. Ця система символів втілює у собі космогонічні, релігійні та соціальні аспекти трипільської культури, роблячи їх важливим джерелом для розуміння давньої цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Бурдо Н.Б., Вщейко М.Ю. Трипільська культура: Спогади про золотий вік. Харків: Фоліо, 2007. 415 с.
2. Культура і мистецтво Трипілля. URL: https://trypillianculture.blogspot.com/p/blog-page_82.html (дата звернення: 19.10.2024).
3. Сакральні жіночі символи та традиції трипільської культури. URL: <https://ukrainky.com.ua/trypilska-kultura-sakralni-zhinochi-symvoly-j-tradyciyi/> (дата звернення: 19.10.2024).
4. Трипільська писемність: значення найпоширеніших символів. URL: <https://supremusblog.wordpress.com/2019/10/06/трипільська-писемність-значення-най/> (дата звернення: 19.10.2024).
5. Трипільські логографічні символи та їхнє тлумачення. URL: <https://supremusblog.wordpress.com/2019/10/06/трипільська-а-писемність-значення-най/> (дата звернення: 19.10.2024).
6. Трипільські мотиви в орнаментах. URL: <https://skrynva.ua/-article/237653> (дата звернення: 19.10.2024).

Дмитро МОТРИЙ,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник – **Сергій ЛУЦЬ,**
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

СПЕЦИФІКА ВІДНОВЛЕННЯ ЖИВОПИСУ НА ПОЛОТНІ З ПОЧАТКОВОЮ РУЙНАЦІЄЮ

Реставрація живопису на полотні є складним і багатогранним процесом, що вимагає глибоких знань у галузі мистецтва та матеріалознавства. Цей процес спрямований на відновлення фізичного стану твору, збереження його автентичності та культурної цінності. Успішна реставрація передбачає ретельний аналіз пошкоджень, вибір відповідних методів відновлення, а також дотримання етичних принципів, що забезпечують збереження оригінального задуму художника. Важливість професійної експертизи та контролю якості підкреслює необхідність комплексного підходу до збереження культурної спадщини.

Аналіз пошкоджень. Аналіз пошкоджень полотна включає виявлення фізичних дефектів, таких як розриви, деформації та відшарування фарбового шару, що часто виникають через погане зберігання або механічні дії. Основними проблемами фарбового шару є кракелюри, втрата фарби та зміна її кольору через хімічні реакції. Пошкодження ґрунту можуть проявлятися відшаруванням і здуттями, а підрамник часто деформується через пересихання деревини. Біологічні чинники, такі як пліснява або ураження комахами, руйнують структуру полотна, а хімічні пошкодження включають пожовтіння лаку та корозію пігментів. Невдалі попередні реставрації також можуть погіршити стан твору [4].

Вибір методів відновлення. Вибір методів відновлення живопису на полотні залежить від типу та ступеня пошкодження, а також від матеріалів, використаних у творі. Спе-

ршу полотно очищають від забруднень і старих лаків, використовуючи м'які розчинники. Фарбовий шар зміцнюють за допомогою спеціальних смол, що вводяться під відшаровану фарбу. Деформації полотна усувають шляхом натягування на новий підрамник або дублювання з використанням схожих за властивостями матеріалів. Втрати фарби ретують з матеріалів, що не вступають у реакцію з оригіналом і легко видаляються при потребі. Завершальним етапом є нанесення захисного лаку для збереження полотна від зовнішніх впливів, враховуючи етичні принципи мінімального втручання та зворотності [1].

Збереження автентичності. Ключовий принцип реставрації живопису, що передбачає мінімальне втручання в оригінальну структуру твору з метою збереження його історичної, художньої та культурної цінності. Реставратор повинен прагнути максимально зберегти первісні матеріали, техніку художника та оригінальний задум, уникаючи радикальних змін, які можуть змінити вигляд або сутність твору. Усі реставраційні роботи повинні бути зворотними, щоб у майбутньому можна було видалити внесені зміни без шкоди для оригіналу, зберігаючи при цьому баланс між відновленням функціональної стійкості картини та її автентичності [2].

Використання спеціалізованих матеріалів. Реставратори застосовують матеріали, що максимально відповідають оригінальним компонентам твору, але при цьому мають кращі консерваційні властивості. Наприклад, для зміцнення фарбового шару використовують синтетичні смоли, що не вступають у хімічні реакції з оригінальними фарбами, а для дублювання полотна – тканини, подібні за структурою до оригінальних. Важливо, щоб ці матеріали були зворотними, тобто могли бути видалені без пошкодження картини в майбутньому, що забезпечує їх сумісність з етичними вимогами реставрації [4].

Професійна експертиза. У реставрації живопису передбачає комплексне дослідження твору для визначення його стану, автентичності та художньої цінності. Вона включає аналіз матеріалів, техніки виконання, попередніх реставрацій та пошкоджень за допомогою сучасних методів, таких як рентгенографія, інфрачервоне сканування та хімічний аналіз пігментів. Експертиза дозволяє оцінити

ступінь втручання, необхідного для збереження картини, і прийняти обґрунтовані рішення щодо методів відновлення, що мінімізують ризик пошкодження оригіналу. Вона також допомагає підтвердити авторство твору, визначити його вік та історичну значущість [5].

Етичні питання. В реставрації живопису стосуються збереження автентичності твору та мінімального втручання у його структуру. Основний етичний принцип полягає в тому, що будь-які зміни мають бути зворотними, аби в майбутньому можна було повернутися до оригінального стану твору без шкоди для нього. Реставратор повинен поважати авторський задум, не змінювати художній стиль і не додавати нових елементів, що можуть спотворити первісний вигляд картини. Також важливо враховувати, щоб втручання не впливало на історичну чи культурну цінність твору, залишаючи його доступним для майбутніх поколінь у найбільш автентичному вигляді [2].

Документація процесу. Кожен етап процесу реставрації слід ретельно фіксувати за допомогою фотографій, письмових звітів та інших документів, щоб забезпечити їх подальше використання та збереження в архівах [4].

Контроль якості. Контроль якості в процесі реставрації полотна є критично важливим етапом, що включає оцінку стану твору, тестування матеріалів на сумісність, документування всіх етапів реставрації та моніторинг змін після завершення робіт. Залучення незалежних експертів для оцінки результатів забезпечує об'єктивність і високий стандарт виконання реставраційних заходів, що сприяє збереженню культурної спадщини [5].

У результаті нашого дослідження, в якому досліджено всі процеси реставрації живопису на полотні, то з них ключовими аспектами є: аналіз пошкоджень, вибір методів відновлення, збереження автентичності, використання спеціалізованих матеріалів, професійна експертиза, етичні питання, документація процесу та контроль якості. Кожен з цих етапів сприяє не лише відновленню фізичного стану твору, але й збереженню його історичної, художньої та культурної цінності. Важливість мінімального втручання та зворотності реставраційних робіт підкреслює необхідність дотримання етичних принципів, що забезпечують збереження автентичності твору для майбутніх поколінь. Таким чином, комплекс-

сний підхід до реставрації є запорукою успішного збереження культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Бєлак О. Особливості реставрації ікони «Перенесення мощів Св. Миколая» кінця XVIII – початку XIX ст. з фондів Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. *Могиланські читання 2009 року*. 2010. С. 363-369.
2. Дзендзелюк Л., Льода Л. Етичні й естетичні засади консерваційно-реставраційної діяльності. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2011. №3. С. 222-232.
3. Титов М.Ф. Визначення та опис стану збереженості творів станкового живопису. Луганськ: Світлиця, 2007. 36 с.
4. Чиркова Н. Етапи розвитку реставрації в Україні XX – початку XXI століття. *ВІСНИК Львівської національної академії мистецтв*. 2021. №45. С. 158-164.
5. Науково-дослідний відділ реставрації творів олійного живопису. URL: http://restorer.kiev.ua/?page_id=31 (дата звернення: 20.10.2024).

Роман МУДРИК,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник – Наталія УРСУ,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

УНІКАЛЬНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗЧИСТКИ ПОЛОТНА ЗІ СКЛАДНИМ САРЖЕВИМ ПЛЕТІННЯМ

Реставрація полотен зі складним саржевим плетінням – це справжнє мистецтво, яке вимагає від реставратора не лише технічних навичок, а й глибоких знань матеріалознавства та історії мистецтва. Саржеве плетіння, зі своїм характерним діагональним рубчиком, надає полотну особливу міцність і стійкість до деформацій, але водночас робить його структуру вкрай чутливою до будь-яких зовніш-

ніх впливів. Кожна ниточка в такому полотні взаємодіє з іншими за складним алгоритмом, утворюючи міцну, але тонку сітку. Саме ця складність і робить реставрацію полотна зі саржевим плетінням таким делікатним процесом.

Одним з найважливіших етапів реставрації є ретельне дослідження полотна. Реставратор повинен не лише визначити тип саржевого плетіння, а й оцінити стан волокон, ступінь пошкодження, а також характер забруднень. Цей етап є ключовим для розробки індивідуального плану реставрації, який враховуватиме всі особливості конкретного полотна.

Після візуальних досліджень та опису, настає етап очищення поверхні полотна від шарів бруду, лаку та інших забруднень, які накопичуються з часом. Для цього застосовується комплекс методів, що включають як механічне, так і хімічне очищення. Механічне очищення за допомогою м'яких щіток та скальпеля є особливо делікатним і дозволяє уникнути пошкодження волокон [3, с.42].

Особливу увагу слід приділяти розчистці скальпелем. Цей інструмент дозволяє точно видалити локальні забруднення та підняті волокна. Однак неправильне використання скальпеля може призвести до пошкодження тканини. Абсолютно необхідно проводити розчистку скальпелем строго за напрямком волокон. Це дозволяє уникнути розривів і пошкоджень структури плетіння [2, с.224]. Руки скальпеля мають бути плавними і впевненими, щоб не травмувати волокна. Кут, під яким тримається скальпель, впливає на глибину проникнення в тканину. Чим менший кут, тим менша ймовірність пошкодження волокон. Сила натиску на скальпель також має бути мінімальною. Занадто сильний тиск може призвести до прориву тканини. Не менш важливим в процесі очистки є саме місце проведення реставрації, яскраве і рівномірне освітлення робочої зони дозволяє реставратору краще бачити структуру тканини і контролювати процес очищення.

Хімічне очищення доповнює механічне і дозволяє видалити більш стійкі забруднення. Однак вибір хімічних реагентів повинен бути дуже обережним, оскільки агресивні речовини можуть пошкодити як фарбу, так і волокна тканини. Зазвичай використовують нейтральні миючі розчини з низьким рівнем рН, які не проникають глибоко

в структуру тканини, але ефективно видаляють поверхневі забруднення [1, с.240].

У процесі реставрації картини «Чудесний улов риби» було застосовано саме такий комбінований підхід. Завдяки делікатній роботі вдалося зберегти оригінальну структуру саржевого плетіння картини.

Складність структури саржевого переплетення робить такі полотна особливо вразливими до пошкоджень, тому реставрація є справжнім мистецтвом збереження культурної спадщини. Кожен етап реставрації, від ретельного дослідження до фінального очищення, вимагає індивідуального підходу та врахування всіх нюансів. Комбінація механічних та хімічних методів очищення, при правильному застосуванні, дозволяє ефективно видалити забруднення без шкоди для структури тканини. Ключовими аспектами успішної реставрації є глибоке розуміння структури саржевого плетіння, делікатність у роботі, правильний вибір методів та матеріалів, а також індивідуальний підхід до кожного полотна. Завдяки професійній реставрації, ми маємо можливість зберегти для нащадків унікальні твори мистецтва, створені на полотнах зі складним саржевим плетінням, та насолоджуватися їхньою красою ще багато років.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко О.В. Технологія та практика реставрації творів живопису. Харків: Харківська державна академія дизайну та мистецтв, 2014. 240 с.
2. Станкевич Н.В. Технологія реставрації станкового живопису. Київ: Світогляд, 2010. 224 с.
3. Тимченко Т.Р. Методи захисту основ станкового живопису: історія та сучасні технології. Київ, 2015. 42 с.

Світлана НИКОЛАЙШИН,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – Тетяна БОРИСОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

У складні часи, які нині переживає увесь український народ, одним із основних завдань сучасного вчителя є виховання у зростаючого покоління патріотичних почуттів, поваги до славетного історичного минулого своєї країни, пошани до героїзму її нинішніх захисників, адже саме це є запорукою нашої перемоги і успішного майбуття України.

У наукових джерелах поняття «патріотизм» розглядається як досить складне й багатоаспектне явище. Зокрема, він визначається як одна із найбільш значущих суспільних цінностей, оскільки з'єднує у єдине ціле соціальний, політичний, духовно-моральний, культурний, історичний та ін. компоненти, при цьому комплексно віддзеркалює емоційно-піднесене ставлення до своєї Батьківщини [1].

У Концепції НУШ зазначено, що одним із її основних орієнтирів має стати плекання у здобувачів загальної середньої освіти української ідентичності і спрямованість на патріотичне виховання школярів [2].

Надзвичайно велику кількість патріотичних ідей несуть твори сучасних композиторів, музичні композиції популярних серед сучасної молоді гуртів, співаків, які можуть виступати потужними засобами виховання юних патріотів своєї держави, вчити зростаюче покоління шанувати українську історію, героїчну минувшину власного народу, зберігати унікальні традиції, культурні цінності, самовіддано служити на користь своєї Батьківщини.

Нині українська музика є надзвичайно розмаїтою й багатожанровою. Так, велика кількість яскравих й самобутніх музикантів, серед яких солісти, гурти, інструментальні та хорові колективи тощо, виконують власні компо-

зиці у стилі кантрі, у жанрах рок-музики, поп-музики, блюзу, хіп-хопу тощо.

Популярними сьогодні є музичні твори військової тематики, зокрема пісні, у яких оспівуються подвиги героїв, що захищають нашу країну, музичні композиції, що закликають співвітчизників підніматись на боротьбу із загарбниками, чинити їм потужний опір, вірити у світле майбутнє та Перемогу.

Досить влучно охарактеризував стан сучасної музичної культури відомий український радіоведучий та музикознавець Р. Коляда: «Війна впливає як на музикантів, так і на всіх інших людей, вона спричиняє дуже сильні зрушення в психіці. Вона травмує, вона завдає болю, вона лякає. Війна показує що вся звична світобудова руйнується, іноді просто в одну миттєвість, іноді розтягнуто в часі. А позаяк музикант – це така істота, яка свої психічні процеси не просто переживає, проплакує чи носить в психотерапію, а виражає назовні у вигляді своїх творів, переосмислено, цей процес стає властивий кожному митцю... Тому що це дозволяє, без перебільшення мільйонам людей, пережити весь це жах, який відбувається з ними особисто з їх близькими, з їх країною, з їх суспільством, ба більше з цілим світом. Тому що нема напевно вже жодної країни де б не чули про Україну, де б не бачили цих жахів...» [3, с.2].

У наш час створена значна кількість пісень військово-патріотичної тематики, які виконують популярні серед українців співаки або музичні колективи, гурти тощо. Так, на Євробаченні з успіхом було представлено композицію «Stefania» у виконанні Kalush Orchestra.

Лідер гурту «Бумбокс» А. Хливнюк подарував друге життя відомій українській народній пісні «Ой, у лузі червона калина», яку він виконав у Києві, на Софіївській площі одразу після російського вторгнення на територію нашої країни.

Болем війни, патріотичними почуттями, прагненням до Перемоги пронизані музичні композиції таких сучасних музикантів, як: Макс Барських (композиція «Буде весна»); гурт «Один в каное» (пісня «У мене немає дому»); гурт «Океан Ельзи» («Обійми», «Не твоя війна»), Т. Боровик («Байрактар»); Х. Соловій («Українська лють») та ін.

У шкільному освітньому процесі українська сучасна музика як інструмент патріотичного виховання учнів мо-

же використовуватись як на уроках інтегрованого курсу мистецтво, так і у процесі проведення шкільних музичних конкурсів, концертів, творчих проєктів, виховних театралізованих заходів тощо.

Наприклад, дієвим засобом патріотичного виховання здобувачів ЗЗСО є ігрове завдання інтегративного характеру «Співаюча картина» (після аналізу-інтерпретації картини українського художника Олега Шупляка «Над рідною землею» вчитель може запропонувати учням дібрати музичний супровід до неї, використовуючи фрагменти відомих пісень сучасних вітчизняних виконавців).

Для аудиторії молодших школярів корисним стане ігрове завдання з умовною назвою «Український ді-джей», у межах якого діти повинні підібрати зразки сучасної танцювальної музики у виконанні українських музикантів і самостійно скласти програму дискотеки, яка проводитиметься у позаурочний час. Виступаючи у статусі «ді-джеїв», вони знайомляться із кращими зразками сучасної вітчизняної пісенної культури, що сприятиме виховуванню поваги до талановитого українського народу, зокрема до сучасних українських музичних діячів, співаків та композиторів.

Доцільно також запропонувати молодшим школярам на інтегрованому уроці «Мистецтво» виконати творче завдання, зміст якого полягає у створенні елементарного власного інструментального супроводу до композиції сучасного українського гурту ONUKA «Душа народу», написаної у стилістиці електро-фольк. Хоч учні визначеного віку здатні створити музичний акомпанемент лише за допомогою гри кількох звуків на знайомому їм дитячому музичному інструменті (сопілочці), цінним є те, що вони долучатимуться до самостійної інтерпретації такого незвичного для них стилю сучасної вітчизняної музики, як електро-фольк.

Така діяльність забезпечуватиме вирішення низки художньо-педагогічних завдань, серед яких: популяризація серед здобувачів ЗЗСО творчості сучасних українських музикантів; активізація інтересу школярів до сучасної української музичної культури; пропагування серед аудиторії учнів музичних композицій патріотичної спрямованості; формування у зростаючого покоління позитивного ставлення до держави, її героїв, історичної минувшини тощо; формування у школярів на основі спеціально підібраного

музичного репертуару національної ідентичності, сприяння в усвідомленні власної приналежності до своєї Батьківщини, до народу, його історичної пам'яті тощо; формування патріотичних поглядів, ідей та переконань засобами кращих зразків сучасної української музики.

Список використаних джерел:

1. Івченко Ю. В. Соціально-філософський зміст патріотизму. URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/388/1/> (дата звернення 19.10.2024).
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konceptczyva.pdf> (дата звернення 20.10.2024).
3. Українська музика підкорює світ. Серія публікацій «Українська культура під час війни». URL: <https://presspoint.in.ua/2022/05/02/ukrainska-muzyka-pidkoryuie-svit-seriia-publikatsij-ukrainska-kultura-pid-chas-vijny/> (дата звернення 19.10.2024).

Анастасія ОРЕШИНА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

*Науковий керівник – **Наталія УРСУ,**
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва*

ВІДНОВЛЕННЯ ДВОБІЧНИХ ІКОНОПИСНИХ ЗОБРАЖЕНЬ В СУЧАСНІЙ РЕСТАВРАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

Одним із важливих елементів церковного простору є хоругви. У храмовому інтер'єрі та під час богослужінь хоругва, як прапор, символізує тріумф Христової Церкви. Вони представляють церкву під час процесій, що відбуваються в честь різних свят або урочистих подій. За їхньою іконографією можна визначити, до якого конкретного храму належить громада. Хоругви супроводжують усі святкові процесії, зокрема під час Богоявлення, Великодня, храмового свята, а також під час процесій із чудо-

творною іконою чи зустрічі поважних осіб. Мета цієї роботи – дослідити роль хоругви в українському сакральному мистецтві та проблеми під час реставрації двосторонніх ікон на полотняній основі.

Хоругви виконували важливу роль в суспільстві, символізуючи певну територію, володаря чи спільноту і відображаючи їхні характерні риси. Вони не лише ідентифікували належність, але й формували культурні традиції. За даними досліджень Р. Косів [1, с.371], церковні хоругви, на відміну від світських, були зосереджені на християнських цінностях та ідеях, що підкреслювало їхнє призначення як знака Христової церкви. Вони часто містили символіку, пов'язану з вірою, святими або біблійними сюжетами, що додавало їм особливої значущості. Такі хоругви стали важливим елементом церковного інтер'єру, не лише прикрашаючи простір, а й служачи предметами, що вказують на священність місця. На підставі матеріалів Н. Цвях, вони використовувалися під час богослужінь, процесій та інших релігійних обрядів, надаючи їм урочистості та символізуючи єдність віруючих. Таким чином, церковні хоругви поєднували в собі естетичну, духовну та соціальну функції.

Як зазначають богослови, церковні хоругви символізують ангелів у білосніжних або кольорових одягах. Триумфальний характер хоругви підкреслюється іконографією Воскреслого Христа, який у західноєвропейському мистецтві з XII століття зображується з хоругвою в руках. В українському іконописі це зображення поширюється під впливом Заходу з XVII століття. У середньовічних мініатюрах з хоругвою також зображували алегоричну фігуру Церкви [3, с.129].

За твердженням авторів ресурсу Risu [2], сьогодні двосторонній живопис залишається малодослідженим феноменом у сфері образотворчого мистецтва. Існує лише невелика кількість наукових робіт, присвячених консервації церковних хоругв на полотняній основі, де розглядають основні проблеми, що виникають під час їх збереження та реставрації. Відновлення творів мистецтва відіграє ключову роль у збереженні культурної спадщини, особливий інтерес викликає реставрація об'єктів, на яких зображення знаходяться з обох сторін.

Збереження обох сторін на оригінальній основі є одним із найскладніших завдань для реставраторів. Поділ

двостороннього живопису, навіть при успішному виконанні, не лише змінює первісний вигляд твору, але й може стати причиною його майбутнього пошкодження. Тому реставраційні роботи зазвичай проводяться одночасно з обома сторонами. Складність полягає в тому, що неможливо працювати безпосередньо з основою, і всі процеси консервації та реставрації доводиться здійснювати через фарбовий шар лицьової або зворотної сторони. Ще однією особливістю є те, що наявність різного ґрунту (або його відсутність з одного боку), а також різна товщина, фактура і щільність живописного шару призводять до неоднакового тиску між двома шарами фарби на одній основі. Це створює ризики під час натяжки полотна в процесі реставрації. Крім того, кожна сторона знаходиться в різному стані збереження і потребує індивідуального підходу, як за рівнем інтенсивності впливу (температура, тиск, експозиція тощо), так і за якістю використовуваних матеріалів, таких як натуральні або синтетичні клеї [4, с.38].

Отже, українська церковна хоругва є по-справжньому унікальним явищем, що відображає не лише релігійні цінності народу, але й становить важливу складову національної культурної спадщини. Така ікона – не просто елемент церковної традиції, а й символ єдності народу, його духовної сили та віри. Хоругва демонструє глибокий зв'язок між релігійними переконаннями та національною самосвідомістю, підтримуючи почуття належності до спільної історії та культури. Вона також є свідченням національної ідентичності, віддзеркалюючи історичні та культурні зміни в українському суспільстві, уособлюючи ідеали та символи нації. Збереження хоругв має надзвичайне значення для майбутніх поколінь. Без належної реставрації та консервації багато з цих унікальних артефактів можуть бути втрачені назавжди. Слід усвідомлювати, що такі ікони є не лише матеріальним свідченням історії, але й продовженням традицій, які об'єднують народ у його духовній та культурній спадщині.

Список використаних джерел:

1. Косів Р. Українські хоругви. Київ: Оранта, 2009. 371 с.
2. Українські церковні хоругви. URL: https://risu.ua/ukrayinski-cerkovni-horugvi_n99708 (дата звернення: 20.10.2024).

3. Цвях Н. Плащаниці і хоругви, як елементи сакральної традиції (за матеріалами фондів національного заповідника «Замки Тернопілля»). *Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення*: збірник наук. праць Міжнародної наукової конференції. 06-07 грудня 2013. Львів: Музей Українського Католицького Університету, 2013. 129 с.
4. Tičkaitė M. Conservation of Banners with Double-Sided Oil Paintings: An Experiment on the Assembly of Separately Restored Pieces. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. 2023. №108. P. 38.

Дана СУХАНОВА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник – Олена ПРЯДКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Формування естетичної свідомості школярів є важливою складовою їхнього загального розвитку. Особливо значущим цей процес стає на уроках мистецтва, де учні мають змогу не лише сприймати твори культури, а й творити власні. Формування умінь бачити і розуміти красу навколишнього світу – одна з головних цілей естетичного виховання учнів у школі. Василь Сухомлинський вважав мистецтво мовою почуттів і думок. Він підкреслював важливість естетичного виховання в процесі формування гармонійної особистості, наголошуючи на тому, що мистецтво розвиває в учнів здатність сприймати красу як життєву цінність [1].

Уроки мистецтва в школі – це не просто процес передачі знань, а й розвиток творчих здібностей учнів. Зокрема, Михайло Драгоманов вважав, що освіта повинна бути орієнтована на «всебічний розвиток особистості», включаючи і художнє виховання, як одну з важливих складових цього процесу [2]. На уроках мистецтва школярі навчаються виражати власні емоції через творчість, що допомагає їм розвивати емоційну чутливість. Як підкреслює Олена Поташник, дослідниця проблем художньої освіти:

«Творчість є важливою формою естетичного пізнання світу, а мистецька діяльність активізує процес розвитку інтелектуальних та емоційних якостей дитини» [3, с.35].

Вчені називають естетичною свідомістю «духове утворення особливого роду, що характеризує естетичне ставлення людини чи суспільства до дійсності» [4]. Уроки мистецтва відіграють важливу роль у розвитку естетичної свідомості учнів, формуючи у них здатність сприймати, розуміти і цінувати красу. Цей процес тісно пов'язаний з формуванням моральних цінностей, оскільки естетичне сприйняття світу впливає на загальне світосприйняття та моральні засади особистості.

Формування естетичної свідомості відбувається не лише на уроках мистецтва, але потребує інтеграції естетичного виховання в інші предмети. Наприклад, уроки літератури можуть сприяти глибшому розумінню естетичних ідеалів, розвиваючи в учнів здатність відчувати ідею та емоційний заряд творів. Математика також може допомогти у розвитку естетичної свідомості, адже геометричні форми і пропорції часто є базою для розуміння гармонії та краси в образотворчому мистецтві.

Психологи також звертають увагу на зв'язок естетичного виховання з емоційним розвитком дитини. Лев Виготський, визначний український психолог, наголошував, що емоції є невід'ємною частиною процесу пізнання, в тому числі й естетичного. Він вважав, що мистецтво розширює межі людського досвіду, допомагає учням пізнавати світ через відчуття і емоції, а не лише через раціональне мислення [5].

Сучасні технології відкривають нові можливості для формування естетичної свідомості. Використання мультимедійних ресурсів, цифрових інструментів для створення мистецьких творів, онлайн-музеїв і галерей – усе це може стати потужним стимулом для естетичного розвитку школярів. Такі ресурси допомагають дітям знайомитися з шедеврами світового мистецтва, що розширює їхній кругозір і сприяє формуванню більш глибокого естетичного сприйняття.

Таким чином, естетична свідомість школярів формується через різноманітні педагогічні інструменти та методи, які виходять за межі традиційного уроку. Це багатовекторний процес, який включає як мистецьку, так і психологічну, моральну та інтелектуальну складові розвитку

особистості учнів. Важливо, щоб учителі усвідомлювали значення естетичного виховання та використовували всі можливі ресурси для його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Василь Сухомлинський: Наукові праці / [упоряд. та наук. ред. П. Сікорський, Д. Герцюк]. Львів: Бадікова Н.А., 2018. 252 с.
2. Драгоманов М. Педагогічні твори. Київ: Освіта, 1991. 290 с.
3. Поташник О. Мистецька освіта в Україні. Львів: ЛНУ, 2010. 120 с.
4. Естетична свідомість. Її структура та специфіка. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10557/#google_vignette (дата звернення: 15.10.2024).
5. Виготський про дитячу творчість. *На Урок*. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-l-s-vigotskiy-pro-dityachu-tvor-chist-19444.html> (дата звернення 15.10.2024).

Вікторія ТИМЧИШИНА,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти Спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)*

*Науковий керівник – Людмила ВОЄВІДКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В НУШ

Головним завданням освіти на сучасному етапі реформування освіти стає створення умов для формування громадянської компетентності. Людина – громадянин, особистість яка усвідомлює важливість демократичних цінностей, усвідомлює зв'язок між правами і свободами індивіда та громадянською відповідальністю, та повинна бути готовим до компетентної участі у суспільному житті.

Л. Воевідко наголошує на нових підходах до підготовки майбутніх вчителів до роботи в НУШ задля належного виконання професійних обов'язків в освітньому процесі з формування, в тому числі, й громадянських компетентностей учнів НУШ: «Агресивна війна російської федерації

проти нашої суверенної держави вносить безліч коректив, які необхідно враховувати нині у підготовці вчителя / вчительки до роботи в Новій українській школі. Мистецька складова процесу становлення особистості учня / учениці потребує прискіпливої уваги та фундаменталізації цього процесу, а отже, потребують інтенсифікації, системності та сучасності підходи до підготовки вчителя музичного мистецтва в закладах вищої освіти» [1, с.353].

Аналіз практичної діяльності свідчить про те, що сучасна історична і правова освіта в середній школі лише в деякій мірі спрямована на формування громадянської компетентності учнів, а основна увага приділяється формуванню історичних і правових знань. Таким чином, увага до формування громадянської компетентності учнів в контексті розвитку громадянської освіти в Україні, практика вивчення історії та правознавства в школі, а також теоретична і методична база із зазначеної проблеми обумовили вибір та актуальність теми моєї роботи.

Мета дослідження полягає у розкритті проблеми громадянської компетентності учнів як однієї з найважливіших завдань сучасного виховання людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство стане осередком реалізації її творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів.

Удосконалення загальної освіти спрямоване на переорієнтацію процесу навчання, на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодіти новими знаннями. Сучасна молода людина об'єктивно змушена бути більш мобільною, інформованою, критично і творчо мислячою, а значить і більш мотивованою до самонавчання і саморозвитку. Сучасний розвиток шкільної освіти пов'язаний з впровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації освітнього процесу в Новій українській школі.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє

людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності.

Компетентність – стосовно структури змісту освіти, який побудовано в сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах – за предметним, – виводить мету та рівень, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті. Такі результати можна спрогнозувати безліч (у сфері когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній).

Освіта спрямовує людину на формування нових життєвих компетентностей, стратегій, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності й відповідальності. Виховати в учня громадянську компетентність та відповідальність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків та поведінки здобувачів освіти в Новій українській школі.

Важливого значення в освітньому процесі НУШ надається патріотичній самосвідомості паралельно з громадянською відповідальністю і мужністю, готовністю трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет держави. Це також повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію [2].

Варто наголосити, що О. Пометун визначила, що складовими структури громадянської компетентності школяра є три компоненти:

- ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтири);
- діяльнісний (уміння й навички);
- процесуальний або особистісно-творчий (стосується сфери самореалізації).

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Тому школа повинна здійснити підготовку молоді до активної участі у житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності.

Формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти має на меті сприяти як формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності.

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Список використаних джерел:

1. Воевідко Л.М. Виклики сьогодення: сучасні вимоги до підготовки вчителя музичного мистецтва. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів*: матеріали V Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 березня – 2 квітня 2024 року) / упоряд.: Л.І. Ткаченко, В.М. Шульга. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 353-359.
2. Воевідко Л.М. Формування педагогічної майстерності у здобувачів вищої освіти шляхом реалізації предметних (фахових)

- компетентностей. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 27 (2-2019) С. 167-174.
3. Нова Українська Школа: «Як навчати учнів громадської компетентності на будь якому уроці». URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-navchaty-uchniv-gromadyanskoyi-kompetentnosti-na-bud-yakomu-urotsi/>
  4. Освіта на основі життєвих навичок. Розділ 1. Нова парадигма у глобальному світі. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

Михайло УНГУРЯН,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник – Тетяна СОВІК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ МУЗИКИ

Музично-естетичне виховання учнів закладів загальної середньої освіти засобами української народної музики виступає важливою складовою цілісного виховного процесу, що забезпечує формування патріотичних почуттів, музичного смаку, мистецького світогляду та реалізується під час уроків мистецтва, музичного мистецтва та позакласної музично-виховної діяльності здобувачів освіти. Учителю мистецтва, музичного мистецтва виступає тьютором, координатором музично-виховної роботи з учнями, тому саме від нього залежить який зміст буде вкладено в музично-виховну діяльність в закладі загальної середньої освіти.

Згідно з потребами сучасного суспільства, виховний процес у закладах загальної середньої освіти повинен спрямовуватися на формування творчої, культурної особистості, спроможної креативно виконувати різні завдання, спроможної бачити і сприймати красу навколишнього

світу в усій різноманітності, мати власну думку і власну оцінку будь-якого музичного твору.

Скарби української музичної класики – неоціненне багатство для здійснення музично-естетичного та патріотичного виховання учнів. До шкільного музичного репертуару зі слухання і співу на уроках мистецтва та позакласної музично-виховної роботи закладу загальної середньої освіти входять кращі зразки української музичної класики:

- 1 клас: ознайомлення та вивчення українських народних пісень «Мак», «Женчичок-брєнчичок», «Гра у зайчика» в обробці М. Леонтовича. Під час роботи над означеними творами доцільно застосовувати ігрові технології (інсценізація пісні, музично-ритмічна діяльність) та інтерактивні методи (театралізація пісні, метод сторітелінгу [3], проблемно-пошуковий діалог).
- 2 клас: вивчення творів «Дударик», «Над річкою бережком» в обробці М. Леонтовича. Для кращого сприйняття художнього образу вказаних творів учителю слід застосовувати метод сторітелінгу, щоб краще занурити дітей в традиції та звичаї українського народу; інтегративні технології (залучення образотворчого мистецтва: показ картини С. Васильківського «Чумацький Ромоданівський шлях»).
- 3 клас: українські народні пісні «Грицю, Грицю, до роботи», «В полі-полі плужок ходить», «Щедрик» в обробці М. Леонтовича. В хоровій мініатюрі «Щедрик» М. Леонтович використав поліфонічний прийом розвитку. Діти знають, що щедрівки – це календарно-обрядові пісні. Вчитель, використовуючи метод сторітелінгу [3], пояснює, що щедрівки виконували ще у дохристиянські часи. Хоча наспів ніби й простий, однак композитор розкриває його зміст кожного разу у новому звучанні куплету. Добре запропонувати учням прослухати й порівняти звучання твору у виконанні хору «Дударик» з обробкою львівського композитора Ю. Ланюка для камерного оркестру. Тільки тоді школярі відчують, як одвічна простенька мелодія завдяки таланту майстра може перетворитися в яскравий твір професійної академічної музики (чи хорової, чи інструментальної).
- 4 клас: учні вивчають прості, доступні за змістом хори «Було літо», «Ой у полі жито», «Пливе човен» в обробці М. Леонтовича і порівнюють з неперевершеними каз-

ками обробок пісень «Із-за гори сніжок летить», «Гаю, гаю зелен розмаю», «Ой з-за гори кам'яної». Доцільним є знайомимо учнів з оригінальним твором М. Леонтовича – незакінченою фантастичною оперою «На русалчин Великдень», написаною за казкою Б. Грінченка, музика якої пройнята народними словами [1].

- 5-7 класи: тематика українських народних творів надзвичайно різноманітна і широка: «Зашуміла ліщинька», «Праля», «Піють півні», «Ой з-за гори кам'яної» (обробка М. Леонтовича), у яких відображено важку жіночу долю, побут простого українського села. Під час вивчення вказаних творів в учнів розвивається емпатія, співчуття, уміння досягнути нелегкий шлях власного народу [2].

Формування цілісної особистості на сучасному етапі має особливу актуальність і значимість. Цілеспрямоване і систематичне вивчення яскравих зразків української народної музики слугує дієвим засобом музично-естетичного виховання здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти. Особливості творів народного музичного мистецтва, їх образність, яскравість, емоційність відповідають психологічним можливостям сприйняття учнів, несуть вагомий виховний потенціал, впливають на формування творчої особистості.

Список використаних джерел:

1. Гумінська О. Уроки музики в загальноосвітній школі. Тернопіль, 2003. 104 с. URL: https://www.bohdan-books.com/userfiles/file/books/lib_file_727317575.pdf?srsltid=AfmBOoo-QDLc2edKmwMZzSlc-nMUek3urBmsw_901nPfpbl6_oy38llmFP
2. Масол А., Калініченко О. Мистецтво: підручн. інтегрованого курсу для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 272 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2804-mystectvo-masol-7-klas-2024.html>
3. Совік Т. В. Застосування методу «сторітелінг» у ході вивчення дисциплін «Практикум шкільного музичного репертуару» та «Хорове диригування». *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. 2021. №31 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2021. С. 20-25. URL: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2021.31.03>

Максим ЧОРНИЙ,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)*

Науковий керівник – Людмила ВОЄВІДКО,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В НУШ

З початком функціонування Нової української школи (НУШ) в освітньому процесі все більше уваги приділяється творчому та естетичному розвитку учнів. На цьому шляху інноваційні технології відкривають нові можливості для вивчення мистецтва, надаючи учням змогу досліджувати його у новому, інтерактивному форматі. Уроки мистецтва, що є невід'ємною частиною програми НУШ, сприяють формуванню креативних навичок, які є важливими для сучасного суспільства. Залучення інноваційних технологій, зокрема, дає змогу підвищити якість освіти, залучити учнів до мистецької діяльності та адаптувати навчання до інтересів сучасних здобувачів освіти.

Інноваційні технології надають можливість інтегрувати мистецтво у сучасний освітній процес, пропонуючи нові методи навчання, що базуються на інтерактивності та візуалізації. Вони не лише роблять навчання цікавішим, але й сприяють розвитку у дітей практичних навичок. Наприклад, візуалізація мистецьких об'єктів через AR та VR, використання додатків для малювання і створення музики дозволяють учням досліджувати різноманітні напрями мистецтва та створювати власні роботи.

Використання інноваційних технологій дозволяє підвищити рівень міждисциплінарного навчання, інтегруючи елементи інших предметів у вивчення мистецтва. Наприклад, на уроці можна поєднати історичні знання з віртуальними турами музеями, які дозволяють учням поглиблювати знання та розуміння мистецтва у його історичному контексті.

Варто наголосити на основних інноваційних технологіях для уроків «Мистецтва» таких як – **мультимедійні матеріали**. Використання відеороликів, анімацій та

віртуальних турів музеями дозволяє учням не лише спостерігати за творчими процесами, а й віртуально побувати в музеях чи галереях, спостерігати за відомими творами мистецтва та аналізувати їхню структуру та стиль.

Цікавими та діяльними на уроках є технології доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR). Завдяки VR учні можуть переміщуватися в часі й просторі, досліджуючи архітектуру різних епох або твори мистецтва у 3D. AR дає можливість накладати зображення на реальні об'єкти, що особливо корисно для вивчення будівель чи скульптур.

Також варто використовувати на уроках «Мистецтва» онлайн-інструменти для малювання та дизайну. Інструменти, як Tinkercad [1], Canva [2], ArtRage [3], дозволяють учням створювати власні дизайни, зберігати їх у цифровому форматі та використовувати для подальших проєктів. Такі програми розвивають просторове мислення і художній смак здобувачів освіти в Новій українській школі.

Ефективним інструментом для уроку мистецтва в НУШ – є платформи для створення музики. Програми GarageBand [4] чи Soundtrap [5] дозволяють створювати музику, комбінуючи різні звуки та інструменти. Це не лише допомагає розвивати музичні здібності, але й стимулює креативне мислення, коли учні створюють унікальні музичні твори.

Цікавим доповненням для проведення ґрунтовних уроків є графічні планшети та інтерактивні дошки. За допомогою графічних планшетів здобувачі освіти можуть створювати точні й деталізовані малюнки, а інтерактивні дошки дозволяють працювати разом над проєктами, редагувати й обговорювати творчі ідеї в реальному часі й таким чином здобувати знання й компетентності в мистецькій галузі.

Наведемо приклади успішного застосування інноваційних технологій на уроках «Мистецтва». Інноваційні технології вже активно застосовуються на уроках мистецтва в багатьох школах. Наприклад, інтеграція VR-технологій дозволяє учням відвідувати музеї світового рівня, такі як Лувр чи Метрополітен-музей, без потреби виходити з класу. Учні можуть взаємодіяти з віртуальними об'єктами, наближаючи їх і розглядаючи деталі, що значно розширює їхнє розуміння мистецтва.

Застосування цифрових інструментів для малювання допомагає створювати персоналізовані роботи, які здобувачі освіти Нової української школи зберігають і аналізують з часом. Це важливо для розвитку вміння самостійно оцінювати свої твори, покращуючи їх у подальшому. Учні також можуть ділитися своїми роботами на освітніх платформах, отримуючи зворотний зв'язок від вчителів та однокласників.

Залучення інноваційних технологій до уроків мистецтва має кілька важливих переваг:

- **покращення уваги та концентрації:** візуальні матеріали та інтерактивні завдання привертають увагу, допомагаючи учням краще засвоювати навчальний контент;
- **підвищення інтересу до предмета:** новітні технології дозволяють учням активно брати участь в освітньому процесі, пробуджуючи інтерес до мистецтва та формуючи естетичний смак та ціннісні орієнтації;
- **індивідуалізація навчання:** інноваційні технології дозволяють адаптувати завдання під здібності й інтереси кожного учня, що забезпечує гнучкий підхід до навчання;
- **розвиток різних стилів навчання:** технології допомагають працювати з різними типами учнів – візуалів, аудіалів та кінестетиків, що робить уроки більш універсальними та діяльними.

Хоча використання інноваційних технологій має очевидні переваги, їх впровадження також пов'язане з певними викликами:

- **потреба в підготовці вчителів:** необхідно проводити спеціальні курси для вчителів, щоб вони могли ефективно використовувати технології на уроках;
- **технічне забезпечення:** у багатьох школах ще не вистачає ресурсів для повного забезпечення класів необхідним обладнанням.
- **методичне забезпечення:** потрібно розробити навчальні матеріали, які враховуватимуть використання інноваційних технологій і допомогатимуть вчителям інтегрувати їх в освітній процес.

Інноваційні технології відкривають нові горизонти для викладання мистецтва, роблячи навчання інтерактивним, цікавим та більш персоналізованим. Уроки «Мистецтва» в НУШ із застосуванням технологій сприяють розвитку креа-

тивності, критичного мислення та вміння працювати з сучасними інструментами, які є важливими для майбутнього учнів. Впровадження нових методик і забезпечення ЗЗСО відповідними ресурсами – є важливим завданням, адже лише так можна створити умови для гармонійного, системного та ефективного розвитку майбутнього покоління.

Список використаних джерел:

1. TinkerCad – застосунок для 3D дизайну. URL: <https://www.tinkercad.com>
2. Canva – безкоштовний онлайн-інструмент онлайн дизайну. URL: https://www.canva.com/uk_ua/
3. ArtRage – безкоштовний онлайн-інструмент для цифрового малювання. URL: <https://www.artrage.com>
4. GarageBand – програма для створення музики. URL: <https://apps.apple.com/ru/app/garageband/id408709785>
5. Soundtrap – безкоштовна програма для створення музики. URL: <https://www.soundtrap.com/musicmakers>

Ольга ШЕВЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник – Сергій ЛУЦЬ,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

АСПЕКТИ РЕГЕНЕРАЦІЇ ПРОРИВІВ У ТВОРАХ СТАНКОВОГО ЖИВОПИСУ НА ПОЛОТНІ

Основою, яка найбільше піддається віковим змінам і механічним ушкодженням, є полотно, оскільки з часом його структура значно псується під впливом зовнішніх чинників. Цей процес пришвидшується, якщо олія або ж скипидар при створенні картини проникає на зворотній бік. На старих картинах досить часто зустрічається полотно, яке втратило міцність й еластичність і стало крихким унаслідок поступового переходу целюлози волокна в оксидцелюлозу. Таке полотно практично неможливо перетягнути на новий підрамник, крайки – розриваються та ла-

маються. Фізико-хімічні процеси руйнації та старіння полотна прогресують за умови порушення або нестабільних коливаннях температурно-вологісного режиму при зберіганні твору живопису [1].

Полотно з натуральних волокон (льон, конопля, бавовна, джут) використовується як основа для картини, але з часом воно стає вразливим до деградації через природні та техногенні чинники. Основними причинами старіння полотна є коливання температури та вологості, а також хімічні реакції, такі як окислення, вплив вологості та забруднення повітря і зовнішнього середовища. Ці процеси призводять до втрати механічних властивостей полотна, що сприяє утворенню тріщин та розривів [5].

Загазоване повітря, волога, пил і бактерії також прискорюють руйнування волокон полотна. Наприклад, при високій вологості полотно стає гігроскопічним, що призводить до деформації та ослаблення матеріалу.

Найпоширенішими формами пошкодження полотна є розриви, тріщини, втрата фрагментів, ослаблення волокна та деформації. Часто це результат механічних ушкоджень, поганих умов зберігання або неправильного натягнення полотна на підрамник [1].

Чинники, що сприяють проривам полотна:

1. Неправильно натягнуте полотно, може провисати або деформуватися, що призводить до появи слабких місць, які легко піддаються механічним пошкодженням навіть при незначних ударах.
2. Тривалість експлуатації зумовляє те, що з часом еластичність полотна, навіть за ідеальних умов зберігання, піддаються природному зносу, втрачає еластичність, стає крихкою та менш стійкою до зовнішніх факторів. Навіть найменший механічний тиск на старе полотно може спричинити його прорив, оскільки волокна більше не можуть ефективно розподіляти напругу.
3. Вплив навколишнього середовища, зокрема коливання температури та вологості, може суттєво впливати на стан полотна. Зміни рівня вологості можуть спричинити розширення та стиснення волокон полотна, що поступово послаблює їхню структуру. Постійний вплив на полотно таких умов, особливо в непристосованих для зберігання приміщеннях, створює ризик появи мікротріщин, які з часом можуть перерости в прориви.

4. Хімічні реакції, що використовуються для обробки полотен (ґрунт, фарби, лаки), можуть вступати в хімічну реакцію з самим полотном, особливо якщо вони містять агресивні компоненти. З часом ці реакції можуть послаблювати тканину полотна, роблячи її більш схильною до механічних пошкоджень [5].

Прориви на полотні мають руйнівний ефект не лише через втрату цілісності основи, але й через пошкодження шару фарби та зображення. Залежно від характеру прориву, фарба навколо нього може тріскатися, відшаровуватися або обсіпатися. Чим довше прорив залишається без уваги, тим більше він може поширюватися, з часом збільшуючи площу пошкодження [4].

Важливо також відзначити, що прориви можуть впливати на естетичне сприйняття твору. Навіть невеликий дефект може суттєво змінити сприйняття кольорів, форм та композиції картини, особливо якщо прорив проходить через центральні елементи зображення на фоні, що привертає увагу [2].

Реставрація проривів є складним процесом, який вимагає від реставраторів високої майстерності та застосування спеціалізованих методик. Процес включає підкріплення тканини за допомогою латок або спеціальних клеїв, відновлення цілісності фарбового шару та максимально можливе збереження оригінальної поверхні твору [3].

Основні завдання реставрації:

1. Зупинити подальше поширення прориву.
2. Зберегти оригінальну текстуру та колірну гаму полотна.
3. Мінімізувати візуальне спотворення внаслідок прориву, щоб картина могла знову сприйматися як цілісний твір.

Таким чином, прориви полотна – це серйозний виклик для реставрації, який вимагає не лише глибоких знань про структуру та властивості полотна, але й точності в процесі відновлення [2].

Для відновлення полотна використовують методики, зокрема зміцнення за допомогою клею або дублювання (приєднання нового полотна до старого). Історично дублювання було основним методом реставрації, але згодом його недоліки стали очевидними, через глибоке втручання в авторське полотно. Дублювання, яке широко застосову-

валось у минулому, має ряд недоліків. Процес включає очищення полотна та застосування глютинових клеїв, що призводить до втрати частини рослинних волокон і робить його крихким. Згодом такі картини доводиться передублювати через втрату міцності склейки. Тому дублювання це крайній захід, який застосовується лише у випадку значного пошкодження полотна. Сучасні реставратори намагаються мінімізувати втручання в оригінальну структуру полотна, застосовуючи синтетичні клеї та нові методи, які не потребують дублювання [1].

У ХХ столітті реставратори почали шукати нові методи відновлення полотна без дублювання. З'явилися технології зведення проривів без накладання латок. Сучасні реставраційні методики включають використання синтетичних клеїв, таких як полівінілацетат, які є еластичними та стійкими до впливу температури та вологості [2].

В останнє десятиліття зростає інтерес до природних полімерів, таких як тваринний або рибачий клей, які використовують для зміцнення полотна. Ці матеріали забезпечують реставраторам більш екологічний і зручний підхід до роботи з картинами, після синтетичних клеїв, таких як Beva 371, мають сумнівні властивості через токсичність.

Одним із перспективних напрямків у сучасній реставраційній науці є використання наноцелюлози для відновлення механічних властивостей полотна. Наноцелюлоза забезпечує зміцнення волокон, відновлюючи їхню міцність і гнучкість, що зберігає цілість полотна та фарбового шару [4].

Реставраційна практика ХХ століття стала наступним етапом у розвитку методик відновлення живопису. Однак багато аспектів, таких як використання нових матеріалів і мінімізація втручання в авторське полотно, потребують подальшого вивчення. Сучасні реставратори працюють над вдосконаленням технологій, які б змогли зберегти твори мистецтва з мінімальним втручанням у їхню первісну структуру.

Список використаних джерел:

1. Тимченко Т.Р. Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології). Київ: ПВБ «Задруга», 2015. 96 с.
2. Титов М.Ф. Визначення та опис стану збереженості творів станкового живопису. Луганськ: Світлиця, 2007. 35 с.

3. Belmesova M.O., Turetskova I.V. Peculiarities of verbal descriptions of the painting «snow storm: hannibal and his army crossing the alps» by j.m.w. turner (the research is based on the results of textual analysis of monographs). *Baltic humanitarian journal*. 2020. Vol. 9, no. 30. URL: <https://doi.org/10.26140/bgz3-2020-0901-0041> (дата звернення: 20.09.2024).
4. On the potential of using nanocellulose for consolidation of painting canvases. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0144861718304004> (дата звернення: 20.09.2024).
5. Ndagini diagnostiche innovative e non invasive alla scoperta di un affresco di giotto a lungo dimenticato. URL: <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A14%3A6695310/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A154984601&crl=c> (дата звернення: 20.09.2024).

Секція 3

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Єлизавета ВОЙТКОВА,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 073 Менеджмент*

Науковий керівник – Вікторія ФЕДОРЧУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У сучасних умовах розвитку освітнього процесу важливо акцентувати увагу на управлінні творчим потенціалом педагогічного колективу закладу освіти. В управлінні освітніми установами виокремлюють кілька ключових підходів, які спрямовані на оптимізацію процесів та досягнення їх ефективності. Зокрема, можемо говорити про гуманістичний підхід, системний підхід, персоналізований підхід, акмеологічний підхід, компетентнісний підхід, мотиваційний підхід та управління на діагностичній основі.

Всі перераховані підходи є важливими для управління розвитком творчого потенціалу педагогічного колективу, а саме:

- гуманістичний підхід передбачає визнання цінності кожної людини, її індивідуальності і самоцінності;
- системний підхід дозволяє розглядати творчий потенціал педагогічного колективу як складну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів;
- персоналізований підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей і потреб педагогів;
- акмеологічний підхід спрямований на розвиток творчого потенціалу як процесу досягнення вершини професійної майстерності;

- компетентнісний підхід фокусується на розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної діяльності;
- мотиваційний підхід підкреслює важливість мотивації до творчості.
- управління на діагностичній основі передбачає використання результатів діагностики для планування та реалізації заходів з розвитку творчого потенціалу [1].

Всі підходи взаємопов'язані та доповнюють один одного, адже гуманістичний підхід є основою для всіх інших підходів, оскільки він передбачає визнання цінності кожної людини, її індивідуальності і самоцінності. Системний підхід дозволяє розглядати творчий потенціал педагогічного колективу як складну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів. Персоналізований підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей і потреб педагогів, що є важливим для ефективного управління розвитком творчого потенціалу. Натомість акмеологічний підхід спрямований на розвиток творчого потенціалу як процесу досягнення вершини професійної майстерності. Компетентнісний підхід фокусується на розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної діяльності, що також є важливим для творчої діяльності педагогів. Мотиваційний підхід підкреслює важливість мотивації до творчості, яка є одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток творчого потенціалу. А управління на діагностичній основі передбачає використання результатів діагностики для планування та реалізації заходів з розвитку творчого потенціалу, що дозволяє підвищити ефективність управління.

Розглядаючи процес розвитку творчого потенціалу педагогічного колективу, варто зазначити, що він залежить від багатьох факторів, як особистісних, так і зовнішніх, а управління його розвитком вимагає також комплексного підходу, який враховує всі ці фактори, тому надалі розглянемо його детальніше.

Комплексний підхід до управління розвитком творчого потенціалу педагогічного колективу не лише сприятиме індивідуальному розвитку кожного педагога, але й формуванню позитивного колективного середовища, де обмін ідеями та співпраця допоможуть підвищенню загального рівня якості освіти.

До основних складових комплексного підходу до управління розвитком творчого потенціалу педагогічного колективу можна віднести такі:

- 1) діагностика творчого потенціалу педагогів (полягатиме у визначенні сильних та слабких сторін педагогів, виявлення потенціалу для розвитку);
- 2) формування мотивації до творчості (передбачає стимулювання педагогів до творчості);
- 3) надання можливостей для реалізації творчого потенціалу (тобто створення простору для реалізації творчих ідей педагогів);
- 4) підтримка та розвиток творчої діяльності (насамперед надання зворотного зв'язку, допомога та консультації тощо) [2].

Такий комплексний підхід до підтримки творчості сприяє створенню стимулюючого середовища, де педагоги відчувають себе підтриманими та можуть вільно виявляти свій творчий потенціал у сфері інновацій та удосконалення освітнього процесу.

Для ефективного управління розвитком творчого потенціалу педагогічного колективу необхідно враховувати всі основні підходи, а впровадження розглянутих нами підходів дозволить створити умови для реалізації творчого потенціалу кожного педагога, підвищити якість освітнього процесу та забезпечити підготовку творчої особистості.

Таким чином, найкращим підходом, на наш погляд, у керівництві освітніми установами є комплексний підхід, який поєднує основні аспекти інших підходів. Цей підхід базується на індивідуальному підході до кожного педагога, враховуючи його сильні та слабкі сторони через діагностику творчого потенціалу. Постійна підтримка та стимулювання педагогів допомагає забезпечити мотивацію до творчості. Загалом комплексний підхід сприяє не лише індивідуальному, а й колективному розвитку педагогічного колективу, що відображається в покращенні якості освіти та формуванні творчих особистостей.

Список використаних джерел:

1. Гекало А. Розвиток творчого потенціалу педагога. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.64.-

[exe?I21DBN=LINK& P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S-21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S2-1P03=FILE=&2 S21STR=Nz p 2013 123\(2\) 18](http://eprints.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17853/Gopka.pdf?sequence=1)

2. Гопка О. М. Творчий потенціал особистості як наукова категорія. 2016. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17853/Gopka.pdf?sequence=1>

Максим ЄРЕМЕЄК,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник – Оксана ГОРБАТЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

ЕТНОПЕДАГОГІКА ЯК ОСНОВНИЙ ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА

В умовах відновлення Незалежності України та з початком російсько-української війни постала проблема переосмислення педагогічної спадщини українського народу, яка існує не тільки у писемній формі, а й в усній творчості народу, що є особливістю етнопедагогіки. Згідно з концепцією цивілізаційного підходу основними чинниками, які визначають культурну спільність та історичний поступ цивілізації, нації, народу є релігія, ментальність (національний характер) та звичаї [6, с.102-103]. Зважаючи на такий виклад цивілізаційного підходу, етнопедагогіка, яка вміщує в собі всі вищезазвані чинники, виступає універсальним інструментом для формування соціальної та громадянської компетентності педагогів.

Над проблемою працювали: В. Крамар, яка в статті «Ідея просвітлення в українській етнопедагогіці як система ціннісних знань про Україну», наголошує, що українська педагогічна думка завжди формувалася в синтезі з надбанням української культури [3]; А. Паламарчук у своєму дослідженні «Етнопедагогіка – основа розвитку вітчизняної педагогіки» обґрунтовує вплив етнопедагогіки на основи розвитку вітчизняної педагогіки, а особлива увага

приділяється історичному аспекту розвитку народної педагогіки та етнопедагогіки в Україні [5].

Зважаючи на актуальність теми, метою дослідження є висвітлення проблеми формування соціальної та громадянської компетентностей освітян за допомогою етнопедагогіки.

Відлік поступу етнопедагогіки можна вести з початку розвитку первісно-общинного ладу, коли старші члени общини передавали досвід минулих поколінь та власне свій у формі легенд, міфів (які формувалися під впливом первісних вірувань), оповідок, переказів та інше [5, с. 188]. Навіть сьогодні в усній народній творчості висвітлюються уявлення виховання, які були набуті ще в дописемні часи, що вказує на безперервність культурно-історичного розвитку українського народу та його системи виховання і навчання.

Вагомим писемним джерелом, в якому порушується проблема виховання, є твір Володимира Мономаха «Повчання дітям», де автор крізь призму народної педагогіки дає нащадкам вагомі поради: «А найголовніше – убогих не забувайте, а скільки можете по змозі годуйте і подайте [милостиню] сироті, і вдовицю оправдуйте самі, а не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винуватого не вбивайте і не веліть убивати його. Якщо навіть за-слуговуватиме смерті, і то не погубляйте жодного християнина...Старих шануй, як отця, а молодих – як братів. У домі своєму не лінуйтеся, а все помічайте. Не покладайтесь на тівуна, ні на отрока, щоб не насміхалися гості ваші ні з дому вашого, ні з обіду вашого. Ажі остерігайтесь, і п'янства, і блуду, бо в них гине душа і тіло. Куди б ви не йшли і якими шляхами по своїх землях, не давайте отрокам чинити пакості, ні своїм, ні чужим, ні в селах, ні в житлах, щоб не почали вас проклинать. Куди не підете і де не станете, напійте і нагодуйте страждущого» [2].

Отже, проаналізувавши уривок з «Повчання», можемо зробити висновок, що українська етнопедагогіка ґрунтується не тільки на звичаях, традиції, ментальності та досвіді минулих поколінь, але й на основах християнського віровчення. Саме в цій праці вбачаємо джерело розвитку соціальної компетентності, адже Володимир Мономах заклав в «Повчання» фундаментальні соціально-

етичні цінності, які стосуються безпосередньої комунікації з оточуючими.

Християнське віровчення, яке тісно перепліталось з народною педагогікою, знайшло своє відлуння в XVI-XVII ст. у працях Кирила Транквіліона-Ставровецького. Зокрема у праці «Євангеліє учительське» висвітлюється образ злосливого світу, в якому панує заздрість, а сам автор бореться з різними видами несправедливості. Також у творі поєднується невимовність Божої благодаті з ужитково-практичним планом біблійного тексту, з глибокою мотивацією людських учинків, зі складністю людської натури [4, с.174]. Таким чином, вбачаємо у творі Кирила Ставровецького наскрізні принципи гуманізму та антропоцентризму, які є підґрунтям для успішної соціальної адаптації, співробітництва, контролю соціальної ситуації, професійної діяльності педагога, що є основою соціальної компетентності.

Формою української етнопедагогіки є козацька педагогіка, яка знайшла своє відображення у педагогічній діяльності мандрівних дяків, функціонування братських, сотенних та полкових шкіл, які ґрунтувалися на принципах демократизму, справедливості, християнської моралі, суворих вимогах до діяльності учня та не менш жорстких до морального обличчя вчителя [3, с.27]. Саме на основі козацької педагогіки як форми української етнопедагогіки базується розвиток громадянської компетентності, адже вона покликана виховати всебічно розвинену людину-громадянина, яка виявляє почуття патріотизму, любові до рідної землі, до її багатвікової культурно-історичної спадщини.

Беззаперечно вагомим для формування соціальної та громадянської компетентності є педагогічна спадщина Григорія Сковороди. Мандрівний філософ мислив крізь призму українських традицій та християнського віровчення, тому його виховний ідеал ґрунтується на нормах християнської моралі та народної педагогіки. Розглянемо його концепцію сродної праці. Григорій Савич твердив, що без праці не може бути добра і щастя, однак вона приносить щастя тільки тоді, коли є «сродною». «Сродність», за своєю природою, є богопокладеною сутністю та спрямована на суспільне благо та відгалужується в певну царину діяльності людини [7, с.82]. Розуміємо, що вчення Сковороди формує в педагогів громадянської та історичної освітньої галузі

громадянську відповідальність за суспільно-політичні процеси, активну життєву позицію та здатність до її поширення, а також усвідомлення своєї праці як «сродної» підвищує рівень мотиваційної сфери педагога, сприяє створенню внутрішньої ситуації, за якої вчитель ставиться до педагогічної діяльності як до такої, яка відповідає потребам суспільства та є логічним ланцюжком у суспільно-політичній та культурній царині держави.

Українська етнопедагогіка має свої джерела навіть в часи перебування України в складі імперій (кін. XVIII – поч. XX ст.). Зокрема, вагомою є праця О. Духновича «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских», де автор зазначає, що той, хто не має належної якості до мистецтва мистецтв, тобто педагогіки, більше нашкодить людському суспільству та громадянству, ніж принесе користь [5, с.190]. Накладаючи вчення педагога на сучасну систему освіти, вбачаємо в педагогічній спадщині О. Духновича вперше обґрунтоване твердження про зв'язок діяльності педагога в площині виховання громадянської компетентності і суспільством, його вимогами та потребами.

Хронологічно паралельно в цей час на території Наддніпрянщини діяв відомий педагог, послідовник Яна Амоса Коменського Костянтин Ушинський. Наслідуючи чеського педагога, К. Ушинський центральною ідеєю в своїй педагогічній системі висуває концепт народності, який поєднується із принципами моральності та гуманності (бачимо ще тривкий вплив християнства, ідей Французької революції та просвітництва загалом). Педагог вважав, що народ, який хоче зберегти націю, повинен опиратися на власну національну систему виховання, яка ґрунтується на народній педагогіці, а її використання в суспільному та сімейному вихованні зміцнює та розвиває в людині народність, народну самосвідомість, народний характер [1, с. 74].

Отже, бачимо, що педагогічна спадщина К. Ушинського спрямована на формування державної, національної та культурної ідентичності, адже його науковий доробок, хоч і був написаний в умовах репресивної російської самодержавної політики, ставить на перше місце виховання всебічно розвинутої особистості з націєцентричними поглядами на світ.

Цікавою для розуміння етнопедагогіки як основи формування соціальної та громадянської компетентностей є на-

ступне твердження К. Ушинського. Педагог вважає, що найважливішим засобом народного виховання є всі елементи народної культури – мова, культура, духовні та літературні традиції, які впливають на формування базових якостей особистості й особливостей національного характеру, однак особливе місце він відводить саме українській мові, яка робить найбільший вплив на духовний розвиток [8, с.16].

Розуміємо, що для певного формування соціальної та громадянської компетентностей важливе місце відводиться культурно-літературній спадщині як складовій народної культури: творчість І. Котляревського, П. Куліша, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, діячів Розстріляного Вродження, шістдесятників та ін. – створює підґрунтя для усвідомлення культурно-історичної спадщини народу, зв'язку між поколіннями та сприяє утворенню націоналістичної система цінностей.

Творчість К. Ушинського відбилася в науково-методичній спадщині наступних педагогів Н. Крупської, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, які поділяли думку визначного педагога та розвивали її крізь призму власного розуміння та тогочасних суспільно-політичних умов [1, с.75].

Отже, зважаючи на все вищезазначене можна висловити наступні міркування: для формування соціальної та громадянської компетентностей педагогів важливим елементом є етнопедагогіка, яка відбиває в своїй система виховання та навчання багатовіковий досвід української народної педагогіки, відповідає українській ментальності (національному характеру), включає в себе аксіологічний елемент, ґрунтований на нормах християнської моралі, звичаїв та традицій українського народу. Соціальна компетентність, яка передбачає безпосередню комунікацію в соціумі, вміння жити та діяти згідно із встановленими правовими й моральними нормами, не може сформуватися без застосування етнопедагогіки, яка включає в себе базові знання народних звичаїв, традицій та національного характеру. Водночас громадянська компетентність, ключовим елементом якої є патріотизм, національна гідність та соціальна активність, не може розвинути без урахування культурно-історичної спадщини українського народу, яка відбивається в теоретичних та практичних за-

садах етнопедагогіки. Окрім вищевказаного, методична основа етнопедагогіки може стати не тільки основою для формування зазначених компетентностей, а й практичним інструментом в удосконаленні методів взаємодії із здобувачами освіти.

Список використаних джерел:

1. Бабій І. Народна педагогіка про виховання підростаючого покоління: (історичний аспект). *Рідна школа*. 2008. №11. С. 74-75.
2. Володимир Мономах «Повчання дітям» / Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/pvlvar/yar09.htm> (дата звернення: 24.09.2024).
3. Крамар В. Ідея просвітлення в українській етнопедагогіці як система ціннісних знань про Україну. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. №3 (46). С. 25-31.
4. Криса Б. Антропологія Кирила Транквіліона-Ставропецького. *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 169-178.
5. Паламарчук Л. Етнопедагогіка – основа розвитку вітчизняної педагогіки. *Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи»*. 2014. С. 185-194.
6. Салата О. Цивілізаційний підхід у викладанні історії: від наукової концепції до шкільної аудиторії. *Історія та географія*. 2016. №53. С. 98-105.
7. Стародубець В., Печериця Г. «Сродна праця» як онтологічна засада щастя людини (за філософією Г. Сковороди). *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення*: зб. наук. праць. Київ: КВІЦ, 2020. С. 81-83.
8. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори у 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.

Ростислав КОВАЛИШЕН,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 073 Менеджмент*

Науковий керівник – Вікторія ФЕДОРЧУК,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в умовах глобалізації та освітніх реформ, детермінують значні перетворення в сучасних закладах освіти, зокрема й щодо організації зв'язків з громадськістю. Ці перетворення вимагають певних змін у підходах до організації зв'язків з громадськістю в закладах освіти.

Теоретичні та практичні проблеми організації зв'язків з громадськістю розглядали зарубіжні вчені С. Блека, Д. Дороти, Ф. Джефкінса, П. Джексона, Д. Грунінга, С. Катліпа, У. Юрі та багатьох інших. В Україні цей напрямок досліджували вчені В. Бебик, Н. Нижник, В. Олуйко, І. Слісаренко, С. Чукут та інші.

Комунікації сьогодні стають складними, а межі комунікацій між закладами освіти та суспільством в цілому рухливими і мінливими. Особливістю зв'язків з громадськістю як соціальної діяльності є не лише створення успішних комунікативних зв'язків та позитивного іміджу закладу освіти, але й гармонійних відносин між закладом і суспільством.

Комунікації закладу освіти – це результат взаємодії великої кількості чинників, частину з яких можна контролювати. Завдяки доцільному використанню певних методів, форм, дотриманню відповідних принципів організації зв'язків з громадськістю, заклади освіти можуть демонструвати свою індивідуальність – через запропоновані освітні програми та послуги, ставлення до педагогічних працівників та здобувачів освіти, через свій імідж тощо [2].

Зокрема, розглянемо принципи, яких варто дотримуватися кожному спеціалісту з організації зв'язків з громадськістю для досягнення найбільш ефективних результатів.

1. Правдивість. Зв'язки з громадськістю направлені на роботу з реальними подіями, фактами та людьми, тому для ефективної та успішної діяльності необхідною є абсолютна правдивість, ретельна перевірка даних, чітке планування і виконання програм, головною метою яких повинно бути задоволення інтересів громадськості.
2. Суспільні інтереси. По своїй суті, зв'язки з громадськістю орієнтовані на надання послуг, в яких суспільні інтереси, тобто інтереси здобувачів, їхніх батьків мають головне значення.
3. Чистота ЗМІ. Засоби масової інформації являються основними каналами комунікації з різними групами населення, тому вони мають зберігати чистоту цих каналів, запобігаючи потраплянню в них неправдивої, оманливої інформації.
4. Ефективні комунікації. Важливо, щоб інформація передавалася від закладу освіти до громадськості і у зворотному напрямку до тих пір, доки не буде досягнуте порозуміння з обох сторін.
5. Використання наукових методів. Щоб досягти кращої комунікації в обох напрямках необхідно вміти розуміти думки і настрої різних груп населення, постійно застосовувати наукові методи вивчення громадської думки. Для глибшого розуміння проблем громадськості та пошуку шляхів виходу з них, варто покладатися не на інтуїцію, а спиратися на надбання соціальних наук, таких як психологія, соціологія, соціальна психологія та користуватися їх методологією вивчення громадської думки та процесів комунікації.
6. Міждисциплінарний підхід. Успішна комунікація потребує постійного включення й адаптації до своїх умов суміжних дисциплін, таких як теорія пізнання, психологія людини, соціологічні, політологічні, економічні та історичні теорії. Тому використання міждисциплінарного підходу є важливим принципом для досягнення ефективності.
7. Своєчасність подання інформації. Завчасне роз'яснення громадськості суті проблеми, до того моменту, коли вона переросте у кризову ситуацію, також необхідним є надання своєчасних порад.
8. Етика поведінки. Комунікація відбувається з дотриманням багатьох вимог та критеріїв, але основне – це етика поведінки [1].

Завдяки успішній організації зв'язків з громадськістю заклад освіти буде не лише ефективно працювати, але й являтиме собою єдину команду. Адже ефективне функціонування закладу освіти напряму залежить від сприйняття його суспільством, врахуванням потреб та інтересів оточуючого середовища. Треба завжди дотримуватися основних принципів, шукати нові технології, враховувати тонкощі та адаптуватися до змін, які відбуваються дуже швидко в нашому світі.

Список використаних джерел:

1. Березенко В.В. PR в Україні наукове осмислення феномену: монографія. Київ: Академія Української преси; Центр Вільної Преси, 2013. С. 170-192.
2. Королько В.Г. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика: підручник. 3-є вид. доп. і перероб. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 831 с.

Тарас МАХОВСЬКИЙ,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник – Оксана ГОРБАТЮК,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

РЕФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Одним із ключових завдань української освіти в умовах світових кризових явищ й, зокрема, російсько-української війни, є вдосконалення та модифікація системи історичної освіти. Визначну роль у процесі модернізації освітнього простору відіграють інформатизація й глобалізація – важливі складники розвитку суспільства, що зумовляють зміни у підходах до навчання нового покоління загалом та загальноосвітній системі держави зокрема. Тому, вбачаємо доцільним характеристику основних напрямів реформування історичної освіти в Україні, визначення перспектив та можливих проблем.

Вивчення процесів розвитку історичної освіти в Україні, особливостей державної політики у сфері вдосконалення

шкільного навчання – у полі зору таких науковців, як: О. Гомотюк, Н. Ігнатенко, Г. Казакевич, В. Михайлюк, О. По-метун, Т. Ремех, Г. Серова та ін. Дослідниками окреслено особливості процесів євроінтеграції, описано основні плюси та мінуси історичної освіти в «Новій українській школі», оха-рактеризовано доцільність інтегрованих курсів тощо.

Важливим етапом усвідомлення державою важливості модифікації існуючої системи навчання історії у школах став наказ МОН «Про концептуальні засади реформуван-ня історичної освіти в системі загальної середньої освіти». У нормативно-правовому акті зосереджено увагу на ана-лізі тих аспектів, що перешкоджають якісному застосу-ванню навчально-методичного потенціалу курсу з історії у школі для навчання, виховання та розвитку учнів. Йдеть-ся, зокрема, про:

- складність узгодження тривалості уроку з обсягом ма-теріалу та очікуваними результатами від вивчення кур-су. Мається на увазі надмірне обтяження курсу «фак-тичним» матеріалом та низьку зорієнтованість на роз-виток предметних та загальних умінь й навичок;
- неякісне змістове наповнення навчальних текстів, одно-боке висвітлення тем, поверхневу та часом примітивну інформацію про окремі історичні періоди, культуру тощо;
- проблему інтеграції історії та громадянської освіти в єдиний курс (така методика широко практикується в європейських країнах, оскільки дозволяє під час опа-нування курсу історії вивчати процеси розвитку суспі-льства, становлення прав людини тощо);
- прогалини у підготовці та підвищенні кваліфікації вчи-телів; застарілі програми ускладнюють повноцінне зро-стання та розвиток як досвідчених педагогів, так і майбутніх учителів [2].

Окрім того, загальними для української системи осві-ти є проблеми мотивації вчителів та учнів, неналежного навчально-методичного забезпечення, робота в умовах дистанційного навчання, та неналежна ефективність на-вчання в умовах ракетних обстрілів та повітряних тривог. Вирішення даних проблем стоїть одним із першочергових завдань держави та освітян для ефективного компетент-нісного навчання та виховання підростаючого покоління.

Попри ряд проблем, котрі існують у системі загальної середньої освіти, вона продовжує рухатись вперед. Основним чинником реалізації реформування освітньої системи та, відповідно, й історичної освіти, стала «Нова українська школа». Насамперед йдеться про зміну формаційного підходу до вивчення історії. Як зауважує Н. Ігнатенко, вивчення історії у реформованій школі базується на державотворчому, антропологічному, цивілізаційному та націєтворчому підходах [1, с.1044]. Це дозволяє більш широко розуміти світові та національні історичні процеси, проводити паралелі між ними та створювати толерантне суспільство.

Процес реформування системи загальної освіти та історичного компонента пов'язаний з рядом інших аспектів. Скажімо, в останні роки триває процес євроінтеграції в освітній галузі. На думку Г. Серової, українська історична освіта повинна виховувати в учнів почуття патріотизму та історичної пам'яті у симбіозі із розумінням єдності України та її народу з Європою та демократичними цінностями [4, с.112].

Відображенням процесу євроінтеграції стало створення своєрідних модульних, інтегрованих курсів історії України та всесвітньої історії. Такі інтегровані курси дозволяють усвідомлювати історичні процеси цілісно без відриву національної історії від світової. Однак в умовах євроінтеграції не варто забувати про патріотичне виховання, що, на думку Т. Ремех, є одним із найактуальніших завдань системи освіти, оскільки Україна перебуває в центрі важливих подій світової історії. На думку дослідниці, патріотична налаштованість громадян особливо значення набуває в умовах повоєнної відбудови України, оскільки міцна громадянська позиція, критичне мислення дозволять ефективно працювати на благо держави та знайти власну, суспільно важливу роль [3, с.1262].

Таким чином, в сучасній системі освіти існує чимало проблем, як-от: мотивована діяльність учителів та учнів, недосконалість навчального матеріалу, складнощі у створенні інтегрованих курсів, підготовці професійних кадрів у галузі історії. Сучасна державна політика у сфері освіти намагається долати труднощі шляхом упровадження реформ, проте дієвість останніх часто незначна.

Вважаємо, що історична освіта в Україні потребує докорінних змін у зміст навчальних програм, підручників та переходу від лінійної до концентричної системи нав-

чання. Процес євроінтеграції української освіти є важливим чинником таких змін, що вплинуть на процес навчання історії нового українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Ігнатенко Н.В. Трансформація змісту історичної освіти в парадигмі «нової української школи». *Вісник освіти та науки*. 2024. №4 (22). С. 1033-1046.
2. Наказ МОН № 1072 від 30.07.2024 року про «Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-reformuvannia-istorychnoi-osvity-v-systemi-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 15.10.2024).
3. Ремех Т.О., Серова Г.В. Роль історичної освіти в становленні патріотичних цінностей та громадянської свідомості здобувачів освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. №4 (22). С. 1259-1269.
4. Серова Г.В. Оновлення змісту шкільної історичної освіти в контексті євроінтеграції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць*. Київ: Видничий дім «Гельветика», 2022. Спецвипуск. Т. 2. С. 112-115.

Вікторія СЛИВА,
студентка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Науковий керівник – Оксана ГОРБАТЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ МЕТОДУ «ВИБУХУ» У ВИХОВАННІ УЧНІВ

Вивченням праць Антона Семеновича Макаренка займалися і продовжують займатися численні педагоги, психологи, соціологи та історики з усього світу. Безпосередні учні та послідовники Макаренка, такі як О.С. Запорожець, В.Н. Сорока-Росинський зробили значний вклад у розвиток і популяризацію його ідей. Вагомий внесок у вивчення педагогічної спадщини Макаренка, зокрема методу «вибуху» зробила Л. Порожня.

На уроках використовуються різні методи та прийоми виховання, які можна поділити за характером на групи, а саме: переконання, вправи, заохочення і покарання.

Специфічним і спірним є метод «вибуху», який впроваджував і описав Антон Семенович Макаренко. «Під вибухом, – писав А.С. Макаренко, – ... Я маю на увазі раптову дію, яка перевертає всі бажання людини, всі її прагнення». Цей метод не можна віднести ні до заохочення, ні до покарання [1].

Специфіка методу «вибуху» виражається в тому, що він робить сильний вплив на всі якості особистості: як позитивні, так і негативні. Крім того, він може виявитися серйозним стресом для всього колективу вихованців. Це обумовлює обмеженість його застосування. Використання методу є початковим етапом виховного впливу на окремих учнів, який відкриває можливість подальшого застосування стандартних методів, спрямованих на розвиток основних моральних і духовних якостей особистості, таких як переконання чи перевиховання [2].

Основними типами вибуху в педагогічній практиці є наступні:

- Вибух в психіці об'єкта виховного впливу. Вплив виявляється з боку навчального колективу або педагога. Вони надають об'єкту несхвалення, не приймають його поведінку, протистоять йому, висувають вимоги. Це загострює емоційну напруженість учня, надає на нього психологічний тиск.
- Вибух в психіці суб'єкта виховного впливу. Педагог вибухає і демонструє учневі поганий приклад, який повинен активувати позитивні якості об'єкта і змусити протистояти педагогу, що, тим самим, розвиває його, як особистість.
- Колективний вибух. Цей вибух викликаний прагненням до індивідуалізації, небажанням бути таким же, як всі, прагненням відрізнятись від інших членів колективу. Учень прагне до вираження своєї індивідуальності, персоналізації своїх прагнень і потреб. Колективний вибух є наочним засобом впливу, що засвоюється швидко і на тривалий часовий період [2].

«Вибух» необхідний для того, щоб здійснити миттєвий вплив, який змінює бажання та прагнення людини, змушує

її переосмислити свої мотиви і вчинки. Вимога, висунута всім колективом, унеможливає розвиток протистояння, повністю вирішує конфлікт і не створює інших. Вона не повинна викликати фізичного чи морального страждання, її суть полягає в іншому – усвідомленні своєї помилки. Важливими функціями, які виконує «вибух», є зняття напруги в стосунках, припинення розгортання конфлікту деструктивним шляхом, відновлення комунікації та міжособистісної взаємодії, створення передумов для виховання особистості [3].

В.А. Семиченко вважає, що людина за своєю природою є соціальною істотою, яка задовольняє свої потреби, в тому числі й головну потребу – приналежність до суспільства, у взаємодії з іншими [4]. Опинившись виключеними з колективу, індивіди втрачають своє право бути особистостями і починають замислюватись над тим, чому колектив відмовляє їм у цьому праві. Як зазначалося раніше, велике емоційне переживання є поштовхом до самопізнання та усвідомлення своїх негативних особистісних характеристик, що потребують корекції. Таке усвідомлення є тільки першим кроком у перевихованні людини. «Вибух» руйнує старі уявлення, стереотипи, способи поведінки індивіда, готує підґрунтя для перебудови особистості, а суть перевиховання полягає в тому, що їх місце повинен зайняти позитивний досвід взаємодії з людьми [3].

Необхідно усвідомлювати, що метод «вибуху» варто використовувати з урахуванням індивідуального підходу до людини й в поєднанні з іншими методами виховання, які забезпечують розвиток та становлення особистості в колективі. А.С. Макаренко ніколи не розглядав один метод, яким би він не був хорошим, дієвим засобом, якщо цей метод був відірваний від цілісної системи виховання особистості і наголошував на тому, що один і той самий метод в різних умовах може мати неоднаковий результат. Важливо звернути увагу на те, які конфлікти бажано вирішувати за допомогою цього методу. У колективі досить часто виникають складні стосунки, але було б фізично неможливо доводити всі конфлікти до «вибуху», створюючи постійно нездорову, нервову атмосферу. «Вибух» виправданий тільки тоді, коли весь колектив стоїть на боці вихователя і його члени не мають сумніву щодо необхідності покарання [3, с.5].

Отже, метод «вибуху» здатен чинити значний виховний вплив на особистість учня, він відіграє велику роль у

вирішенні деструктивних конфліктів у колективі, проте використовувати його варто усвідомлено з урахуванням індивідуального підходу до людини й в поєднанні з іншими методами виховання.

Список використаних джерел:

1. Метод вибуху. URL: https://pidru4niki.com/15950210/-pedagogika/metod_vibuhu (дата звернення: 27.09.2024).
2. Метод вибуху в педагогіці. URL: <https://moyaosvita.com.ua/-pedagogika/metod-vibuxu-v-pedagogici/> (дата звернення: 28.09.2024).
3. Гагіна Н.В. Метод «вибуху» А.С. Макаренка як спосіб вирішення деструктивних конфліктів і виховання особистості в колективі. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2741/1/08gnyvok.pdf> (дата звернення: 03.10.2024).
4. Семиченко В.А. Психологія особистості. Київ: Видавець Ешке О.М., 2001. С. 21-47.
5. Ярмаченко М.Д. Сучасність педагогічної спадщини А.С. Макаренка: До 100-річчя з дня народження. Київ: Т-во «Знання», УРСР, 1988. 48 с.

Анастасія ФАРІОН,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія та правознавства)

Науковий керівник – Оксана ГОРБАТЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

ЗНАЧЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИМОГ

Потреба у модернізації змісту дошкільної освіти є базовою складовою дошкільної освіти, що визначається відповідно до державної політики розвитку освіти в Україні у XXI столітті, галузевих реформ Закону України «Про дошкільну освіту» та Закону «Про охорону дитинства», і тенденції розвитку цивілізації в нову епоху. Модернізація змісту дошкільної освіти означає його вдосконалення та зміну відповідно до вимог часу, не порушуючи основ, стабільності та необґрунтованої регламентації, а збагачуючи новими прогресивними поняттями [3].

Завдання дошкільної освіти (від трьох до шести-семи років) скеровані на пряме зростання дітей, набуття дошкільної зрілості в різних формах дитячої діяльності, формування основних здібностей, необхідних для подальшого розвитку в школі, особливо спілкування, навички командної роботи, креативність, критичне мислення тощо [2].

Світова освітня практика по-різному підходить до виокремлення в дошкільній освіті передшкільного періоду, визначаючи його з чотирьох, п'яти та шести років. Діти цього віку здобувають освіту переважно в дошкільних відділеннях початкових шкіл. В українській системі дошкільної освіти передшкільний період охоплює старший дошкільний вік – шостий-сьомий рік життя – і є обов'язковим для націленого набуття дошкільної освіти [2].

Освітня практика в усьому світі по-різному трактує та визначає поділ дошкільних ступенів, характеризуючи його з чотирьох, п'яти та шести років. Діти в цьому віці в основному здобувають освіту в закладах дошкільної освіти [2].

Проекти, ігри, навчання та дослідницька діяльність, як позакласні методи організації навчально-виховного процесу, надають кожній дитині можливість усвідомити себе серед інших, знайти своє місце в дитячо-дорослому угрупованні, створюючи сприятливі умови для формування базових особистісних здібностей дітей (активність, самостійність, ініціативність, творчість, відповідальність тощо) [1].

Серед різноманітних форм навчально-виховного процесу особливе значення мають організовані дорослими пізнавальні заходи для дітей, у яких вони отримують необхідний імпульс для цілеспрямованої реалізації своїх ідей, вчать мислити, пізнавати та конструктивно розвиватися, взаємодіяти з однолітками та дорослими. Хоча використання ІКТ є актуальним для завдання формування базових споживчих навичок у дітей старшого дошкільного віку, його слід розглядати як допоміжний засіб, оскільки визнання особистої активності, ініціативності та побудова міжособистісних зв'язків відбувається у дітей у їх реальному житті. Формування комп'ютерної грамотності дітей вважається одним із завдань варіативної частини національних стандартів і може здійснюватися в дошкільних навчальних закладах при відповідних умовах і суворого дотримання санітарних та гігієнічних вимог [1].

Створення умов, що сприятимуть розвитку унікальності, здібностей і талантів у дошкільному навчальному закладі, сприятиме різноманітним майбутнім успіхам дітей, а в свою чергу позитивно вплине на добробут країни. З гуманістичного погляду дошкільний період розглядається як: етап усвідомлення особистістю власної гідності, етап підготовки до наступного етапу життя – шкільного дитинства; у цей період формуються не тільки передумови, а й основні характеристики особистості, які визначатимуть її напрямок, поведінку та діяльність впродовж життя [3].

Процес реформування потребує тісного зв'язку з наукою для забезпечення наукового розвитку в залученні потенціалу недержавних інститутів громадянського суспільства для підтримки питань освіти на громадських засадах у країні; для збагачення модернізації змісту та організаційних тверджень дошкільної освіти згідно з викликами цивілізації [2].

Необхідно запозичувати міжнародний досвід, опановувати передові інновації і налагоджувати контакти з науковими установами, які вивчають зміст і організаційні особливості дошкільної освіти в Україні та за межами країни, навчальними закладами та закладами, що реалізують підготовку та перекваліфікацію працівників освіти [2].

В процесі сучасного розвитку суспільства основними процесами підвищення якості дошкільної освіти є: нормування змісту дошкільної освіти на основі відповідності національним стандартам дошкільної освіти; втілення в заклади дошкільної освіти Національного базового плану розвитку дитини дошкільного віку, який має постійну частину змісту освіти, використовуються інші плани, які відображають його варіативну частину, поглиблюють, розширюють і уточнюють зміст такої освіти; покращення системи контролю та оцінки дошкільної освіти, коригування гуманітарного погляду на діяльність закладів дошкільної освіти [3].

Оновлений комплексний зміст дошкільної освіти в аспекті завдань Нової української школи потребує таких взірців освітнього процесу (екологічних та інших), які ґрунтуються на принципах пріоритетності пізнавального досвіду над інформацією, взаємодії партнерів, активізації самого себе, індивідуальної участі кожної дитини, діалогічного формату освітнього процесу тощо [1].

Тому розвиток дітей дошкільного віку, формування особистості – це питання, які потребують невідкладного вирішення в дошкільному навчальному закладі. Новий зміст освіти дозволив педагогам змінити традиційні погляди вчителів на дітей. Формування особистості дітей передшкільного віку на цьому етапі соціального розвитку не можна віднести до цілком керованих ззовні процесів, оскільки це суперечило б природі розвитку особистості як самодіяння. Далекосяжним напрямом продовжує бути дослідження розвитку дошкільної освіти в контексті євроінтеграційного процесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. та інші. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. *Національна академія педагогічних наук України*. 2020. С. 17-20. URL: http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/-konceptiya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshkilnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf (дата звернення: 06.10.2024).
2. Дошкільна освіта: сучасні стратегії, цінності й пріоритети. URL: <https://vseosvita.ua/c/vseosvita/post/6729> (дата звернення: 06.10.2024).
3. Кошель А. П. Значення дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/-jspui/bitstream/123456789/3635/1> (дата звернення: 06.10.2024).

ЗМІСТ

Секція 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ГОРДІЙЧУК Ангеліна.

Діяльнісний підхід як засіб розвитку організаторських здібностей дітей молодшого шкільного віку..... 3

ДУБЧАК Анна

Вплив соціального довкілля на формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку 7

ДЯВОЛЮК Ірина

Формування фінансової грамотності молодших школярів під час освітньої діяльності 13

КАШИНА Ірина

Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках «Я досліджую світ» у початкових класах 17

КЛІЩ Юлія

Діяльнісний підхід у початковій школі як засіб формування життєвих компетентностей молодших школярів 20

КУЧЕРУК Руслана

Комунікативний підхід як засіб розвитку мовленнєвих здібностей молодших школярів на уроках англійської мови в умовах Нової української школи 24

КУЧИНСЬКА Ліна

Методика роботи зі словниковими словами як важливий елемент формування орфографічної грамотності молодших школярів 28

МАШИНЦЕВ Віктор

Дослідно-експериментальна робота з формування фінансової грамотності молодших школярів 32

НИЧВИДЮК Олександра	
Діагностика сформованості уявлень молодших школярів про геометричні тіла.....	35
НОВАК Любов	
LEGO як інноваційна технологія навчання та розвитку молодшого школяра.....	39
ОНИШКО Марія	
Комунікативні умови формування мовленнєвої компетентності молодших школярів	44
ОНИШКО Марія	
Використання колажної наочності на уроках англійської мови в початковій школі	47
ПРОЦКОВА Віта	
Розвиток креативного мислення молодших школярів як засіб активізації їх пізнавальної діяльності	50
ТАТАРЧУК Марина	
Сучасна українська література для дітей як засіб формування національно-культурної ідентичності молодших школярів.....	54
ШКІЛЬ Анастасія	
Формування культури спілкування молодших школярів на уроках української мови	59
ЯРОВА Юлія	
Використання штучного інтелекту в освітньому процесі початкової школи.....	62

Секція 2.
МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ
ОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

АНТОЩИШЕНА Уляна	
Методологічні аспекти датування реставраційних полотен на прикладі твору «Чудесний улов риби»	65
БАРДАЧОВ Андрій	
Використання аудіовізуальних технологій у сучасній системі навчання на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»	68

БАШИНСЬКА Анна	
Аналіз графічно-оповідних властивостей малювання.....	71
БУГЕРА Андрій	
Формування громадянської активності учнів закладів загальної середньої освіти на уроках мистецтва	74
БУГЕРЧУК Леся	
Індивідуальний підхід до учнів НУШ під час гурткової діяльності з формування співочих умінь та навичок.....	77
БУЛИГІН Ігор	
Особливості співацького розвитку учнів початкових класів	81
ГАВАЗА Олександра	
Особливості використання українського пісенного фольклору на уроці мистецтва.....	83
ДАНІЛОВА Богдана	
Музичне виховання першокласників засобами цифрових технологій	86
ЛЕХМАН Анна	
Деякі особливості ліквідації проривів на полотнах та хоругвах.....	91
ЛОЦМАН Руслана	
Україно-канадський проєкт «Збережи мову і культуру своєї бабусі» в просторі сучасної мистецької освіти	94
МАЛАНЧІЙ Олег	
Розвиток відчуття ритму у школярів на уроках музичного мистецтва у закладах загальної середньої освіти	97
МАЛАНЧІЙ Христина	
Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення музичної грамоти на уроках музичного мистецтва.....	100
МОРОЗОВ Святослав	
Трипільська орнаментика – багатовимірне джерело світоглядних концепцій	103
МОТРИЙ Дмитро	
Специфіка відновлення живопису на полотні з початковою руйнацією	106

МУДРИК Роман

Унікальність та особливості розчистки
полотна зі складним саржевим плетінням 109

НИКОЛАЙШИН Світлана

Патріотичне виховання здобувачів загальної середньої
освіти засобами сучасної української музики..... 112

ОРЄШИНА Анастасія

Відновлення двобічних іконописних зображень
в сучасній реставраційній практиці 115

СУХАНОВА Дана

Специфіка формування естетичної
свідомості школярів на уроках мистецтва..... 118

ТИМЧИШИНА Вікторія

Формування громадянської
відповідальності здобувачів освіти в НУШ 120

УНГУРЯН Михайло

Музично-естетичне виховання учнів
закладів загальної середньої освіти
засобами української народної музики..... 124

ЧОРНИЙ Максим

Використання інноваційних технологій
на уроках «мистецтва» в НУШ 127

ШЕВЧУК Ольга

Аспекти регенерації проривів
у творах станкового живопису на полотні 130

Секція 3.

**ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ
ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ
ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ**

ВОЙТКОВА Єлизавета

Сучасні підходи до управління розвитком творчого
потенціалу педагогічного колективу закладу освіти 135

ЄРЕМЕЄК Максим

Етнопедagogіка як основний шлях формування
соціальної та громадянської
компетентностей педагога 138

КОВАЛИШЕН Ростислав	
Принципи організації зв'язків з громадськістю в сучасному закладі освіти	144
МАХОВСЬКИЙ Тарас	
Реформування історичної освіти: проблеми та перспективи.....	146
СЛИВА Вікторія	
Неоднозначність методу «вибуху» у вихованні учнів ...	149
ФАРІОН Анастасія	
Значення дошкільної освіти у контексті сучасних освітніх вимог	152

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ,
м. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ,
23-24 ЖОВТНЯ 2024 р.**

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Підписано 20.12.2024. Формат 60x84/16. Гарнітура «Книжник».
Об'єм даних 1,36 Мб. Обл.-вид. арк. 7,9. Зам. № 1153.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.